

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

**Česko-ukrajinské jazykové a literární vztahy od konce
18. do poloviny 19. století**

Disertační práce

RADANA MERZOVÁ

Školitel: Prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.

OLOMOUC 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s použitím odborné literatury a pod odborným vedením svého školitele prof. PhDr. Jiřího Fialy, CSc.

.....

Poděkování:

Velmi děkuji svému školiteli prof. PhDr. Jiřímu Fialovi, CSc. za jeho trpělivost, četné konzultace a laskavé vedení disertační práce. Poděkování patří také mému manželovi Lukáši Merzovi za ochotu, podporu a pomoc. Ráda bych poděkovala všem kolegům a kolegyním, které mi pomáhali při psaní této práce, zejména prof. PhDr. Marii Sobotkové, CSc. a prof. Alle Arkhanhelské. V neposlední řadě patří dík mým rodičům i rodičům mého manžela, kteří mi byli po celou dobu přípravy disertace velkou oporou.

.....

Obsah

Úvod	1
Život a dílo Josefa Dobrovského	5
Doba, osobnosti a generace	5
Josef Dobrovský a jeho cesta do Ruska	8
První vědecké kontakty	10
Dobrovského příspěvek k formování ukrajinské národní identity.....	11
Situace v ukrajinské literatuře na konci 18. a v první polovině	
19. století	14
Markijan Semenovyč Šaškevyč (1811–1843)	20
Jakiv Fedorovyč Holovac'kyj (1814–1888)	22
Ivan Mykolajovyč Vahylevyč(1811–1866).....	23
První osobnosti a jejich literární díla uznávající samostatný	
národ nazývaný Rusíni, Malorusové či Ukrajinci.....	27
Lidová píseň jako prostředek prvního kontaktu mezi	
slovanskými světy	36
Osyp Maksymovyč Bodjans'kyj.....	39
Mychajlo Oleksandrovyč Maksymovyč.....	42
František Ladislav Čelakovský – Český milý svatý Rusi	44
<i>Єрeмук</i> – Taras Hryhorovyč Ševčenko a Pavel Josef Šafařík	
.....	50
Pavel Josef Šafařík – opora ukrajinského národa	55
Cesty a pobyty českých slavistů na území dnešní Ukrajiny ..	57
Karel Vladislav Zap a Jan Pravoslav Koubek v Haliči.....	57
Karel Havlíček Borovský – stoupenec Ukrajiny	62
Karel Jaromír Erben a překlady starých ruských památek	64

Korespondence českých a ukrajinských (ruských) učenců – významný komunikační prostředek kulturního styku..... 68

Pavel Josef Šafařík a jeho korespondence s ruskými a ukrajinskými učiteli 69

Pavel Josef Šafařík a Osyp Maksymovyč Bodjans'kyj	69
Pavel Josef Šafařík a Izmajil Ivanovyč Sreznevs'kyj	71
Pavel Josef Šafařík a Jakiv Fedorovyč Holovac'kyj	72
Pavel Josef Šafařík a Ivan Mykolajovyč Vahylevyč	73
Pavel Josef Šafařík a Mychajlo Oleksandrovyč Maksymovyč	74
Josef Šafařík a Viktor Ivanovyč Hryhorovyč	75

Další korespondence českých a ukrajinských učenců.....76

Václav Fortunát Durych a Ondřej Bačinský	76
Václav Hanka a Izmajil Ivanovyč Sreznevs'kyj	76
František Ladislav Čelakovský a Izmajil Ivanovyč Sreznevs'kyj	77
Václav Hanka a Osyp Maksymovyč Bodjans'kyj.....	77
Jakiv Fedorovyč Holovac'kyj a Karel Vladislav Zap	78
Karel Havlíček Borovský a Karel Vladislav Zap.....	79
Karel Jaromír Erben a Izmajil Ivanovyč Sreznevs'kyj.....	83

Zájem o dění nejen na Malorusi v českých časopisech z let 1813–1859..... 85

Stanovisko haličských Ukrajinců ke Slovanskému sjezdu roku 1848 98

Stručný přehled vývoje česko-ukrajinských kulturních vztahů po roce 1859 101

Závěr 105

Resumé..... 110

Použitá literatura 111

Příloha k disertační práci 117

Úvod

Tato práce se zabývá prvními kontakty mezi českými a ukrajinskými osobnostmi, které od konce 18. století do konce 50. let 19. století stály u zrodu česko-ukrajinských kulturních vztahů. Na jejich počátku stojí osobnost Josefa Dobrovského, o němž by bylo možné předpokládat, že při své vědecko-sběratelské cestě z Ruska navštívil Kyjev. Svůj záměr poznat Ukrajinu však Dobrovský pro nedostatek finančních prostředků neuskutečnil. Je nicméně důležité vysledovat, jakým způsobem probudil Dobrovský snahy o rozšíření slovanského obzoru a jak inicioval zájem o další slovanské národy, konkrétně o Ukrajince a jejich kulturu.

Důležitým inspiračním zdrojem pro tuto práci se stal vědecko-bibliografický sborník s názvem *Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků 1814–1964*. Sborník posloužil především pro lepší orientaci ve vzájemných literárních vztazích a historických souvislostech. Byl také podkladem pro hlubší zkoumání faktů a zásobárnou bibliografických údajů. Práce se pokouší navázat na výzkum Bohdana Zilynského, jenž se zabývá životem Ukrajinců v českých zemích v první polovině 20. století a ukrajinskou literaturou v českém kontextu v 19. a 20. století. Při psaní práce jsem se opírala o monografie Růženy Šiškové věnované ukrajinskému jazyku a jeho dialektům. Výzkumy historika Vladimíra Hostičky orientující se na problematiku haličských Ukrajinců byly klíčové pro vymezení pojmů, se kterými v práci operujeme.

Současná Ukrajinská republika prošla ve své historii mnoha politickými uspořádáními a stala se součástí různých územních celků. Na konci 18. století náležela západní Ukrajina pod habsburskou monarchii. Tvořila ji Halič, rozšířená o velkou část historického Malopolska, jejíž součástí byla i Ternopilská oblast, připojená roku 1809 k Rusku a následně v roce 1815 nvrácená k Haliči. Tehdejší oblast Bukovinu získala podle Konstantinopolské dohody habsburská monarchie od Moldávie roku 1775, od roku 1849 se pak stala Bukovina korunní provincií Rakouského císařství. Od roku 1867 do roku 1918 byly zmíněné celky součástí Rakouska-Uherska, zbytek dnešní Ukrajiny patřil Ruské říši. V této práci se převážně věnujeme oblasti geograficky shodné

s dnešní Ukrajinou, ale zaměřujeme se především na Ukrajinu západní, která byla nazývána Maloruskem a její obyvatelé Malorusové či Rusíni.¹ Etnonymum Ukrajinec se začíná užívat teprve od 18. století, ale nejvíce se prosazuje ve století 19.² Protože byly styky v této oblasti nejhojnější, tvoří jádro této práce. Našemu zájmu však neuniká ani dění v oblastech tehdy spadajících pod Ruskou říši, jež jsou dnes součástí Ukrajinské republiky, např. oblast kyjevská, charkovská a oděská.

Z důvodu složitého politického vývoje považujeme za nezbytné vyřešit otázku původu a národnostní příslušnosti představovaných osobností. Pozornost věnujeme vědcům a literátům, kteří se narodili na území současné Ukrajiny a zasloužili se o prohloubení vzájemných vztahů s českými učiteli. Například Mychajlo Oleksandrovyč Maksymovyč sice pocházel z Kyjeva, působil však na území dnešního Ruska (Moskva, Petrohrad) a používal i ruský jazyk. Sbíráním folklorního materiálu, korespondencí a šířením vědeckých poznatků významně přispěl k obrození tehdy utlačovaného národa a zasloužil se o formování ukrajinské národní identity.

Předmětem hlubšího zájmu se stává období z jedné strany ohraničené zmíněnou cestou Josefa Dobrovského (1792) do Ruska a z druhé strany rokem 1848. V tomto období lze hovořit o formování česko-ukrajinských kulturních vztahů. Pro pochopení rozdílností a shod v kulturním procesu obou zemí je třeba představit situaci v ukrajinské literatuře v první polovině 19. století a fáze národního obrození odpovídající této etapě v české literatuře.

Prvním prostředkem kontaktů mezi slovanskými národy je píseň, a proto je třeba obeznámit se s ukrajinskými a českými sběrateli a jejich významem pro vzájemné vztahy Ukrajinců a Čechů. Vzájemná výměna dalších materiálů (nejen písní, ale také map, časopisů, knih aj.) pak konkretizuje a upevňuje nově vznikající vztahy mezi českými zeměmi a Ukrajinou. Spolupráce je prohlubována vědeckými cestami, sepisováním poznámek z historie a současnosti jednotlivých národů, zachycováním literárního dění a kulturního života v dané zemi. Důkazem a současně vrcholem oboustranného zájmu může být například báseň ukrajinského spisovatele Tarase Ševčenka věnovaná P. J. Šafaříkovi. Podrobnější analýza této důležité básně se nachází v závěru kapitoly

---

¹ V této práci používám termín „Ukrajina“ pro výše vymezenou historickou oblast, která se zcela nekryje se současným územím Ukrajinské republiky.

² Historie Ukrajiny. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2011-05-14]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ukrajina>.

této práce o lidové písni jako prostředku prvního kontaktu mezi slovanskými zeměmi.

Víme o českých spisovatelích či úřednících, kteří pobývali nějakou dobu v Haliči. Karel Havlíček Borovský navštívil Ukrajinu při své cestě do Ruska, aby tu zaujal místo vychovatele v rodině profesora Stěpana Petroviče Ševyrjova. Havlíčkovy četné poznámky, dopisy a zachycení života v Podkarpátí považujeme za stěžejní. Ve Lvově působilo více českých obrozenských osobností, především Karel Vladislav Zap a Jan Pravoslav Koubek – jejich podílu na formování česko-ukrajinské kulturní vzájemnosti rovněž věnujeme pozornost. Dále se v práci zabýváme rozsáhlým literárním odkazem Františka Ladislava Čelakovského, abychom zjistili, do jaké míry to byl skutečně „český milý svatý Rusi“.³ Neposlední místa v pěstování česko-ruských a do jisté míry česko-ukrajinských kulturních vazeb náleží Václavu Hankovi a Janu Kollárovi.

Důležitým komunikačním prostředkem kulturního styku je též korespondence mezi českými a ukrajinskými literárními osobnostmi. Vybíráme tudíž relevantní listy, posuzujeme jejich význam a identifikujeme jejich prostřednictvím momenty, jež jsou klíčové pro další formování vzájemných vztahů.

Dalším záměrem práce je evidence zmínek o kulturním dění ve zkoumané oblasti v dobových českých časopisech. Excerpujeme proto nejvlivnější časopisy předmětného období: *Českou včelu*, *Květy*, *Časopis českého muzea* případně i další, pro náš účel významná periodika (např. *Poutník*, *Světobzor*). Soustředíme se na zmínky o ukrajinské kultuře či na překlady literárních děl ve zmíněných časopisech. Pokus získat dobová periodika z Ukrajiny, konkrétně ze Lvovské knihovny V. Stefanyka, komplikované skenování, posílání materiálů a dlouhé prodlevy při zpracování požadavků včetně finanční stránky věci znemožnily prostudovat časopisy z ukrajinské strany. V budoucnu zvažujeme možnost stáže na Ukrajině s cílem studia těchto materiálů.

Ve zkoumaném období představuje významný předěl revoluční rok 1848 a Slovanský sjezd v Praze. Stručně nastiňujeme vztah haličských Ukrajinců k tomuto sjezdu a jejich pozici v jeho jednáních.

Protože v Olomouci donedávna žila dcera jednoho z představitelů česko-ukrajinských kulturních vztahů 20. století Ivana Paňkevycze, paní Marta

---

³ Takto ho nazval v podtitulu své knihy Josef Vladyka.
Vladyka, J. *František Ladislav Čelakovský*. Praha: Práce, 1949.

Dolnycká, využila jsem její ochoty a konzultovala s ní některá fakta ze života jejího otce. V příloze práce přikládám stručný portrét tohoto etnografa, folkloristy, filologa-ukrajinisty.

Práce si klade za cíl nejen zachytit vzájemné kulturní vztahy, ale představit i šíři tehdejších zájmů o slovanskou kulturu obecně. V neposlední řadě by měla pomoci podpořit přetrvávající vzájemné vztahy.

Život a dílo Josefa Dobrovského

Doba, osobnosti a generace

Josef Dobrovský byl představitelem mladší generace josefinismu. Narodil se 17. srpna 1753. V období jeho života působily takové osobnosti jako Johann Gottfried Herder (1744–1803), Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) nebo Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791). K jeho generaci patří revoluční osobnosti a individuality z různých zemí jako Robespierre (1758–1794), Schiller (1759–1805), především Napoleon (1769–1821), ale také Hegel (1770–1831) či Beethoven (1770–1827). V domácím prostředí byly Dobrovského současníky Václav Matěj Kramerius (1753–1808), Karel Thám (1763–1816), Václav Thám (1765–1816), Antonín Puchmajer (1769–1820), Vojtěch Nejedlý (1772–1844) a zvláště pak Josef Jungman (1773–1847). Výše zmínění myslitelé byli mladší než Dobrovský a seznámili se s ním jako s již vyhraněnou autoritou, o niž se na jedné straně mohli ve svém obrozenském úsilí opřít, a na druhé straně s jeho rigidními postoji nezřídka nesouhlasili.

V životě Josefa Dobrovského se objevuje řada osudových momentů, které ho orientovaly k otázce slovanské vzájemnosti. Prvním takovým momentem bylo setkání s Josefem Steplingem, profesorem Karlo-Ferdinandovy univerzity, který roku 1772 doporučil mladého Dobrovského do jezuitského noviciátu v Brně. Bylo to právě studium teologie, které poskytovalo nejširší znalosti klasických jazyků a osvojení si filologických a historických metod práce. Jezuitské knihovny byly velmi obsáhlé, zahraniční styky jezuitů byly živé a skýtaly velké možnosti cestování a poznávání života jiných národů. Avšak Dobrovský prožil u jezuitů necelý rok, jelikož byl řád Tovaryšstva Ježíšova papežem Klementem XIV. zrušen. Dobrovský se vrátil do Prahy, kde dokončil svá teologická studia bez vysvěcení na kněze. Během studia se více soustřeďoval na jazyky, a to nejen klasické, jako jsou latina a řečtina, ale také na jazyky nezbytné k biblickým studiím, jako jsou hebrejštiny, aramejštiny, chaldejština a arabština⁴.

---

⁴ Vacek, J. Z historie: Duševní nemoc Josefa Dobrovského. [online]. s. 256–260 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: http://www.cspychiatr.cz/dwnld/CSP_2008_5_256_260.pdf.

V Praze je na počátku sedmdesátých let 18. století činný mineralog a svobodný zedář Ignác Antonín Born (1742–1791), kolem nějž se vytváří Soukromá učená společnost, jíž byl Dobrovský členem, a která od roku 1775 vydává svá *Pojednání (Abhandlungen einer Privatgesellschaft der Wisseschaften)*. Jako vychovatel v hraběcí rodině Nosticů se Dobrovský prostřednictvím Bornovy společnosti dostává do kontaktu s historikem Františkem Martinem Pelclem (1734–1801) a Václavem Fortunátem Durychem (1735–1802), filologem z pražské univerzity. Pelcl i Durych se pokoušejí obrátit Dobrovského pozornost ke studiu slovanských jazyků, a tak připravit půdu pro studium biblických slovanských textů i historie. Jeho však přesto ještě řadu let zajímá spíše biblická kritika a orientální jazyky. Dobrovského latinský spis o evangeliu svatého Marka, určený pouze teologům, jej přivedl na myšlenku zpřístupnit vědecká pojednání širšímu okruhu lidí. Podporován mnoha domácími i zahraničními učenici, kteří ho vybízejí věnovat se studiu starých slovanských textů, se nakonec Dobrovský vydává jinou cestou. Stal se nadšeným redaktorem a organizuje „učené zprávy“ o kulturním dění současnosti. Dobrovský se v době vrcholícího josefínského absolutismu orientuje na společnost a podněcuje společenské aktivity. Jednou z nich bylo publikování v časopise, který byl nepravidelně vydáván pod různými názvy (*Böhmische Literatur, Böhmische und mährische Literatur, Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren*) v letech 1779–1787. Jeho redaktorská práce dává základ Dobrovského pozdější specializaci na Slovanstvo, slovanskou historii a jazyk.

Koncem osmdesátých let učinil Dobrovský nečekaný krok, zanechal své redaktorské práce, opustil rodinu Nosticů a odešel z Prahy do státního „generálního semináře“ v Hradisku u Olomouce, aby se stal jeho prorektorem a brzy poté rektorem. Z tohoto důvodu byl roku 1787 ve svých třiceti čtyřech letech od královéhradeckého biskupa Jana Leopolda Háje vysvěcen na kněze. Do semináře šel Dobrovský s odhodláním šířit své pojetí osvícenství. Po třech letech působení v semináři byl Dobrovský po smrti Josefa II. v roce 1790 předčasně penzionován a působil do konce života jako soukromý učenec.

Dobrovský si uvědomoval, že česká a hlavně slovanská tematika se pro něj může stát předmětem soustavného vědeckého bádání, a nikoli jen prostředkem k uplatňování osvícenských, kritických a výchovných služeb. Postupně také dochází k poznání, že je třeba soustavně a odborně zpracovat systém vědy o

české kultuře, dějinách, jazyku a o slovanských jazycích vůbec, kde by dostatečně využil hojné poznatky metodologické a historické. Od počátku devadesátých let se Dobrovský začíná systematicky věnovat srovnávací slovanské vědě a jazykovědě.

Mezi nejvýznamnější práce Josefa Dobrovského věnované slovanským jazykům patří jazyková studie o tvoření substantiv a adjektiv s pravidly o skládání jmen *Die Bildsamkeit der slavischen Sprachen* (1799). Dobrovský dále sepsal praktickou mluvnici ruštiny *Neues Hilfsmittel die russische Sprache Richter zu verstehen* (1799) určenou k praktickému dorozumívání s Rusy za napoleonských válek⁵ *Entwurf zu einem allgemeinem Etymologikon der slavischen Sprachen* (1799) podává návrh systému slovanské etymologie. Roku 1806 začaly vycházet Dobrovským redigované sešity se jménem *Slavín*. Obsahem těchto sešitů byly především články národopisné, literární, historické a lingvistické kritiky. Zvláštní pozornost věnuje Dobrovský staroslověnštině, jeho mluvnice staroslověnštiny nese název *Institutiones slavicae dialecti veteris* (1822) a stává se později hlavním pramenem pro další slavistická bádání. Ve spise *Glagolitica* tvrdí – na rozdíl od názoru dnešních paleoslavistů – že hlaholice je mladší než cyrilice.

Vědeckému zájmu Dobrovského neunikly knihy jako například *Букварь языка славенського* vytištěný v typografické dílně Kyjevo–pečerské lávry v roce 1686. V dopise Durychovi pak v šesti bodech popisuje obsah knihy.⁶ Mezi další tisky, se kterými se seznámil, patří *Лексикон славеноросский и имен толкование* (Kyjev, 1627), jehož autorem byl Pamvo Berynda (1555–1632) a *Граматики славенския правильное синтагма* (Ев'е⁷ 1619) autora Meletije Smotryckého (?1572–1630). *Грамматіки славенския правильное синтагма* Smotryckého sloužila dvě stě let po svém vydání jako učebnice rodného jazyka východních a jižních Slovanů, stala se základem mnoha pozdějších jazykovědných prací a ukrajinské filologii pomohla najít své místo v historii slavistiky, především ve sféře výzkumu církevního slovanského jazyka. Byla celkem dvakrát znovu vydána a doplněna (v Rusku 1648 a 1721).

---

⁵ *Lexikon české literatury* [CD]. Praha: Infinity Media, 1999. Heslo Josef Dobrovský.

⁶ Patera, A. *Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku: Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunata Duricha z let 1778–1800* [online]. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění [cit. 2011-07-20]. Dostupné z: <http://www.archive.org/stream/korrespondencekv01dobruoft#page/ii/mode/1up>.

⁷ Město nedaleko Vilniusu.

Stala se základem gramatik srbských či chorvatských a ovlivnila jazykové bádání srbochorvatského filologa 17. století Jurija Kryžanyče.

Při svých výzkumech starých tisků získává Dobrovský skrze slovenského přítele J. Ribaye informaci o tom, že v knihovně řecko-uniátského episkopa Andrija Bačynského (1732–1809) v Mukačevu je slovník P. Beryndy a ještě jedna kniha tištěná cyrilicí, vydaná v Krakově roku 1491. Jako odpověď Ribayovi Dobrovský píše: „Pokud započítám vašeho znamenitého episkopa Bačynského, to už máme mnoho těch, kteří milují Slovanstvo, blízko těch, kteří nejsou vidět ve tmě patriotů.“⁸

Josef Dobrovský a jeho cesta do Ruska

Během svého života podnikl Josef Dobrovský celou řadu cest s badatelskými záměry. Navštívil knihovny a archivy mnoha zemí. Milníkem na jeho novém směřování se stal slavnostní projev s názvem *O oddanosti a náklonnosti slovanských národů panovníckému domu rakouskému* přednesený 25. září 1791 v Královské české společnosti nauk při příležitosti korunovace Leopolda II. králem českým.

Královská česká společnost nauk obdržela jako projev spokojenosti se zmíněným slavnostním zasedáním císařský dar šest tisíc zlatých a usnesla se darovat tisíc zlatých Dobrovskému na cestu do Švédska, aby bylo možné zjistit, kolik knih a rukopisů bylo roku 1648 z Čech odvezeno. Mimo Švédsko se rozhodl Dobrovský navštívit také Rusko, aby mohl pátrat po památkách staroslovanských, jak sám píše Durychovi 14. března 1792: „Nescio, utrum jam mentionem in proxime ad te datis literis aliquam fecerim itineris, quod suscepturus sum tum in Sueviam, exquirendorum monumentorum historicorum a patria nostra ablatorum causa, tum in Russiam, ad illustrandam historiam et literaturam universae gentis slavicae.“⁹ Tato cesta znamenala počátek úzké

---

⁸ Patera, A. *Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a Slezsku: Josefa Dobrovského korespondence. Vzájemné listy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783–1810*. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1913.

⁹ Patera, A. *Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku: Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunata Duricha z let 1778–1800* [online]. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění [cit. 2011-07-20]. Dostupné z: <http://www.archive.org/stream/korrespondencekv01dobruoft#page/ii/mode/1up>.

spolupráce českých a ruských vědců na poli literárním, kulturním a jazykovém. Během svého výjezdu udržoval korespondenci mimo jiné s Václavem Fortunátem Durychem a Jiřím Ribayem.

Cestu zahájil 10. května 1792 odjezdem z Prahy na statek k Jáchymovi, hraběti ze Šternberka, do Radnic a odtud pokračovali společně 15. května přes Plzeň a Cheb do Jeny, dále do Erfurtu, Göttingenu, Lužice a do Hamburku. V Lübecku se od něj odpojil hrabě Šternberk a Dobrovský pokračoval do Kodaně a odtud do Stockholmu. Dále ve Švédsku navštívil mimo jiné Uppsalu a Lund. Odtud 3. srpna 1792 přešel finský záliv a 8. srpna přistál ve finském Turku, kde „er auch noch einige Bohemica und Moravica von der schwedischen Beute antraf“.¹⁰ Do Petrohradu dorazil 17. srpna a jeho pobyt trval až do 15. října 1792. V Moskvě pak pobýval od 25. listopadu 1792 do 7. ledna 1793.¹¹ Stejně jako v Petrohradě, tak i v Moskvě se seznamoval s knihovnami a archívy. V dopisech F. Durychovi z 9. října 1792 a 4. února 1793 si však stěžoval na malý zájem o slovanská studia. Opsal celý katalog slovanských rukopisů¹² a zaměřil se na jazykové poměry národů finského kmene v Rusku a na literaturu gruzínskou. „Er kaufte so viele altslawische, finnische (auch wotische, permische) und georgianische Bücher zusammen, daß er nach seiner Rückkehr selbst mehrere inländische Bibliotheken und Liebhaber damit betheiligen konnte.“¹³ Toto finanční vydání ho přimělo změnit plány, což dokazuje dopis Fortunátu Durychovi ze 4. února 1793, v němž vysvětluje, že přes svůj prvotní záměr vrátit se do Čech přes Kyjev a Lvov, musí zvolit kratší cestu: „2do Biblia slavica, 3^{tium} edita post correctionem, typis claris – editiones aliae non polent tibi esse usui – Kioviensem in folio recentissimam ob caritatem

---

Překlad: „Nevím, zda jsem se již v předešlém dopise zmínil, že hodlám učinit cestu do Švédska z důvodu pátrání po historických památkách odnesených z naší vlasti a pak cestu do Ruska, abych mohl objasnit historii a literaturu veškerého slovanského národa.“

¹⁰ Překlad: „[...] našel ještě některá bohemika a moravika ze švédské kořisti“. Přeložila Jaroslava Šindlerová z původního německého vydání. Franz Palacký. *Joseph Dobrovskýs Leben und gelehrtes Wirken*. Prag, 1833.

¹¹ Viz obr. č. 1 v příloze k disertační práci.

¹² Viz Moisičeva, M. a M. Krbec. *Josef Dobrovskýj i Rassija: pamjatky russkoj kultury XI-XVIII vjekov v izučeniji češskava slavista*. Leningrad: Nauka, 1990, s. 149–153.

¹³ Překlad: „Koupil tolik staroslovanských, finských (i votských i permských) a gruzínských knih, že jimi mohl po návratu podělit několik tuzemských knihoven a milovníků knih.“ Přeložila Jaroslava Šindlerová z původního německého vydání. Franz Palacký. *Joseph Dobrovskýs Leben und gelehrtes Wirken*. Prag, 1833.

(30 rubli exigebantur) Mosquae emere non potui, sperans adhuc Kiovium me ventura. Sed multae causae iter alod suadebant.“¹⁴

Rozhodl se tedy pro cestu přes Smolensk (Rusko), Oršu (Bělorusko) do Varšavy, Krakova a přes Těšín do Olomouce, kam dorazil 4. února 1793.¹⁵ Do Prahy se Dobrovský vrátil po deseti měsících dne 22. února 1793. Po návratu zjistil, že profesura českého jazyka, o kterou by měl zájem, byla již obsazena Františkem Pelclem. Další rok již doprovázel hraběte Bedřicha z Nostic, svého bývalého žáka, na cestu po jižních zemích a krajích (Německo, Tyrolsko, Albano, Benátky, Terst, Lublaň), kde usilovně sbíral staroslovanské památky.

Nehledě na to, jak velký zájem měl Dobrovský o Ukrajinu a také nehledě na to, jak důležitou roli sehrály jeho slavistické zájmy o ukrajinské tisky, bylo zjištěno, že Dobrovský neměl možnost seznámit se bezprostředně s památkami a životem ukrajinského národa. Nutno dodat, že vůbec první možnost vypravit se na území dnešní Ukrajiny měl Dobrovský již 10 let před výše zmíněnou cestou do Ruska, kdy mu bylo v roce 1783 nabídnuto místo vedoucího katedry východoslovanských jazyků a hermeneutiky ve Lvově. Tuto funkci však nepřijal.¹⁶

První vědecké kontakty

Než se budu věnovat počátkům vztahů česko-ukrajinských, je nutné nastínit vývoj vztahů mezi českými a ruskými vědci, jež se započaly v době osvícenecké, tedy někdy v 70. – 80. letech 18. století. V té době se ruská vědecká činnost začala prosazovat na mezinárodní úrovni, vědecké kontakty se utvářely především v oblastech přírodních a technických věd. Průkopníky rodících se styků byli v našich zemích především Ignác Antonín Born, zakladatel Společnosti učené (později Královské české společnosti nauk), dále pak členové této společnosti – přírodovědec Jozef Majzer a lékař Jiří

---

¹⁴ Překlad: „Zadruhé slovanská bible, potřetí vydaná po úpravě, jasnými písmeny – další edice ti nemohou být k užítku – tu nejnovější kyjevskou nalézající se na listu (na listech, ve svazku) jsem si kvůli drahotě v Moskvě (žádali za ni 30 rublů) nemohl koupit, doufáje, že do Kyjeva ještě přicestují. Avšak mnohé příčiny mě nasměrovaly jinou cestou“. Přeložil L. Kysučan. Cit. podle *Korespondence Josefa Dobrovského. Díl I. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunata Durycha z let 1788–1800*, s. 262.

¹⁵ Obr. č. 2 v příloze k disertační práci.

¹⁶ *Lexikon české literatury* [CD]. Praha: Infinity Media, 1999. Heslo Josef Dobrovský.

Procházka. Zanedlouho poté se začaly česko-ruské vztahy rozvíjet i v oblasti humanitních věd a částečně filologie.

Při formování kontaktů mezi dvěma kulturami se projevíly rozličné přístupy k řešení některých historických otázek. Pokud se v českých zemích na první místo stavěly jazykovo-etnické otázky, v Rusku se větší význam kladl na konfesijní, tedy náboženskou příslušnost. Velké rozpory vyvolaly rozdíly mezi pravoslavným a katolickou vírou. Čeští osvícenci se kromě toho mohli opírat o tradice české barokní historiografie a o její jednoznačný přístup k otázkám české historie. Ruská historiografie nebyla v té době ještě rozvinuta. Aby mohli čeští historici pátrat po počátcích vzájemných vztahů, směřovali své úsilí i za hranice země. Cesta ke zdrojům slovanské identity a prohlubování vzájemných vztahů vedla dvěma směry – v závislosti na odpovídajícím vědeckém profilu jejich nositelů a tvůrců – historickým a filologickým. Avšak někteří historikové, k nimž patří Fortunát Durych i Josef Dobrovský, využívali ke své práci filologické metody. Českého vědce Gelasia Dobnera přivedla nová historiografická literatura k ruskému historickému prameni – *Letopisům Nestora*,¹⁷ jenž inspiroval české vědce ke hledání podobných historických pramenů. Toto hledání se mohlo částečně odrazit v *Rukopisu královédvorském* a *Rukopisu zelenohorském*.

Dobrovského příspěvek k formování ukrajinské národní identity

Jak bylo zmíněno výše, Ukrajina nebyla na přelomu 18. a 19. století samostatným státem, ale náležela různým politickým celkům – Ruské říši a Rakouské říši. Přesto se její představitelé zapojili do procesu slovanského obrození. Při formování vzájemné slovanské identity se obraceli do historie a hlásili se o právo na svébytnou existenci v kontextu slovanských národů. V jejich úsilí je jako první podpořil svou vědeckou prací Josef Dobrovský.

Na tomto místě začneme nahlížet na Dobrovského jako na podněcovatele ukrajinsko-českých kulturních vztahů, neboť on dal svými zprávami

---

¹⁷ Za autora původního nedochovaného textu je považován mnich Nestor, který působil v Pečerské lávře v Kyjevě na přelomu 11. a 12. století. V odborné literatuře se setkáváme s názvy *Povist' vremennych lit*, *Nestorův letopis ruský* nebo *Letopis ruský* či *Pověst dávných let*.

o ukrajinské literatuře, kultuře a historii první impuls ke sbírání materiálů a vyměňování si informací ze života Ukrajinců. Dobrovský se zájmem sbíral veškeré vědění o Ukrajině a publikoval je v časopise *Slavín*. V roce 1800 zde vyšel příspěvek s názvem *Kosaken, Ukrainer* obsahující úryvky z díla Johanna Christiana Engela *Geschichte der Ukrainer, der ukrainischen Cosaken wie auch der Königreiche Haltisch und Wladimir* publikovaného v Halle v roce 1796.¹⁸ Engel zde Ukrajince (záporožské kozáky) popisuje jako národ statečný, podnikavý, srdečný a lehkovážný, ale přímo a prostě smýšlející. Všimá si, že mezi kozáky je mnoho zručných řemeslníků, a to i v uměleckých řemeslech. V článku říká, že si mnoho lidí hledí pouze toho, co se jich samotných nebo jejich národu týká. Dále jsou Ukrajinci hodnoceni jako lidé milejší než Rusové, a že dobře sloužili v ruské armádě, nikomu nejsou na obtíž a je třeba obdivovat statečnost, se kterou chránili Evropu před barbary z východu. Tímto způsobem Dobrovský zprostředkoval českým čtenářům první informace o jednom z východoslovanských národů.

V roce 1814 byl ve *Slovance* otištěn dopis z Charkova (podepsaný kryptonemem A. St.), který oznamoval vydání travestované *Eheïdu* Ivana Kotljarevského,¹⁹ k čemuž Dobrovský dodal, že jde o dílo se zásadním významem pro ukrajinský jazyk. Kotljarevského *Eheïda* je první epickou básní psanou běžným jazykem a od jejího vydání v roce 1798 se datuje tzv. nová ukrajinská literatura. Tato literární práce totiž přinesla první přesvědčivý důkaz o schopnostech lidové ukrajinštiny stát se spisovným jazykem. „Byl to zřejmě ojedinělý případ v dějinách literatur, kdy dílo zjevně celkem nenáročné a původně snad zamýšlené spíše jako umělecká hříčka, dosáhlo významu rozhodujícího impulsu. Kotljarevského *Eheïda* se totiž objevila v době, kdy kultuře utvářejícího se ukrajinského národa hrozil zánik na troskách zrušené kozácké státnosti.“²⁰ Žánrově šlo o směšnohrdinskou poému, burleskní travestii stejnojmenného Vergiliova eposu, kterých vzniklo v Evropě několik. Kotljarevský však umně využil nabízejících se souvislostí se situací v Zaporožské Siči a alegoricky dosadil její likvidaci na místo zboření Tróje.

---

¹⁸ Viz obr. č. 3 v příloze k disertační práci. J.Ch. Engel byl prvním historikem písičím, navzdory tehdejšímu politickým tendencím, o Ukrajině jako historickém celku. Johann Christian Engel. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 201-07-29]. Dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Christian_Engel.

¹⁹ Viz obr. č. 4 v příloze k disertační práci.

²⁰ Židlický, V. a G Genyk-Berezovská. *Současná sovětská literatura*. III. Praha: Svět sovětů, 1966, s. 23.

Stejně tak kozácké hledání vlastní identity připomíná putování Aenea a jeho družiny. Kotljarevskému se tak podařilo v této alegorii podat barvitý obraz Ukrajiny konce 18. století včetně typizovaných postav všech skupin tehdejší společnosti. Nechybí kulturně tradiční a dobové zvyky, obyčeje, tance, písně či jídlo. Je pozoruhodné, že Dobrovský dokázal relativně záhy po vydání tohoto díla ocenit jeho historický význam pro jazyk a literaturu ukrajinského národa.

Dobrovský se též zabýval ukrajinskou lidovou slovesností. Díky znalostem starých tisků věděl, že mezi ukrajinským a ruským jazykem existují podstatné rozdíly. Jako příklad lze uvést jeho postřeh, v němž na základě lexikální analýzy v dopise B. Kopitarovi tvrdí, že moskevští Rusové vůbec nemohli porozumět *Slovu o pluku Igorově*, neboť autorem má být Malorus či Červenorus: „московские россияне совсем не поняли песню об Игоре, автором которой был малоросс или червеноросс.“²¹

Oficiálně Ruské imperium neuznávalo existenci samostatného ukrajinského státu ani ukrajinského jazyka, a proto Josef Dobrovský ve své klasifikaci definoval pouze pět slovanských dialektů na základě toho, že jejich uživatelé založili vlastní státy a tudíž zde ukrajinština chybí.²² V Dobrovského obecné klasifikaci slovanských jazyků má však ukrajinština své místo, nazývá ji „Ukrainisch oder die Sprache der Kosaken“.²³ Pozdější modely klasifikace slovanských jazyků opírající se o historickou fonetiku těchto jazyků se staly uznávanými a lingvisté je respektují dodnes.

Vědecké práce J. Dobrovského a jeho myšlenky značně ovlivnily vývoj slovanské vědy na území dnešní Ukrajiny a můžeme hovořit o jeho vlivu v zemích a oblastech s východoslovanským obyvatelstvem, které patřily k habsburské monarchii. Počátky slovanské filologie jako vědy lze v ruském impériu mimo jiné spojovat s činností vědců pocházejících z Ukrajiny, mezi něž patří Mychajlo Oleksandrovyč Maksymovyč, Osyp Maksymovyč Bodjans'kyj a Viktor Ivanovyč Hryhorovyč. Práce J. Dobrovského nejenom formovaly jejich vědecké zájmy, široké pojetí problematiky celé slovanské filologie, ale také daly podněty k rozmachu vědeckých výzkumů a dalších odvětví slavistiky.

---

²¹ Op. cit. Palamarčuk, O. L. a O. R. Čmyr. Jozef Dobrovskij i razvitije slvjanskoj filologii v Ukrajině. In: Vavřínek, V. a K. Skwarska. *Josef Dobrovský. Fundator studiorum slavlicorum*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2004, s. 491–498.

²² Dobrovský, Josef. *Geschichte der Böhmisches Sprache und Literatur*. Prag: J. G. Calve, 1792, s. 16–17.

²³ Dobrovský, Josef. *Geschichte der Böhmisches Sprache und Literatur*. Prag: J. G. Calve, s. 18.

Situace v ukrajinské literatuře na konci 18. a v první polovině 19. století

Až do konce 18. století hovoříme v ukrajinské literatuře o tzv. „dávné“ ukrajinské literatuře, jejíž obsahovou náplní je téměř výlučně religiozita. Nejsilnějším inspiračním zdrojem byla *Bible* a tvorba tzv. svatých Otců. Změna přístupu k literatuře je spjata se sociální a historicko-politickou situací státu. „Nová“ ukrajinská literatura, jejímž mezníkem je vydání Kotljarevského *Eneïdu* roku 1798, má charakter světský a z jazykového pohledu přechází z tradičního knižního jazyka s četným množstvím slov ze staroslověnštiny k jazyku srozumitelnému širokým masám obyvatelstva, tedy k národnímu hovorovému jazyku. Z žánrového pohledu postupně zaniká „řečnicko-výpravná próza“ (termín užívaný v ukrajinské literární vědě), církevně duchovní verše, panegyriky, v dramaturgii ustupují do pozadí tragikomedie a pjesy, dokonce tzv. školní dramata se již vůbec nepsala, zanikají „intermedia“, z nichž vzniká ukrajinská komedie. Lze říci, že veškerá tvorba druhé poloviny 18. století byla naplněna myšlenkami racionalismu, kritiky, svobodného smýšlení a také myšlenkami proti otrokářství a proti nevolnicví. V literatuře toho období v podstatě nenalezneme žádného spisovatele-profesionála, šlo totiž především o literaturu anonymní, kryptonymickou či pseudonymickou. Dominujícím útvarem v dobové literatuře je verš, především satiricko-humoristická podoba verše, která dobře posloužila ke kritice nejen jednotlivých osob, ale také celých sociálních skupin. Dále vzniká nový žánr: báseň–travestie, jehož patos spočívá v odsouzení religiózní ideje prostřednictvím smíchu. Většinou se žánr travestie projevuje burleskní, nízkou podobou toho, co dříve bylo svaté.

V literatuře celého 18. století se samozřejmě projevuje vliv ruské literatury i kultury, především jejích klasicistních prvků. Určité elementy je možné pozorovat například v díle Feofana Prokopovyča a jeho „škilnych poetykach“ či dramatech, ale rysy pravého, „vysokého“ klasicistního stylu se na Ukrajině neudržely. Prosadily se pouze žánry charakteristické pro „nižší“ klasicismus, tedy již zmíněné travestie, satira či bajka. V druhé polovině 18. století se v literatuře objevují prozaické žánry, jejichž tvůrčím prostředkem je „obrazné

slovo, umělecký obraz, který má nejen ideovou, ale také estetickou funkci“²⁴. V dramatu přetrvává v prakticky nezměněné podobě jediný žánr – ukrajinský vertep. Jedná se o loutkové divadlo, v němž se setkávají elementy školního dramatu a živý národní jazyk.

Příznačným žánrem pro ukrajinskou literární tvorbu vždy byla a stále je národní, lyrická píseň, která právě v období 2. poloviny 18. století zaznamenává svůj rozkvět. Ukrajinská národní lyrika se stala populární i za hranicemi svého nynějšího státu – v Rusku, Polsku a dalších evropských zemích. Písňe se žánrově člení do mnoha kategorií, z nichž největší představují písňe „rodinně-každodenní“, do nichž patří písňe o lásce, písňe žertovné, písňe zpívané v neštěstí, písňe o věrnosti i nevěře, o bolestném rozloučení, o těžkém životě vdané ženy či o zlé tchýni atd. Mnoho písni má humoristicko-satirický charakter – písňe o hlupácích, lenoších, pěvcích i církevních představitelích. Další velkou skupinou jsou písňe „sociálně-každodenní“, písňe těsně spjaté s historií národa, tematicky zachycují lásku k vlasti, boj za svobodu a proti znevolňování obyvatelstva, heroizují kozáky, vyjadřují nenávist k otroctví a carismu.

Pro studium česko-ukrajinských kulturních vztahů se jeví nejvýznamnější období prvních několika desetiletí 19. století. Jedná se o období, kdy část Ukrajiny byla připojena k carskému Rusku a část k Rakouskému císařství a to ve všech sférách politického, kulturního i každodenního života. Tempo společenského vývoje rozdělovalo Ukrajinu na východní část pod nadvládou Ruska a západní rakouskou Halič. Toto podrobení státu jinými státy znamenalo v průběhu dějin rozkol v ekonomickém, politickém i kulturním životě. Byly zničeny poslední zbytky politické autonomie Ukrajiny, „denacionalizace a provincializace Ukrajiny vedly k nemožnosti jakéhokoli uvědomění si vlastního národa a realizace v tomto rámci“.²⁵

V roce 1784 byla ve Lvově otevřena univerzita, v letech 1814–1815 vznikala v Přemyšlu kulturně-vzdělávací spolek. Výuka v těchto „západních“ ukrajinských zemích probíhala německy či latinsky (pouze v takzvaných národních školách se učilo v polštině nebo maďarštině).

---

²⁴ Machnovec, L. J. *Istorija ukrajins'koji literatury. Tom druhyj*. Kyjiv, 1967, s. 29.

²⁵ Jacenko, M. T. *Istorija ukrajins'koji literatury IXI. stolittja u tr'och knybach. Kn.I*. Kyjiv: Lybid', 1995.

Nová ukrajinská literatura prvních desetiletí 19. století se neformovala pouze na ukrajinském území, ale také v Petrohradě, kde začínají svoji literární činnost Taras Ševčenko, Jevhen Hrebinka a mnoho dalších umělců původem z Ukrajiny, píšících většinou rusky o ukrajinské historii či běžném životě. V petrohradských žurnálech a periodikách vycházejí úryvky z děl Petra Hulaka-Artemovského, Levka Borovykovského, materiály z ukrajinského folkloru. V Petrohradě byly roku 1798 vydány první tři části Kotljarevského *Енеїду*, další tři části roku 1805 a 1808. V Moskvě v roce 1827 jsou publikovány *Малороссийские песни* autora M. Maksymovyče, o kterém bude řeč ještě v dalších kapitolách práce. Přes politický útlak neztrácela ukrajinská literatura svoji národní tvář a snažila se v daných podmínkách o adekvátní existenci.

Ukrajinská literatura na počátku 19. století vykazuje určitou blízkost s kulturou jiných slovanských národů vstupujících v období osvícenství do fáze obrození vlastních historických tradic a formujících své literární procesy. Objevuje se množství básnických překladů a uměleckých převodů z literatur ostatních národů, především písňového folkloru Slovanů. Ivan Vahylevyč překládal srbské písně, Petro Hulak-Artemovskij převedl z polštiny sentimentálně-romantickou baladu Adama Mickiewicze *Твардовський* a Markijan Šaškevyč převedl *Слово о полку Ігоревім* do ukrajinštiny.

Na počátku 19. století nabývá na významu „nová“ ukrajinská bajka, pro niž je typický satiricko-burleskní charakter zachycující situaci ve společnosti tehdejší doby. Centrálním tématem se staly vztahy mezi bohatými hospodáři a jejich poddanými. Charakteristickým rysem tehdy velmi oblíbeného žánru bajky je národní cítění, neboť bajka má své kořeny ve folkloru, v životě obyčejných lidí. Podle obsahu se ukrajinská bajka na počátku 19. století dělila na dvě základní skupiny: sociálně satirické bajky s rozsáhlou fabulí, satirickým podtónem a výrazným ponaučením a humoristicko-didaktické bajky, které obsahují množství přísloví a pořekadel a nejsou většinou adresovány nikomu konkrétnímu. Zde je třeba zdůraznit tvorbu Petro Hulaka-Artemovského, překladatele francouzské klasicistní poezie, jenž vystupoval jako učitel a znalec polského jazyka a literatury a působil jako rektor Charkovské univerzity, kde organizoval cesty mladých ukrajinských vědců do slovanských zemí. Do literatury vstoupil jako zakladatel veršované ukrajinské bajky. Ve své tvorbě obsáhl všechny typy bajek, které v ukrajinské literatuře rozlišujeme na základě

formálních znaků – bajka-pohádka, bajka-průpovídka a vlastní bajka.²⁶ Mezi díla stěžejního významu se řadí *Пан та собака*, *Дві пташки в клітці* nebo *Батько та син*. Ke konci života se zabýval meditativní lyrikou v národně písňovém duchu. Kromě něj psali bajky autoři jako Levko Borovykovskij, Jevhen Hrebinka, Viktor Zabyla a další.

Na konci 30. let a počátku let 40. cestují Osyp Bodjans'kyj a Izmail Ivanovyč Srezněvs'kyj do slovanských zemí, aby zkoumali a sbírali folklorní materiál. Bodjans'kému bude věnována větší pozornost v souvislosti s P. J. Šafaříkem, nicméně postavu I. I. Srezněvs'kého (1812–1880) bych ráda představila zde. Byl významným ukrajinským slavistou, historikem a filologem, který v letech 1839–1842 za účelem vědeckých bádání a sběru folklorního materiálu navštívil slovanské země včetně Čech (Prahu). Přesto, že byl tento vědec ruského původu, působil část svého života na Charkovské univerzitě, kde byl roku 1842 jmenován profesorem historie slovanských jazyků. Stal se vůdčí postavou Charkovského kroužku, který představuje počátky ukrajinského romantismu.²⁷ Srezněvs'kyj se zajímal o divadlo a výtvarné umění a vystupoval jako propagátor a zastánce ukrajinštiny: „Jazyk ukrajinský je jazyk, a nikoli nářečí ruské nebo polské, jak někteří dokazovali. Je jedním z nejbohatších jazyků slovanských. Téměř se vyrovná českému bohatstvím slov a výrazů, polskému malebností, srbskému lahodností... Ač není ještě vytříben, může se srovnávat s jazyky vzdělanými... Je to jazyk básnický, hudební, malebný...“²⁸

Téměř současně s Charkovským kroužkem vznikl na západním konci Ukrajiny, v Haliči, obdobný Lvovský spolek romantiků, o němž pojednávám níže. K významným aktivitám těchto spolků patří sbírání lidové slovesnosti, studium vlastní minulosti a vydávání různých jazykových obran, které stavily ukrajinštinu na úroveň ostatních evropských jazyků. Romantické hnutí se do Kyjeva rozšiřuje o něco později

Ukrajinský romantismus se zformoval ve 30. letech 19. století, tedy v době, kdy evropský a ruský již byly v plném rozkvětu. Pro moji práci je podstatné, že se jedná o období, ve kterém umělci obrací svou pozornost za hranice země.

---

²⁶ Husjev, V. I. *Vydatni postati v istoriji Ukrajiny IX-XIX stolittja*. Kyjiv: Vyšča škola, 2002.

²⁷ Uskupení založené roku 1816, v němž se představitelé ukrajinské inteligence společně zabývali kulturní a literární činností. Spolek časopisecky vydával díla tehdejších autorů.

²⁸ Op. cit. Židlický, V. a G. Genyk-Berezovská. *Současná sovětská literatura*. III. Praha: Svět sovětů, 1966, s. 27, heslo Srezněvs'kyj.

V cizině čerpají inspiraci a snaží se vlastními prostředky vytvořit literaturu srovnatelnou. Zároveň chtějí dokázat, že ukrajinský jazyk je takové literatury schopen, čímž může probudit hrdost a národní cítění. Na jedné straně měla na formující styl i tendence ukrajinských romantiků značný vliv ruská literatura. Na druhé straně teritoriální blízkost, dlouhodobá ekonomická spolupráce a historické kulturní tradice tvořily společnou osnovu vzájemných kontaktů s Polskem. Každá z těchto zemí tak chtěla v době romantismu přispět tematicky či obrazně, chtěla přivést do literatury část své historie, folklorního bohatství a kultury, a proto vznikalo mnoho překladů z polského jazyka a mnoho polských i ruských autorů uvádělo ve svých dílech ukrajinská témata, život, tradice, písně aj.

S romantismem na západní Ukrajině je těsně spjata existence tzv. Ruské trojice. Jednalo se o spolek progresivní inteligence spjatý s filozofickou fakultou ve Lvově, kam patřili Markijan Šaškevyč, Jakiv Holovac'kyj a Ivan Vahylevyč: „mladí entuziastičtí patrioti, neúnavní demokraté, kteří dobře vycítili duch doby“.²⁹ Hlavní myšlenkou celého uskupení bylo: „...jít blízko národu, ...učit se od něj moudrosti...“³⁰ Svůj program realizovali představitelé Ruské trojice studiem uměleckých i vědeckých knih, sbíráním historických faktů o dávné Rusi i Ukrajině, sbíráním folklorních cenností ze slovanského světa a svá bádání podpořili cestami po celé Ukrajině i za její hranice. Se lvovským kroužkem udržoval kontakty polský spisovatel S. Hoščynskyj, autoři K. Cenhlevyč a M. Popel, kteří psali verše a manifesty polsky a ukrajinsky. Všichni byli velmi dobře obeznámeni s aktuálními pracemi většiny svých současníků-slavistů a bedlivě sledovali i dění v ostatních slovanských zemích. Již v prvních letech existence kroužku byla jeho členům známá sbírka písňového folkloru Ivana Prače (kolem 1750–1818), skladatele původem ze Slezska, jenž pobýval také v Naddniprojanské oblasti a zapsal melodie ukrajinských písní, čímž vytvořil pravděpodobně první zápisy ukrajinských písní vůbec. Tato sbírka byla vydána v Petrohradě roku 1790 a 1815). Členům kroužku byly známé také sbírky srbského jazykovědce V. S. Karadžiče, dílo Františka L. Čelakovského a v neposlední řadě práce Josefa Dobrovského,

---

²⁹ Skrypnyk, I. P. *Istorija ukrajins'koji literatury. (perša polovyna XIX stolittja)*. Kyjiv: Vyšča škola, 1980, s. 93.

³⁰ Tamtéž, s. 94.

Pavla Josefa Šafaříka, Jana Kollára.³¹ V kroužku romantiků se četl bajkář I. Krasický, Nikolaj Vasiljevič Gogol nebo později Karel Havlíček Borovský. Pozornosti mladých členů trojice neunikly ani literární podvrhy *Rukopis královédvorský* a *Rukopis zelenohorský* Václava Hanky a Josefa Lindy. Z českých obrozenců podporovali činnost spolku historik Karel Vladislav Zap a básník a překladatel ze slovanských jazyků Jan Pravoslav Koubek.³² Oběma výše zmíněným bude v naší práci ještě věnována hlubší pozornost.

M. Šaškevyč, I. Vahylevyč a J. Holovac'kyj začali v roce 1837 v dnešní Budapešti vydávat první folklorně-literární almanach západoukrajinských spisovatelů s názvem *Русалка Дністровая*. Svým významem se jedná o zásadní dílo, neboť se stalo symbolem ukrajinského národního obrození. Do tisku byl almanach připraven již roku 1834 pod názvem *Зоря*, ale vídeňskou censurou bylo jeho vydání zakázáno. V předmluvě k almanachu Markijan Šaškevyč opěvuje krásu ukrajinského jazyka a národní slovesnosti a podává přehled nejdůležitějších publikací vydaných v Naddniprojanské oblasti. Hlavní část almanachu se pak dělí na čtyři části: folkloristická část začíná vědeckým pojednáním s názvem „Předmluva k národním ruským písním“, v níž se klasifikovaly dumy, obřadní písně, historické a lyricko-epické písně zapsané v různých oblastech Ukrajiny. Originální tvorba členů Ruské trojice tvořila druhou část nazvanou „Skládání“. Ta obsahovala lyrické básně a národní písně. Třetí část s názvem „Překlady“ prezentovala srbské národní písně v překladech M. Šaškevyče a J. Holovac'kého a také úryvek z *Rukopisu královédvorského*. Poslední historicko-literární část nese titul „Starožitnosti“ a obsahuje publikované historické a folklorní dokumenty či bibliografický soupis slovanských a ukrajinských rukopisů nacházejících se v klášteře ve Lvově (Онуфріївський василянський монастир).

Mělo by být zřejmé, že se jednalo o dílo zcela zlomové a stěžejní, svým významem daleko přesahujícím ukrajinské hranice. Inspirace tvorbou českých a slovenských autorů představuje významný spojovací článek mezi ukrajinským a českým prostředím. Z tohoto důvodu považuji za důležité uvést některá fakta ze života představitelů Ruské trojice.

---

³¹ Ukrajinský časopis *Osvita* [online]. [cit. 2011-03-11]. Dostupné z: <http://osvita.ua/vnz/reports/history/4674/>.

³² Ukrajinská knihovna. [online]. [cit. 2011-07-07]. Dostupné z: <http://www.ukrtvory.com.ua/referaty/lit85.html>.

Markijan Semenovyč Šaškevyč (1811–1843)³³

Pro tuto práci je třeba vyzdvihnout jednu z prací M. Šaškevyče, a to brožuru psanou polským jazykem *Azbuka i abecadlo* (1836). Toto dílo předkládá argumenty proti snahám haličské šlechty a klerikálů vmístit polskou (latinskou) abecedu do ukrajinského jazyka a literatury. Šaškevyč míní, že polská abetka nemůže nahradit ukrajinskou azbuku a naopak, protože by narušila přirozený vývoj ukrajinské kultury, neboť „písemnictví každého národa je obrazem jeho života, způsobu přemýšlení, zobrazování duše [...]. Musí se zformovat a vyrůst z hlubin vlastního národa.“³⁴ Tato pasáž vystihuje celoživotní Šaškevyčovo „volání po národním duchu na demokratickém základě a záchraně rodného jazyka a kultury“.³⁵ Básník Šaškevyč si vysoko cenil děl tehdejších ukrajinských autorů (např. I. Kotljarevského), ale stejně tak pilně sledoval vývoj ostatních slovanských literatur. Inspiraci pro svoji tvorbu hledal právě v českých literárních památkách.

Součástí ukrajinského národního obrození bylo vybízení k duchovnímu boji za společnou zemi, za společné cíle. Tyto tendence jsou nejlépe patrné v básni s názvem *Jaroslav* přebásněné z češtiny z *Rukopisu královédvorského*, v níž Šaškevyč vykresluje dramatické scény bitev Čechů proti tatarským hordám. V básni se objevuje mimo jiné i město Olomouc:

Звіщаю вам повість многославну
О великих борбах, лютих боях —
Кмітуйте і весь ум свой збирайте,
Кмітуйте, а дивная вам чути!..

В волості[2], де Оломуц царствує,
Зводиться там гора невесока,
Невесока, на ім'я Гостайнів;
Мати божа чуда тамка творить

³³ Portrét Markijana Semenovyče Šaškevyče viz obr. č. 5 v příloze k disertační práci.

³⁴ Voznjak, M.: *Pysannja Markijana Šaškevyča*. Lviv, 1912, s. 203.

³⁵ Machnovec, L. J.: *Istorija ukrajins'koji literatury. Tom druhyj*. Kyjiv, 1967, s. 337.

³⁵ Jacenko, M. T.: *Istorija ukrajins'koji literatury XIX. stolittja u tr'och knybach*. Kyjiv: Lybid', 1995.

Довго землі наші в мирі були,
Довго гаразд цвів помеж миряни,
Но од всхода в землях буря встала,
Встала про доч татарського хана,
Що християнські люди про каміне,
Про золото і перли забили.

Lyrika Markijana Šaškevyče je charakteristická spojováním minulosti (především na základě bájí a pověstí) a současnosti nebo také porovnáváním legendárních období dvou slovanských zemí a hledáním společných rysů. Na příklad v básni s názvem *Zhadky*³⁶ (vzpomínky, připomenutí), v níž se přímo inspiroval Kollárovou Slávou dcerou, se vedle jmen mytologických slovanských bohů (Svjatovyd, Kupajlo, Koljada či Lada) odkazuje na legendární kněžnu Libuši, která podle pověsti založila město Prahu, a zároveň na kyjevského knížete Jaroslava Moudrého. Stejně jako Libuše na břehu Vltavy, tak i Jaroslav Moudrý se na břehu Dněpru staral o rozkvět své vlasti:

[...] Над ярою Волтавою Суд Любушин мир давав,
Над Дніпром-Славутицюю
Так Ярослав ся вславляв.

Поза білими водами
Білий гніздо орел вив,
А руськими сторонами
Звін вічовий гомотів.

Новгорода сила й слава
Світом цілим зголосла,
Києва золота глава
Під небеса ся звела.

Слави дочка величава
На світ цілий сяjala,

---

³⁶ Markijan Šaškevyč. *Razom: Hromadska orhanizacija* [online]. [cit. 2011-08-07]. Dostupné z: <http://together.lviv.ua/index.php?id=969>.

Піснь Люмира, піснь Бояна

Голосніше їй гула.

Kromě již zmíněné folkloristické sběratelské činnosti nesmíme opomenout činnost překladatelskou, která je pro česko-ukrajinské literární vztahy velmi důležitá. Markijan Šaškevyč byl vlastně prvním, jenž překládal úryvky z děl v češtině, konkrétně z *Rukopisu královédvorského* od Václava Hanky. Mimo jiné překládal srbské národní písně a polské básně (S. Hoščynského, F. Karpinského). Hluběji se zabýval pracemi Jana Kollára či Josefa Jungmanna, s nimiž se shodoval v propozicích slovanské vzájemnosti.

Jakiv Fedorovyč Holovac´kyj (1814–1888)³⁷

Dalším z členů kroužku mladých slavistů byl Jakiv Fedorovyč Holovac´kyj, jenž započal sběratelskou činnost již ve svých 18 letech. Tehdy přerušil studia a dva roky cestoval (převážně pěšky) po Karpatech, Haliči, dostal se až do Košic a Budapešti. Zaměřoval se na sbírání přísloví, pořekadel, písní a reálií z vesnického a horského prostředí na Ukrajině.

J. Holovac´kyj udržoval pravidelný kontakt s I. Vahylevyčem, dopisoval si se Sreznevs´kým, Bodjans´kým, Maksymovyčem, ale také s J. Kollárem, J. P. Koubkem a V. Hankou. Jeho korespondenci s P. J. Šafaříkem, K. V. Zapem a K. J. Erbenem se podrobněji věnuje kapitola této práce s názvem *Korespondence – významný komunikační prostředek kulturního styku*.

Jak již bylo řečeno výše, Holovac´kyj byl spoluautorem almanachu *Rusalka Dnistrovaja* a dále spoluvydával almanach *Vinok rusynam na obžynky* obsahující jak básně Šaškevyčovy, tak i dalších haličských spisovatelů (Kotljarevského, Hylaka-Artemovského, L. Borovykovského) či jiných západoukrajinských básníků. Část jeho díla tvoří dramatické, původem srbské balady (*Завість* nebo *Заручена з воєводою Степаном*) či prozaická díla, mezi něž patří adaptace ukrajinských pohádek, povídek a anekdot či bajky (*Пак і ворона*, *Дві мишки*). Dále také publikoval v periodikách Moskvytjanyn či v *Časopise českého Museum*.

---

³⁷ Portrét Jakova Fedorovyče Holovackého viz obr. č. 6 v příloze k disertační práci.

Z jeho překladatelské činnosti je třeba zdůraznit překlad Kollárova díla *Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation* (Pešť 1837, doplň. vyd. Lipsko 1844, čes. překl. J. S. Tomíček s titulem *O literární vzájemnosti mezi rozličnými kmeny a nářečnými slovanského národu*, 1853)³⁸, jehož myšlenky Holovac'kyj přejal a zprostředkoval je osobnostem ukrajinského národního obrození na západní Ukrajině, především v Haliči.

Ivan Mykolajovyč Vahylevyč(1811-1866)³⁹

Sérii profilů básníků Ruské trojice uzavírá Ivan Mykolajovyč Vahylevyč, spisovatel, filolog a etnograf. Jeho životním zájmem bylo cestování a sbírání folklorních materiálů mezi obyčejnými lidmi. Účastnil se historických a archeologických výzkumů ve Lvovské oblasti. Stěžejní pro studium česko-ukrajinských vztahů je jeho korespondence s P. J. Šafaříkem, jeho překladatelská činnost z češtiny, ale zajímavé informace přináší též jeho písemný styk s O. Bodjans'kým, I. Sreznevs'kým a M. Pogodinem.⁴⁰

Vahylevyč vydal v roce 1836 v *Časopise Českého Museum* pojednání o karpatských jeskyních. V tomto článku poukazuje na památky z ukrajinské minulosti a na slávu svých předchůdců. V letech 1838–1839 dále publikoval informativní historicko-etnografickou stať *O Huculech* a v roce 1841 *O Bojkach*.⁴¹ Jako první autor v západoukrajinské literatuře napsal pochmurnou

³⁸ *Lexikon české literatury* [CD]. Praha: Infinity Media, 1999. Heslo Jan Kollár.

³⁹ Portrét Ivana Mykolajovyče Vahylevyče viz obr. č. 7 v příloze k disertační práci.

⁴⁰ Postavu Mychajla Petrovyče Pogodina (1800–1875) je třeba představit, i když jen okrajově. Byl ruským historikem, spisovatelem, žurnalistou a profesorem, který propagoval ideologii ruské „oficiální národnosti“ založenou na mylných tvrzeních týkajících se historie Ukrajiny. V ní tvrdil, že „břehy Dněpru byly obydlené Velkorusy a Ukrajinci jako národ přišli z Karpat někdy v 16. století“. Soudil také, že „ukrajínští kozáci byli zvláštním kmenem vzniklým mísením Slovanů a Turků“, čili existenci svébytného ukrajinského národa popíral. Stal se duchovním otcem haličského moskvofilství, neboť po jeho návštěvě Lvova v letech 1835 a 1838–1840 vznikl pod jeho vlivem a s jeho finanční pomocí kroužek příznivců jazykové jednoty Haličské Rusi a Ruského impéria, známý pod jménem Pogodinskaja kolonija. Mikhail Pogodin. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-08–29]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Mikhail_Pogodin.

⁴¹ Bojkové (Бойки) jsou východoslovanské etnikum, obývající jižní svahy Karpat mezi řekami Uh a San na západě a Limnica a Teresva na východě. Žijí v části Ivano-Frankivské, Lvovské a Zakarpatské oblasti (Volovecký a Mižhírský rajón) Ukrajiny, na krajním východě Slovenska (na východ od Sniny, kde jim občas říkají „Pujďáci“) a Polska. Slovo Bojkové pravděpodobně pochází ze slova „boje“, což v místním dialektu znamená „ano“. Samotní Bojkové v minulosti označovali sami sebe za „ruský národ“, Rusíny, a název Bojkové používali jen sousedé. V současnosti se většina Bojků hlásí k ukrajinské národnosti, jen nepatrná část k rusínské národnosti. Bojkové jsou převážně řeckokatolíci. Bojkové. In: *Wikipedia: the*

romantickou baladu nazvanou *Жулин і калина*. Přeložil řadu úryvků ze *Slávy dcery*. Vahylevyč velice těžce prožíval hanobení a znevažování ukrajinského národa, o čemž svědčí jeden z dopisů Srezněvs'kému: „Cožpak jsem ve své rodné zemi cizincem? Jsem bitý a vysmívají se mi za to, že nosím v sobě myšlenku o sokolu nesoucím hrdě na křídlech všechny věky, minulost i budoucnost.“⁴² Je třeba připomenout jeho významný literární počín – jako první v ukrajinské literatuře vytvořil prozaický překlad *Slova o pluku Igorově* (1836) a opatřil jej rozsáhlým filologickým komentářem v polském jazyce.

Výzkumné a sběratelské práce zabývající se tradiční kulturou jsou nedílnou součástí celoslovanských snah o nalezení identity na základě historického vývoje. Autoři hlásící se k tzv. Ruské trojici byli prvními reprezentanty dlouhodobých snah nalézt své pevné místo v historii i literatuře. To, co v české literatuře započali o několik let dříve Josef Dobrovský, P. J. Šafařík či Jan Kollár, rozvinula Ruská trojice na Ukrajině. Tradice Ruské trojice se šířila dál a ve 40. letech našla svého pokračovatele v Mykolovi Ustyjanovyčovi, který upíral svoji pozornost především do minulosti ukrajinského národa, k Bohdanu Chmelnyckému a jeho době.

Na tomto místě je vhodné uvést několik souvislostí české a ukrajinské literatury. V české kultuře je národní obrození spojováno se změnami struktury společnosti v souvislosti s utvářením novodobého českého národa. V literatuře národního obrození je zdůrazňováno národní cítění a vědomí náležitosti ke státu, kde měšťanstvo i šlechta odvykli českému jazyku.⁴³ Ten se omezil jen na venkovskou a městskou populaci. Proto má české národní obrození lidový charakter. Bylo možné stavět na základech lidových tradic, kultury a folkloru. Během procesu národního obrození lze vyznačovat určitá období závisující na měnících se podmínkách společenského a politického dění. První fází se rozumí doba konsolidační (1775–1805), v níž vrcholí činnost Josefa Dobrovského, druhá, ofenzivní fáze (1805–1830) se vyznačuje silným vlasteneckým cítěním a spadá sem tvorba P. J. Šafaříka či Františka Ladislava Čelakovského. Třetí fází vrcholí obrozenecké snahy zasahující celý národ a toto období ukončuje revoluce v roce 1848.

---

free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012–08–29]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Bojkov%C3%A9>.

⁴² Machnovec, L. J. *Istorija ukrajins'koji literatury. Tom druhijj*. Kyjiv, 1967, s. 354.

⁴³ Petráň, J. *Počátky českého národního obrození: Společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. stol.* Praha, 1990.

Na sklonku 18. století jsou v české literatuře položeny základy ideje slovanské vzájemnosti, která prostupuje celou moji práci. Za prvotní realizaci této myšlenky lze považovat Dobrovského příspěvek ve Slawinu z roku 1806 s podtitulem *Příspěvky k poznání slovanské literatury podle všech nářečí*. Konkrétním projevem slovanské vzájemnosti byly ukázky z různých slovanských kultur publikované ve vznikajících novinách, almanaších a později časopisech. Není mým cílem obsáhnout v tomto přehledu všechny události, souvislosti, literární útvary a osobnosti českého národního obrození. Zaměřuji se pouze na období a fakta související s formováním vzájemných česko-ukrajinských literárních a kulturních vztahů, zejména v období let 1806–1830.

Při vzniku různých národních hnutí ve střední a východí Evropě byla myšlenka vzájemné blízkosti a jazykového porozumění mezi Slovany nasnadě. V té době nebyla česká společnost jednotná ani politicky silná, a proto vědomí příslušenství k většímu celku vyvolávalo v obrozencích naděje. Zejména sympatie k Rusku, jež se v evropské politice podstatněji než dříve angažovalo během válek s revoluční a napoleonskou Francií. Hlavními osobnostmi podílejícími se na aktivním rozšiřování obzorů a znalostí slovanského světa byly především J. Dobrovský, V. Hanka, J. Kollár, Fr. Čelakovský, P. J. Šafařík a K. Havlíček Borovský, jejichž počínům a dílu se věnuji v jednotlivých kapitolách.

Jedním z aspektů myšlenky slovanské vzájemnosti je rusofilství, tedy sympatizování se vším ruským. V tehdejší době to povětšinou zahrnovalo i národ ukrajinský, jenž však v té době pociťoval politický i kulturní útisk právě ze strany Ruské říše. Na tento fakt upozornila řada tehdejších osobností, čímž vyčlenila Ukrajinu z hlavního proudu rusofilství. Ačkoli studijní cesty českých vědců mířily do Ruska, většina z nich chápala návštěvu Ukrajiny jako zastávku v kultuře odlišné od dominující kultury ruské. Proto bylo původním záměrem Dobrovského dojet nejen do Moskvy, ale právě i do Kyjeva. Podobně F. L. Čelakovský zamýšlel podívat se na území dnešní Ukrajiny, ale jeho plány zůstaly nerealizovány. K. Havlíček Borovský „Malou Rus“ navštívil a ocenil národní snahy a postoje její inteligence.

Ve zkoumaném období se mění vztah k lidové slovesnosti. Význam přísloví a pořekadel či pohádek ustupuje do pozadí a do centra pozornosti se dostává lidová píseň. Zde je nepochybný vliv J. G. Herdera, který v letech 1778–1779 vydal sbírku *Volkslieder*, v níž byly sebrány písně mnoha zemí a také některé

písně slovanské. Tak jako se k lidové písni na Ukrajině obrací například Mychajlo Maksymovyč, stejné sběratelské snahy se objevují u nás u P. J. Šafaříka nebo později K. J. Erbena.

Nejvýznamnějším žánrem majícím kořeny v dávné ukrajinské literatuře je bylina, jako například *Slovo o pluku Igorově*, jehož obsah se zrcadlí v baladách období romantismu na Ukrajině. V české literatuře se byliny staly inspiračním zdrojem pro Čelakovského *Ohlasy písní ruských*, které symbolicky spojovaly hrdinské tradice i soudobé události. Specifické místo v dějinách české literatury zaujímají *Rukopisy královédvorský* a *zelenohorský*, které odpovídaly uměleckému ideálu národní poezie. Svým obsahem a významem měly tedy plnit stejnou funkci, jako výše zmíněné *Slovo o pluku Igorově*.

Společným rysem ukrajinské i české literatury v době romantismu je baladická tvorba. Na jedné straně vycházely balady z tragického příběhu a na straně druhé musely v sobě nést lidový způsob myšlení, přičemž nesmělo docházet k přílišnému zjednodušení. Tento úkol se snáze plnil na cizím materiálu, a tak bylo možné uměleckou typizaci provést prostřednictvím ruských bylin.

V poezii se v letech třicátých a čtyřicátých udržely „ohlasy“, avšak každý z autorů je individuálně naplňoval jiným obsahem (subjektivizace, sentiment, filozofická reflexe). Činnými autory této doby jsou K. H. Mácha, J. K. Tyl, K. Sabina. Ve sbírání folkloru, především českých lidových písní, ale také říkadel, bájí a pověstí slovanských pokračoval Karel Jaromír Erben.

První osobnosti a jejich literární díla uznávající samostatný národ nazývaný Rusíni, Malorusové či Ukrajinci

Přestože český národ i část ukrajinského obyvatelstva od posledních desetiletí 18. století náležely k jednomu politickému celku – habsburské monarchii, byly vědomosti Čechů o ukrajinském etniku velmi kusé. Josef Dobrovský byl v této otázce odkázán pouze na malé množství německých pramenů a celý život řešil otázku správného pojmenování této etnické skupiny. Mezi českými vědci byla ukrajinština uznána jako samostatně fungující a literárně použitelný jazyk až ve 40. letech 19. století – to i přesto, že, jak bylo výše řečeno, I. Kotljarevského *Eneida* vyšla již v roce 1798. Jedním z prvních, kdo Ukrajince jako národ charakterizoval, byl Josef Wenzig ve své antologii *Slavische Volkslieder* (1830), kde tvrdil, že jde o národ „pošlý z Rusů a Poláků“ a „písňe mají měkčí jazyk a větší živost než ruské, ale méně ceny, a jsou větším dílem rýmované“.⁴⁴ Jan Kollár ve své stati *Myšlénky o libozvučnosti řeči vůbec, zvláště československé* prezentované v časopise *Krok* (1822, díl I., část 3., s. 32–47) přiznal maloruštině větší jazykovou krásu, nežli vykazuje ruština. Ve 30. a 40. letech se někteří další významní autoři vyjádřili k otázce ukrajinského národního jazyka – k otázce tolik závažné pro úspěch ukrajinského obrození. Jsou to hlasy uznávající a někdy bezděčně podporující národní snahy ukrajinského obyvatelstva najít a obhájit vlastní identitu.

Prvním byl František Palacký, jenž v roce 1830 v článku „O národech polských“⁴⁵ uveřejněném v *Časopise českého Museum* prohlásil rusínský národ za samostatný, sahající zeměpisně „ku poledni až do Uher [...], celá východní Halič jest rusínská, odtud táhnou se po Podolsku, Wolyni a Ukrajině až za Dněpr k Pultavě, ano po poledni Rusi až k řece Kubanu“.⁴⁶ „⁴⁷ V článku popisuje

---

⁴⁴ Wenzig, J.: *Sebrané spisy. Kapitola Slovanské národní písně*. Praha, 1874, s. 248.

⁴⁵ Viz obr. č. 8 v příloze k disertační práci.

⁴⁶ Kubáň je ukrajinsko-ruský historický region v dnešním jižním Rusku spojený s dějinami kozáků. Rozkládá se na březích Azovského a Černého moře na území Krasnodarského kraje a Adygejské republiky, jež je součástí Ruské federace. Částečně též zasahuje do Stavropolského kraje, republiky Karačajevsko-Čerkesko a Rostovské oblasti. Jeho středem protéká řeka Kubáň. Povrch tvoří převážně rovinnaté stepi. Kubáň. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2012–08–29]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Kuban>.

jazykovou odlišnost Rusínů od Poláků a Rusů a také upozorňuje na jeho svébytné historické tradice či zašlá politická práva: „Národ Rusínský, co do jazyku rozdílný od Rusů tak i od Poláků, již za věků dávných ztratil samostatnost svou, podroben byv buď těmto sousedům svým, buď i knížatům Litevským; tím se stalo, že již všude jen sedlský jest, ano šlechticové a měšťané ve krajích rusínských obyčejně aneb po polsku , anebo po rusku mezi sebou mluví. A však po vsích Rusíni mnohem rozšířenější jsou, nežli Poláci. Celá tak nazývaná malá, bílá, černá i červená Rus jsou vlastně rusínské, a jen veliká Rus jest rossijská, čili jak my pravíme, ruská....“⁴⁸

Druhou osobností byl Josef Šafařík, který nejdříve v německy psaných *Dějínách slovanského jazyka a literatury všech nářečí (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, 1826)* v druhém oddíle obsahujícím kapitolu s názvem Dějiny ruského jazyka a literatury vymezil Maloruské nářečí takto: „[...] zasahuje celé jižní Rusko od středu Galicie až po řeku Kubáň. V nejširším ponětí zasahuje Malorusko celou jižní část Ruska, gubernii Oriol, Riazan, Tambov, Slobodskou Ukrajinu, Černigov, Poltavu a Kyjev (asi 10 430 000obyvatel) a dále dolní Polsko od Donu až po Slezskou hranici i s Haličí Vladimírem nebo Červeným Ruskem, v užším slova smyslu však jen východní část nebo vlastní Ukrajinu, kde je centrem Kyjev.... Maloruští kozáci a ti, které Poláci nazývali pouze jako Zaporozce nebo Hajdamáci mají svoji domovinu na východě Ukrajiny, naproti tomu Donští kozáci (512 000) pocházejí od Velkorusů a jsou smíchaní s Tatary. Rozdíl mezi tímto a velkoruským dialektem spočívá hlavně v odlišnosti jistých vokálů i místo ie, e místo ie. Maloruské nářečí je velmi bohaté mezi všemi slovanskými nářečimi asi nejbohatší na lidové zpěvy všech druhů. Tyto zpěvy mají všeobecně elegický charakter.“⁴⁹ Později Josef Šafařík ve svém *Slovanském národopise* (1849) rozčleňuje řeč ruskou na troje nářečí: velkoruské, maloruské a běloruské. V kapitole Pole, znaky a řeči pak území maloruského nářečí ohraničuje velice přesně: „Obvod nářečí tohoto počíná se u Chotymska na Besedu, kdež rozhraní gubernie Smolenské od Mohylevské, a jde střídavě

---

⁴⁷ Palacký, Fr. O národech polských. *Časopis Českého Muzeum*. 1830, s. 69–89. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=26063&it=0>.

⁴⁸ Zilynskyj, O. *Stopadesát let česko-ukrajinských literárních styků 1814–1964*. Vědecko-bibliografický sborník. Praha: Svět sovětů. 1968, s. 6.

⁴⁹ Viz také obr. č. 9 v příloze k disertační práci, Šafařík, P. J. *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Ofen, 1826.

k západu, jihu i jihozápadu, rozhraním gubernie Černihovské od Mohylevské do Lojeva a rozhraním gubernie Černihovské od Minské po Dněpru do oustí Pripeti; odtud postupuje na západ nejprve po Pripeti až do Bělosorok, potom rozhraním gubernie Kyjevské i Volyňské od Minské i Horodenské až k Buhu u Włodawy; odtud se zahybuje k severu korytem Buhu až ku potoku Přesěce pod Drohyčinem; zdeť přechází do království polského a sestupuje k jihu přes Losice, Bělu, Meziřeč, Radzyň, východně vedlé Lublina přímo do Ščebřešina; odtud se zatáčí k jihozápadu přes Rakov a Momoty, kdež do království halicko-vladimírského přebíhá, do Ulanova na Sanu, a táhne se dále k jihu přes Ležajsk a vedlé Grodziska až pod Březov, odkud k severu se zahybuje, Žyznov, Vysokou, Bratkovku [...].⁵⁰ Na konci geografického rozvržení vypočítává počty „duší“ příslušících jednotlivým národnostem, přičemž samotných Ukrajinců čítá 13 144 000. Následně uvádí jazykové znaky odlišující řeč maloruskou od ostatních:

1. i místo ě: svit (svět), lito (léto), tisto (těsto), misjac (měsíc), hnizdo (hnízdo), biľyj (bílý); tak v podřečí novohradském a z částky i v nářečí srbském dle vyslovení Slavoncův a Dalmatincův, též v českém.

2. i místo o (v této případnosti i po hrdelních h, ch, k): kiň (kůň), mij (můj), niška (nůžka), dvir (dvůr), sokiľ (sokol), pidošva (podešva), pidile (podolí), pidkiv (podkov); totěž i v zašlém drevanském nářečí v polabských Slovanech.

3. o bezpřízvučné beze změny: do domoňku (do domečku), šyrokoĥo (širokého), moľodci (mládci).

4. y místo i čili y a i stejně znějící, něco ouže než velkoruské y: łyst (list), pysaty (psátí), myľyj (milý), nosyť (nosí); podle toho d, n, t a l před původním i znějí tvrdě, protože se toto jako y vyslovuje; ale před i, z ě a o povstalým, měkce: divča, niška, stiľ, lito 51 atd. Dále také vypisuje jednotlivá podřečí: okolí Kyjeva a Perejeslavi čili mezi Dněprem a Sejmem, jináč v podkrají Desny, jináč naposledy v podkřídli Tater a v Tatrách se mluví. Od Sejmu po Desně př. místo i, pošlého z o, slyšeti ui: kuiň, sjuil'; Karpatorusíni mají je místo a, a: žjety (žati), tježko (těžko), pšenycje (pšenice); y místo o: łyžka (lžíce), dryva (dřeva); dž místo ž: chodžu (chodím), čudžyj (cizí)⁵² atd.

⁵⁰ Viz také obr. č. 10 v příloze k disertační práci. Šafařík, P. J. *Slovanský národopis*. Třetí vydání. Praha, 1849, s. 22.

⁵¹ Více Šafařík, P. J. *Slovanský národopis* [online]. [cit. 2012-08-29]. Dostupné z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1246/Safarik_Slovansky-narodopis/5.

⁵² Šafařík, P. J. *Slovanský národopis*. Třetí vydání. Praha 1849, s. 23.

Tento přehled fonetických rysů maloruštiny z počátku 19. století ve své podstatě odpovídá fonetické skladbě současné ukrajinštiny.

Rovněž ve *Slovanském národopise* Šafařík uvádí přehled maloruské slovesnosti a příklady několika významných literárních osobností, mezi něž řadí Kotljarevského, Hrebinku, Metlinského, Kostomarova či Vahylevyče.⁵³ Jedná se o autory patřící mezi nejvýznamnější literáty, jejichž historický význam je dodnes uznáván, což svědčí o tom, že se P. J. Šafařík v kulturním životě tehdejší Ukrajiny velmi dobře orientoval. V příloze ke kapitole o maloruské slovesnosti uvádí příklady slovanských nářečí včetně nářečí maloruského získané od O. Bodjanského a I. Vahylevyče z Haliče:

---

⁵³ Viz také obr. č. 11 v příloze k disertační práci.

„Oj chvortuno, churtovyno!⁵⁴

Ščo ty vyrobljaješ?

Dała na čas piznaty-sja,

Teper rozlučaješ!

Usi sady zelenijuť,

Tilky sucha słyva:

Koho ljublju, žyt' nemožu,

Dolja neščastyva!

Usi sady zelenijuť,

Tilky sucha vyšnja:

Koho ljublju, žyt' nemožu,

Za toho nevyšła!

Ne vsi tiji sady cvituť,

Ščo rozvyvajuć-cja:

Ne vsi tiji vinčajuć-cja,

Ščo ženychajuć-cja.

Połovyna sadu cvite,

Połovyna vjane:

Bilše toho vinčajeć-cja,

Ščo rodом neznae.

Och vy roky, och vy roky,

Roky nepravdyvy!

Vkorotite žiťja myni,

Bud' te mylostyvy!

Vkorotite žiťja myni!

Pokil v smutku budu?

Luččež mene umertvite;

To vsjoho zabudu.

Och vy roky, och vy roky,

Choč neprybuvajte!

Koły vy nas rozlučyły,

Dak žyt'ja nedajte!

Łetiv oreł ponad morem,

Da j stav hołosyty:

„Tjažko, važko^(velmi těžko) na čužyni

Bez myłoho žyty!“

Łetiv oreł ponad morem:

„Podaj, more, pyty!

Tjažko, važko nam ubohym

Bahatych ljubyty!

Ne tak ščasťje, ne tak dolja,

Jak bahaty ljude:

Jak rozlučut' po ljubovi,

To j ščasťja nebude.

Step šyrokyj, vodu vydno,

Myłoho nebaču:^(nevidim)

Jak počuju movu joho,

Nechotja zaplaču.

Oj mała ja, mij myleňkyj,

Družynoju buty:

Oj daj nyini toho zil'ja,

Ščob tebe zabuty!“

---

⁵⁴ Chumelenice.

„Je u mene také zil'ja,
Blyžko pereľazu:
Jak dam tobi napyty-sja
Zabudeš od razu.“

„Budu pyty, vypyvati,
Ta j kapli nevpušču:
Todiž tebe ja zabudu,
Jak oči zapljušču!“⁵⁵
(*Bodjans'kyj.*)

„Koľy nebuło z naščada^(od slovesa rodit) svita,
Tohdi nebuło neba ni zemli.
Ano ľem^(jen) buło syneje more,
A sered morja zeľenyj javir,
Na javoroňku try hoľuboňky.
Try hoľuboňky radoňku radjať,
Radoňku radjať, jak svit snovaty:
„Ta spustymo-sja na dno do morja,
Ta distanemo dribnoho pisku,
Dribnyj pisočok posijemo my,
Ta nam staneć-cja čorna zemľycja.
Ta distanemo zoľotyj kamiň,
Zoľotyj kamiň posijemo my,
Ta nam staneć-cja jasne neboňko,
Jasne neboňko, svitľe sonyňko,
Svitľe sonyňko, jasen misjačyk,
Jasen misjačyk, jasna zirnycja,
Jasna zirnycja, dribny zvizdočky.“⁵⁶
(*Vahylevyč.*)

---

⁵⁵Šafařík, P. J. *Slovanský národopis* [online]. [cit. 2012–08–29]. Dostupné z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1246/Safarik_Slovansky-narodopis/15.

⁵⁶Šafařík, P. J.. *Slovanský národopis* [online]. [cit. 2012-08-29]. Dostupné z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1246/Safarik_Slovansky-narodopis/16.

Tímto je podán řádný důkaz toho, že Šafařík považoval ukrajinštinu za jedno z rovnocenných „podřečí“ ruského nářečí, což znamená, že z hlediska jazykového a kulturního jde o plnohodnotný a samostatný jazyk.

Třetím hlasem prisuzujícím ukrajinštině jazykovou svébytnost byl Karel Havlíček Borovský. V jeho případě existují fakta potvrzující přímé kontakty s Ukrajinou v podobě korespondence nebo komentářů do časopisů, a zejména jeho několika měsíčního pobytu na Ukrajině. Havlíček Borovský přenesl problematiku uznání samostatnosti Ukrajiny na obecnější historickou rovinu. V roce 1846 v Pražských novinách v článku na pokračování *Slovan a Čech* K. Havlíček Borovský v rámci nové koncepce slovanských vztahů prohlásil Ukrajince za velký a samostatný slovanský národ a postavil ukrajinštinu na úroveň spisovné ruštiny. Ve vydání z 19. února 1846 předesílá, že „Slované, totiž Rusové, Poláci, Češi, Ilyrové atd. nejsou jedním národem...“⁵⁷ Havlíček nejprve rozděluje celé Slovanstvo na tři nestejně skupiny – západní Slovanstvo (Čechoslované), jižní Slovanstvo (Ilyrové) a východní Slovanstvo (Rusové, Poláci a Malorusové), každá z těchto částí je izolovaná a samostatná. Dále K. Havlíček Borovský velmi dramaticky popisuje vládu na Kyjevské Rusi, která po skončení vlády knížete Vladimíra I. upadala a o čelní postavení spolu začali bojovat „dva nad míru podobní a nad míru rozdílní velikáni: podobní v anarchii a nespravedlivosti domácího zřízení, rozdílní ve víře, jeden samovladařský, druhý aristokratický“.⁵⁸ Havlíček Borovský vystupuje jako opatrný obhájce ukrajinských zájmů a zároveň přísný kritik historie.

Lze s jistotou říci, že by mohl K. Havlíček Borovský vystupovat jako jeden z čelných obroditelů a obránců ukrajinského národa. V článku dále píše: „Malorus, Ukrajina jest ustavičná kletba, kterou sami nad sebou vyřkli Poláci i Rusové, jest jablko nesvornosti hozené osudem mezi tyto dva národy, jest příčinou ustavičné nenávisti mezi oběma....nikdy nedovolí, aby smíření vedle sebe stály... Tak se nad Polskem a Ruskem mstí potlačená svoboda Ukrajiny.“⁵⁹ V článku je pak jazyk maloruský nazván organickým a Rusko je považováno za národ Ukrajincům bližší než národ polský i z hlediska víry. Ke konci svého článku Karel Havlíček Borovský uvádí, že jediní Rusíni, obyvatelé východní

---

⁵⁷ Viz obr. č. 12 v příloze k disertační práci. Havlíček, K. Borovský. *Slovan a Čech. Pražské noviny*. 1846, s. 59–60. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowVolume.do?it=1&id=3618>.

⁵⁸ Havlíček, K. Borovský. *Slovan a Čech. Pražské noviny*. 1846, s. 75–76. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowVolume.do?it=1&id=3618>.

⁵⁹ Tamtéž.

části Haliče, nestojí pod vlivem velkoruským, ale na druhou stranu byli vždy utiskováni vlivem polským. Tvrdí, že jazyk maloruský vydávají jak Poláci, tak Rusové za své nářečí. Podobnost maloruštiny vůči ruštině a polštině popisuje K. Havlíček Borovský jako podobnost češtiny a polštiny.⁶⁰ V článku se také objevuje adjektivum „ukrajinský“, především v souvislosti s mrtvými vojáky padlými za svůj národ (kleslí synové ukrajinští, bujni orlové ukrajinští).

Podobný názor vyjadřuje ve svém pozdějším díle i František Ladislav Čelakovský,⁶¹ který ve svém *Čtení o počátcích dějin vzdělanosti a literatury národů slovanských*, vydaném po roce 1848, rozděluje jazyk ruský na tři hlavní nářečí, jmenovitě velkoruské, běloruské a maloruské. Poslední zmíněné se „netoliko různí obzvláštní svou výslovností, nýbrž dosti hojně i svým materiálem jazyčným...“⁶² Všechna zmíněná nářečí však mají jeden společný rys, a tím je ohrožení ze strany dominantního ruského jazyka a literatury: „Počali jsou sice za našeho věku někteří maloruští spisovatelé svého nářečí se ujímati a v něm zvláštní literaturu zakládati, vyvodíce některé dosti zdařilé spisy, nejvíce v oboru básnictví. Chvalitebná jest aspoň v tom ohledu snaha jejich, aby v písemných památkách nářečí toto bylo složeno a zachováno, ježto jedva se dá mysliti, by toto nářečí vedle své mocné daleko pokročilejší sokyně na příští časy svou samostatnost uchrániti mohlo.“⁶³ Co se týče územního rozdělení a vymezení ruského jazyka vůči nářečím, odkazuje Čelakovský na Šafaříkův *Slovanský zeměvid*, což byla mapa slovanského etnika ve střední a východní Evropě přiložená ke *Slovanským starožitnostem* (1837). V Čelakovského *Čtení* se v II. a III. oddílu autor zabývá dějinami Ruské říše od roku 900 do roku 1000, respektive do roku 1110, a okrajově se dotýká historického vývoje Kyjevské Rusi, vypočítává slavné skutky a boje jednotlivých vládců.

V neposlední řadě patří mezi významné hlasy přiznávající ukrajinštině nejen jazykovou autonomii, ale i vlastní literární produkci, poněkud opomíjená osobnost Jana Jodla Kralupského (1791–1869). Jan J. Kralupský, žák Josefa Dobrovského, byl všeslovanským vzdělavcem, jenž vedle slovanských jazyků

---

⁶⁰ Havlíček, K. Borovský. Slovan a Čech. *Pražské noviny*. 1846, s. 77. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowVolume.do?it=1&id=3618>.

⁶¹ Viz také kapitola Český milý svatý Rusi – František Ladislav Čelakovský.

⁶² Čelakovský, Fr. L. *Čtení o počátcích dějin vzdělanosti a literatury národů slovanských*. Praha: František Řivnáč, 1877, s. 7.

⁶³ Tamtéž.

ovládal němčinu, italštinu, francouzštinu a latinu. Jako nadšený slavjanofil působil jako profesor na několika gymnáziích v Čechách a později se stal generálním ředitelem studií a školství ve Vojenské Hranici (t.j. v rakouských územích na Balkáně). Podle V. J. Nováčka právě J. J. Kralupský do češtiny přeložil a zpracoval Dobrovského českou mluvnici *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache* o čtyři roky dříve, než tak učinil Václav Hanka, což dokazuje dopis Františka Palackého Josefu Jungmannovi z 3. prosince 1818, v němž Palacký píše, že „obdržel balíček s rukopisem české gramatiky od p. Jodla bez jakékoli zprávy o dodání“.⁶⁴ Jan Jodl Kralupský udržoval písemné styky s J. Dobrovským, J. Jungmannem, V. Hankou, P. J. Šafaříkem, Fr. Palackým a V. K. Klicperou, přispíval do časopisů *Lumír a Květy*. Mezi jeho zásadní jazyková díla patří *Krasomluva skumná i výkonná čili nauka o prose vyšší neb ozdobné* či *První počátkové mluvnice latinské na základě jazyka československého*.⁶⁵ Ve sbírkách Národního muzea je uložen rukopis *České mluvnice*, která nikdy nevyšla tiskem. Pro tuto práci je významná kniha s názvem *Děje-národů a mluvopisný obzor československý částečně i všeslovenský*, kterou sepsal na sklonku svého života roku 1866. V kapitole Rozřazení nářečí slovanských nejprve rozděluje řeč ruskou na dvě nářečí – maloruské a velkoruské. V kapitole Nářečí maloruské pak popisuje územní rozložení nářečí (jednotlivé gubernie, dílem v Království polském, dílem v Království haličskovladimírském, jednotlivé stolice v Království uherském atd.), dále přibližuje znaky tohoto nářečí a krátce pojednává o slovesnosti.⁶⁶ V závěru kapitoly pak cituje Modlitbu Páně v maloruštině.

Výše zmíněné osobnosti svými pracemi zahájily proces vymezení ukrajinštiny vůči ruskému jazyku a literatuře. Jejich názory na postavení maloruského nářečí, svébytnost jazyka i územní členění Ukrajiny převzala většina představitelů tehdejší všeslovenské myšlenky a významným dílem tak přispěla k probíhajícímu národnímu obrození.

---

⁶⁴ Nováček, V. J. *Františka Palackého korespondence a zápisky I Korespondence z let 1816–1826*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911, s. 29.

⁶⁵ Jan Jodl Kralupský. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001– [cit. 2012–08–29]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Jodl.

⁶⁶ Viz ukázka z této knihy na obrázku č. 13 v příloze k disertační práci.

Lidová píseň jako prostředek prvního kontaktu mezi slovanskými světy

Dalším záměrem této práce bude postupně ukázat šíři a obsáhnout oblast vzájemných kulturních styků započatých J. Dobrovským. Zjevným prostředníkem mezi ukrajinským a českým prostředím se stala lidová píseň. Představitelem, který prezentoval překlady lidové poezie a vydával staré literární památky slovanských národů, byl Václav Hanka. Právě na doporučení Josefa Dobrovského začal vydávat Hanka staročeské literární památky pod názvem *Starobylá skládanie*, ty však svými zásahy částečně znehodnotil. Ve své době byl jedním z prvních propagátorů idejí slovanské vzájemnosti. Zanedlouho potom nabádal v časopise *Prvotiny pěkných umění* ke sbírání lidových písní a sám také přeložil jednu ze srbštiny a jednu z ukrajinštiny⁶⁷. Její dnešní podobu je možné vyslechnout na přiloženém CD v provedení ukrajinského národního pěveckého souboru Pryspiv pod vedením Henadije Savenka. O tři roky později P. J. Šafařík nabádal taktéž v *Prvotinách* ke sbírání lidových písní, což se stalo součástí programu slovanského sblížení.

Sbírání folklorního materiálu patřilo k projevům romantického myšlení, protože lidová slovesnost byla chápána jako hlavní zdroj národního bohatství. Lidová píseň byla pro tvůrce slovanského národního obrození „nejnepochybnějším důkazem někdejší duchovní jednoty a velikosti Slovanů, důležitým stavebním prvkem pro znovuoživení této jednoty v současnosti.“⁶⁸ U každého z autorů, básníků a sběratelů se pohled na píseň různí. Jedni k ní přistupují jako k uměleckému útvaru (Čelakovský), jiní jako k jazykovému materiálu sloužícímu k analýze národního jazyka či nářečí (Šafařík).

V ukrajinském prostředí existuje kromě mnoha druhů písní (svatebních, milostných, jarních, obřadních, křestních) a různých koled (šchedrivky, zimní výroční písně), jeden žánr typický pro západní část Ukrajiny – kolomyjka. Její

---

⁶⁷ Viz obr. č. 14 v příloze k disertační práci + v elektronické podobě práce se nachází mp3 s ukázkou .

⁶⁸ Zilynskij, O.: *Stopadesát let česko-ukrajinských literárních styků 1814–1964. Vědecko-bibliografický sborník*. Praha: Svět sovětů, 1968.

role a funkce je ve slavistice i etnografii chápána různě.⁶⁹ V podstatě jde o formu lidové tvořivosti mající charakter písně k tanci, „jde o dvoudobý kruhový tanec doprovázený improvizovaným zpěvem, výskáním a podupáváním (tzv. ‚tropoty‘).“⁷⁰ Nejvíce rozšířena je v karpatském hudebním folkloru⁷¹ kolomyjka netaneční, kolomyjková píseň.⁷² U Huculů se objevuje velice často a její forma se stává součástí všech písní v různém provedení. Je nepochybné, že sběratelé ukrajinského lidového folkloru museli již v tehdejší době ve svých sbírkách několik takových písní také mít.

Zilynskyj ve své stati k ukrajinské písni tvrdí, „že vztah k Ukrajině byl v první polovině 19. století založen především na představě, že jde o oblast, v níž mimořádně bohaté tradice lidové kultury jednoznačně převažují nad aktuálním literárním procesem“.⁷³ Toto tvrzení dobře zapadá do romantické ideologie, v níž byla Ukrajina vnímána jako území nedotčené „deformujícími kulturními vlivy“ a díky tomu se zde zachovaly cenné materiály slovanských národních tradic, mezi nimiž zaujímala první místo lidová píseň. Předpokládalo se, že území Ukrajiny jich skýtá velké bohatství v jejich původní, lety nezměněné podobě. Až do osmdesátých let 19. století se lidová píseň stala dominující složkou v českém vztahu k ukrajinské kultuře.

Pavel Josef Šafařík ve svých *Dějínách slovanského jazyka a literatury ve všech nářečích* vysoko hodnotil ukrajinskou lidovou píseň a „uznal její prvenství mezi slovanskými národy“.⁷⁴ Šafařík vnímal odlišnosti rusínských písní od ostatních slovanských a předpověděl jim mimořádné postavení v celém slovanském světě. Jeho pozitivní hodnocení se objevuje i v korespondenci s J. Kollárem: „[...] kdo se dožije, bude se divit, když i Malorusové seberou všechny své písně.“⁷⁵ K hodnocení se přidává i Jan Pravoslav Koubek, který staví ukrajinskou píseň svoji kvalitou nad srbské, tehdy velmi ceněné. Dokonce ukrajinskou píseň klade v duchovní tradici na stejnou úroveň jako české *Rukopisy* či *Slovo o pluku Igorově*.

---

⁶⁹ „V současné době patří kolomyjka nejen k nejzajímavějším problémům etnomuzikologie, ale i k jednomu z hlavních historických problémů slavistiky.“ Hošovskij, V. *U pramenů lidové hudby Slovanů*. Praha, 1976, s. 139.

⁷⁰ Tamtéž, s. 142.

⁷¹ Viz obr. č. 15 v příloze k disertační práci, kde je mapka s vyznačeným areálem karpatské kolomyjky.

⁷² Viz elektronická podoba práce, kde se nachází ukázka kolomyjky ve formátu mp3.

⁷³ Zilynskyj, O.: *Stopadesát let česko-ukrajinských literárních styků 1814–1964. Vědecko-bibliografický sborník*. Praha: Svět sovětů. 1968, s. 7.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

Na ukrajinské straně přináší své hodnocení písní významný ukrajinský etnograf, folklorista a slavista Osyp Bodjans'kyj, který sepsal disertační práci s názvem *Про народну поезію слов'янських племен* (1837). V ní poukázal na odlišnost ruské a ukrajinské lidové písně způsobenou různým historickým vývojem obou zemí a za hlavní znak ukrajinských písní považuje jejich lyricko-estetický ráz.

V souvislosti s národní písní je třeba u Bodjans'kého doplnit některá důležitá fakta. Osyp Bodjans'kyj měl bratra Fedora, s nímž sbíral písňový materiál všech žánrů publikovaný ve čtyřech vydáních:⁷⁶

1. Našinecké ukrajinské ságy, neboli maloruské písně (fond Institutu uměnovědy, folklóru a etnografie).
2. S předešlým vydáním totožný Sborník písní různého obsahu z Východní Ukrajiny,
3. nevelká rukopisná sbírka bez názvu nacházející se ve Velesnivském etnograficko-memoárovém muzeu V. M. Hnatjuka a
4. autografy – zápisy národních písní O. Bodjans'kého v jeho archívu v oddělení rukopisů Institutu literatury imeni T. H. Ševčenko.

Jak je uvedeno v předmluvě ke knize *Українські народні пісні в записках Осипа та Федора Бодянських* (1978), tato sbírka dokazuje „skutečně bohatou národní tvorbu a přisuzuje písňovému žánru pevné místo ve slovanské literatuře. Je důležitým zdrojem při srovnávání chronologických rovin ukrajinského písňového repertoáru.“⁷⁷ Bodjans'kému do Ruska poslal J. Holovac'kyj skrze známost s K. V. Zapem a P. J. Šafaříkem sbírku písní pocházejících z oblasti Haliče a Zakarpatí. Holovac'kyj přiložil dopis, že tím spíše bude Bodjans'kého sbírka kompletní, že má písně sám zpracovat a zkompletovat podle tematických skupin. V roce 1846 pak znovu Holovac'kyj píše Bodjans'kému, že jeho písňové zápisy prohlédli P. J. Šafařík i K. J. Erben a radili mu pospíšet si s vydáním.

Důležitým faktorem ovlivňujícím vývoj folkloristických zájmů bratrů Bodjans'kých, je známost s M. O. Maksymovyčem, který bude představen na následujících stránkách. Je možné konstatovat, že výše zmíněná sbírka písní

---

⁷⁶ Jasenčyk, A. Ju.: *Ukrajins'ki narodni pisni v zapysach Osypa ta Fedora Bodjans'kych*. Kyjiv: Naukova dumka, 1978.

⁷⁷ Tamtéž.

bratrů Bodjans'kých vznikla pod vlivem Maksymovyčova vydání písní s názvem *Сборник малоросійських пісень* (1827). Nejprve se s Maksymovyčem seznámil Fedor Bodjans'kyj jako posluchač kyjevské univerzity a po odjezdu Maksymovyče z Ukrajiny zůstala jejich známost v korespondenční rovině. Navzájem si předávali informace o plánovaných vydáních shromažďovaných písní, snažili se obohatit činnost sběratelů ukrajinského folkloru.

Ve čtyřicátých letech jsou zaváděny ve folkloristice nové analytické badatelské metody a s tím se mění vztah i k ukrajinské písni. Národní píseň se spolu s legendou stává prvotním zdrojem národních projevů a nositelkou kulturní identity. Karel Jaromír Erben již v roce 1846, kdy Holovac'kyj zasílá přes Prahu Bodjans'kému své písňové sborníky, v nich nachází bezpočet cenných svědectví.

Osyp Maksymovyč Bodjans'kyj⁷⁸

Ukrajinsko-ruský slavista, historik, folklorista, spisovatel a překladatel O. M. Bodjans'kyj se narodil 31. října 1808 v městečku Varva v Černihivské oblasti a zemřel 6. září. 1877 v Moskvě. V roce 1931 dokončil Perejaslavský duchovní seminář a odjel studovat na univerzitu do Moskvy, kde se stal roku 1842 profesorem. Od roku 1845 působil jako sekretář a redaktor časopisu *Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских* (1846–1848, 1858–1877), v němž vydal mnoho příspěvků týkajících se historie Ruska a Ukrajiny, např. *Історія Русів, або Малої Росії, či Реєстр усього війська Запорізького, Народні пісні Галицької і Угорської Русі* J. Holovac'kého, *Збірник малоросійських залять* P. Jefymenka atd. O. P. Bodjans'kyj přímo redigoval *Літопис Самовидця*. Mezi práce historické, folklorní a jazykové patří *Про народну поезію слов'янських племен* (1837), v níž vysoko vyzdvihuje právě ukrajinskou národní píseň pro bohatství její poetiky a rytmické melodiky nebo publikace *Про час виникнення слов'янських письмен* (vydáno až 1895) a další. Na základě materiálů z ukrajinského folklóru vzniklo dílo *Наські українські казки* (1835), ve kterých po vzoru ruských

---

⁷⁸ Portrét Osypa Maksymovyče Bodjans'kého viz obr. č. 16 v příloze k disertační práci.

romantiků veršem převypravuje známé ukrajinské pohádky. Literární kritika Bodjans'kého talent na veršování nehodnotí příliš pozitivně, spíše oceňuje originalitu tohoto záměru. Bodjans'kyj se spolu s Kotljarevským a Hulakem-Artemovským stali prvními autory, jejichž díla prostupuje národní ukrajinský kolorit. Pohádky mající cizokrajný původ (např. z Egypta, aj.) Bodjans'kyj přizpůsobil svým veršováním ukrajinskému prostředí. Bodjans'kyj hojně překládal do ruského jazyka a vydával práce českých, polských a ukrajinských historiků P. J. Šafaříka, F. Palackého, D. Zubryckého. Veškeré jím sebrané národní ukrajinské písně vyšly v roce 1978 v knize s názvem *Українські народні пісні в записках Осипа та Федора Бодянських*.⁷⁹

Bodjans'kého deník z jeho vědecké pětileté cesty do Rakouska, Turecka, Itálie, Německa, Čech a Polska je hlavním zdrojem informací o česko-ukrajinských stycích. Kromě itineráře cesty se z jeho deníku dozvídáme o kontaktech s tehdejšími významnými slavisty, např. V. Hankou, J. Kollárem, V. Kopitárem, J. Jungmannem či P. J. Šafaříkem, a objevuje se v něm porozumění pro slovanskou soudržnost. Přímým důkazem jeho setkání s Václavem Hankou je báseň z 10. června 1842, kterou při odjezdu z Prahy Bodjans'kyj vepsal Hankovi do poznámkového alba:

---

⁷⁹ Veškeré rukopisy O. M. Bodjans'kého se nacházejí ve Vědecké knihovně Moskevské univerzity, v Institutu literatury Tarase Ševčenka a v Oděské vědecké knihovně.

Як були, так і будем,
Того вічно не забудем,
що ми братя,
що цуратся,
нам не треба,
бо не з неба
пада доля;
А до долі
треба волі
З широкого поля;
Більше й всього
себе знати,
поважати,
од рідного
не бігати.
Чуже чужим,
своє своїм
було, буде та й остане;
Тільки тоді нам затягне
Боже сонце
у віконце,
І настане
Наше панство,
Господарство,
Як слов'яне
будуть
жити
і робити
між собою,
Як риба з водою.

Na svých cestách Bodjans'kyj studoval slovanské jazyky a v pražských, vídeňských a budapeštských knihovnách zkoumal slovanské rukopisy. Během svého zahraničního pobytu posbíral velké množství materiálu z období 18. a počátku 19. století. Jednalo se téměř o tři tisíce knih, především gramatických prací Josefa Dobrovského, V. Karadžiče, dále slovníků, kronik, mluvnice jednotlivých slovanských jazyků, sborníků, periodik, historických a geografických děl i etnografických prací. Po návratu z cesty se Bodjans'kyj stal profesorem katedry historie a literatury slovanských jazyků na Moskevské univerzitě, kde své studenty učil mimo jiné i českému jazyku. V Moskvě byl Bodjans'kyj jedním z mála představitelů ukrajinské literární vědy a kultury, kterou důsledně hájil.

Není bez zajímavosti, že Bodjans'kého vědecká činnost měla přímý vliv na tvorbu Tarase Ševčenka, jenž svoji báseň „Сретик“ věnovanou P. J. Šafaříkovi napsal pod vlivem Bodjans'kého prací.⁸⁰ Přátelství Bodjans'kého a Ševčenka započalo v únoru 1844, poté se několikrát setkali a dopisovali si (zachovaly se pouze dva dopisy Bodjans'kého a šest Ševčenkových). Bodjans'kyj měl velkou zásluhu na propagaci Ševčenkova díla ve slovanském světě. V roce 1844 poslal do Čech v rámci vzájemné výměny materiálů V. Hankovi, P. J. Šafaříkovi a Národnímu muzeu Ševčenkova díla: *Тризна, Гамалія, Чигиринський кобзар* a *Гайдамаки*.

Bodjans'kyj se věnoval i překladatelské činnosti. Je třeba zdůraznit, že tyto překlady měly pro slovanskou vědu na Ukrajině veliký význam. Přeložil a publikoval některé práce Františka Palackého, *Slovanské starožitnosti* a *Slovanský národopis* P. J. Šafaříka, s nímž si hojně dopisoval⁸¹ a překládal z polštiny či srbštiny. Stal se jednou z nejdůležitějších osobností stojících u zrodu slavistiky na Ukrajině a formoval její další směřování.

Mychajlo Oleksandrovyč Maksymovyč⁸²

Osobnost M. O. Maksymovyče je spojována s botanikou, filosofií a především filologií. Svým významem a rozsahem literární a vědecké tvorby

---

⁸⁰ Viz kapitola s názvem „Сретик“ – *Taras Hryhorovyč Ševčenko a Pavel Josef Šafařík*.

⁸¹ Viz kapitola *Korespondence – významný komunikační prostředek kulturního styku*.

⁸² Portrét Mychajla Oleksandrovyče Maksymovyče viz obr. č. 17 v příloze k disertační práci.

snese srovnání s P. J. Šafaříkem v českém prostředí. M. O. Maksymovyč pocházel z Čerkaské oblasti, kde se 15. září 1804 narodil ve vesnici Bohuslavec'. Gymnázium absolvoval v Černihivščyně a vystudoval univerzitu v Moskvě, kde se později stal vedoucím katedry botaniky a řádným profesorem. Od roku 1834 pracoval na Kyjevské univerzitě nejprve jako vedoucí katedry ruské slovesnosti, posléze jako děkan filozofické fakulty. Byl také členem *Общества любителей российской словесности*. Jako filosof byl zastáncem myšlenky univerzální jednoty materiálního světa a jeho vědecké práce se většinou zabývaly problematikou vědecké metody poznání, jakožto nekonečného procesu, kde teoretické logické závěry musí být spojeny s empirickou zkušeností.⁸³ Veškeré jeho práce pomáhaly formovat princip vědecké činnosti a její systematizaci. Maksymovyč byl iniciátorem vydávání řady novinových a časopiseckých periodik v Kyjevě i Moskvě. Vydával almanachy *Денница*, *Києвлянин*, *Українець*, sám přispíval do periodik *Основа* a *Руская бесѣда*. Od roku 1833 pracoval ve výboru s názvem Тимчасовий комітет для дослідження старожитностей přejmenovaném roku 1845 na Тимчасова комісія для розгляду давніх актів, kde zpracoval a vydal několik historických a literárních památek z Kyjevské Rusi.

Více než padesát prací věnoval Maksymovyč ukrajinské a ruské literatuře, folklóru a jazykovědě, mezi nimiž zaujímá přední místo jeho komplexní encyklopedie *История древней русской словесности* (1839), zahrnující i literaturu ukrajinskou. Hlubší problematikou vývoje ukrajinské literatury se pak Maksymovyč zabývá v příspěvcích *Книжная старина южноруськая* (1849-1850). Zkoumal formování nové ukrajinské literatury, stav a perspektivu jejího vývoje na území západní Ukrajiny *Про вірші червононоруські* (1841). Mezi zásadní jazykovědná díla patří *Про правопис малоруської мови* (1841).

Sbírky *Малороссийские песни* (1827), *Украинские народные песни* (1827), *Сборник украинских песен* (1849), *Дні та місяці українського селянина* (1856) položily základ ukrajinské folkloristiky. Maksymovyč zkoumal národní poezii jako projev nejvyššího národního cítění, zdroj formování a rozvoje literárního jazyka a vlastenectví v literatuře.

---

⁸³ Mychajlo Oleksandrovyč Maksymovyč. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001– [cit. 2012–08–29]. Dostupné z: http://uk.wikipedia.org/wiki/Максимович_Михайло_Олександрович.

Byl také jeden z prvních, kdo se vědecky zabýval historií a literárním významem dávných písemných památek jako jsou *Руська правда*, *Повість временних літ* a především *Слово о полку Ігоревім*. Tyto památky psané dobovým jazykem Rusínů přeložil do tehdejší ukrajinštiny a ruštiny. Tématem jeho historických výzkumů byla teorie původu Rusi *Про походження варягів-русів* (1841), historie ukrajinského kozáctví *Про Петра Конашевича Сагайдачного* (1843), boj ukrajinského národa proti polskému útlaku *Спогади про Богдана Хмельницького*, sociální příčiny národních povstání *Повідомлення про Гайдамаків*, *Розповіді про Колиївщину*.

Jeho současníci velice kladně hodnotili Maksymovyčovo pojednání *Захист українських повістей М. Гоголя* (1861), jelikož se mu podařilo dobře vystihnout a kriticky zhodnotit uměleckou výši Gogolových děl. K dalším literárně kritickým dílům patří *Про історичний роман П. Куліша „Чорна рада“* (1858), včetně řady kritických studií věnovaných autorům Ivanu Kotljarevskému, Hrihoriiji Kvitka-Osnovjanenkovi, Tarasu Ševčenkovi, Marko Vovčkovu aj.

Maksymovyč vyvracel nehistorická hodnocení literatury kritickým pohledem na zákonitosti vzniku nové ukrajinské literatury, která se formovala v kontextu všeslovanského kulturního obrození. Svůj kritický přístup aplikoval na konkrétní umělecká díla, objasňoval jejich estetickou hodnotu na historicko-sociálních podkladech. Tvorbu Tarase Ševčenka hodnotil jako nejvyšší stupeň vývoje ukrajinského písemnictví, což dokazuje na vzrůstající společenské roli národní literatury a také důkladnými rozbory básnických obrazů a poezie v *Kobzarovi*, jednom z nejvýznamnějších děl T. Ševčenka. Obhajoval samostatnost a svébytnost ukrajinského jazyka s odvoláním na jeho přirozená literární práva a možnosti.

Přímé kontakty s děním v Čechách se omezily na korespondenci, z níž nejpodstatnější je písemný kontakt Maksymovyče s P. J. Šafaříkem.⁸⁴

František Ladislav Čelakovský – Český milý svaté Rusi

Tento obrozenec poprvé vzplanul pro rusofilství po pobytu u Klicperů, někdy kolem roku 1830⁸⁵. Začal se pilně učit ruskému jazyku a hodlal se vydat

---

⁸⁴ Viz kapitola *Korespondence – významný komunikační prostředek kulturního styku*.

na cestu do Ruska a následovat příklad Františka Ladislava Trnky, jenž svou cestu podnikl v roce 1831. Trnkova cesta tehdy vzbudila mezi vlastenci velký rozruch, neboť „[...] jít na svatou Rus rovnalo se po cestě Dobrovského před třiceti lety putování zbožných středověkých poutníků do Palestiny.“⁸⁶ Jako chudý student cestoval Trnka povětšinou pěšky a mířil přes Olomouc do Krakova, Varšavy a do Ruska. Po řadě nesází se Čelakovský vydal z rodných Strakoníc v dubnu 1832 na cestu. Ta však záhy skončila v Praze, neboť se jakožto „jinokrajan“ nemohl bez ochránce do Ruska dostat. I když se o to později několikrát pokoušel, Čelakovský nakonec Rusko nenavštívil.

Svůj zájem tak obrátil ke sbírání písní, což dalo vzniknout sbírce *Slovanské národní písně* (vydávané v letech 1822–1827, věnované V. Hankovi), která mohla „omladit a hlavně počeštit českou umělou poezii“.⁸⁷ Byl to především projev národnostního citění, ke kterému V. Hanka vybízel již v roce 1814 v Hromádkových *Prvotinách*. Ačkoli přímých odkazů k Ukrajině se ve sbírce objevuje minimum, je zřejmé, že Čelakovský sbíral a třídil písně odpovědně a s pečlivostí. Do *Slovanských národních písní* zařadil kromě českých a slovenských také národní písně ruské, ukrajinské, srbské a slovinské. „Znamenitě přispěl k tomu, aby byla vytvořena česká národní tradice v literatuře a osvěžena obrozenecká tradice slovanská.“⁸⁸ V dalších knihách (věnovaných postupně Kazimierzovi Brodzińskému⁸⁹ a Vuku Karadžićovi⁹⁰) přibyly písně polské, dalmatské a bulharské. Písně většinou nepřekládal, aby byl zachován „největší díl básnické krásy“.⁹¹ Avšak k pěti ukrajinským (maloruským) písním v knize druhé připojil za přepis z ukrajinštiny také jejich český překlad.

Maloruské dumky

„Maloulínky ty slavičku!

což ty neštěbetáš?“

„Rád to bych já zaštěbetal,

---

⁸⁵ Čelakovský pobýval v Linci, kde žil nejstarší bratr V. K. Klicpery František Klicpera, jenž Čelakovského podporoval při studiu. Například využil jeho slovanské knihovny k seznámení se s ruštinou. *Lexikon české literatury* [CD]. Praha: Infinity Media, 1999. Heslo Fr. L. Čelakovský.

⁸⁶ Vladyka, J. F. L. *Čelakovský český milý svatě Rusi*. Praha, 1949, s. 43.

⁸⁷ Tamtéž, s. 55.

⁸⁸ Vladyka, J. F. L. *Čelakovský český milý svatě Rusi*. Praha, 1949, s. 59.

⁸⁹ Polský básník, publicista a překladatel pocházející z Haliče (1791–1835).

⁹⁰ Srbský jazykovědec a reformátor srbštiny (1787–1864).

⁹¹ Vladyka, J. F. L. *Čelakovský český milý svatě Rusi*. Praha, 1949, s. 59.

ale hlasu nemám.
A mlad'ounký ty kozáčku!
což ty neženíš se? -"
"Rád to bych já oženil se,
ale statku nemám;
statky moje vyhynuly,
co jsem světem bloudil."
Hoj, ohňové v Romně hoří,
v Tomaně se hláše:
Umřel kozák, umřel kozák
v neděli raničko;
pochovali jsou kozáka
v zeleném křovíčku.
Hoj! můj příteli v Tomaně,
mou mi vyplň vůli,
vyved' mi koně vraného,
a zbraň mou vynes ven.
Ať zařehtá vraný koník
nad hrobem stojecí,
až to uslyší matinka
v chaloupce seděcí:
"Jiže-li mého synáčka
víc na světě není!
Kdybych byla žežhulenska,
letěla bych k němu;
sedla, padla bych na hrobec,
volala bych: kuku!
podej, podej mně, synáčku,
jenom jednu ruku!"
"Chtěl bych já ti, milá máti,
obě dvě podati,
nasypali mnoho země -
nemohu vyndati;
stulila se sladká usta,
nemohu víc mluvit,

zamknuly se jasné očka,
nemohu prohlednout."⁹²

V roce 1829 vydal Čelakovský *Ohlas písní ruských*, básnický přelud o svaté Rusi, sbírku vzniklou na základě představ, obrazů a tužeb. Pro Čelakovského tvorbu jsou typická prolínání a úpravy příběhů z ukrajinské mytologie, ve kterých dochází ke spojování různých překladů na základě vlastní interpretace. J. Vladyka píše v knize *F. L. Čelakovský český milý svaté Rusi*: „[...] v širokých českých vrstvách ji nikdo nečetl, [...] byla jím zasažena jen část národa, městská inteligence.“⁹³ Avšak k tématu této práce v ní lze najít dvě básně, a to *Bohatýr Muromec* a *Čurila Plenkovič*. První z nich se skrže legendu letmo dotýká města Kyjeva. Bohatýr (Ilja) Muromec, hrdina ruských bylin,⁹⁴ osvobodil knížete Vladimíra a město Kyjev od Idolišče pohanského⁹⁵. V Čelakovského podání se postava pravého Muromce objevuje až v polovině básně, kde mstí smrt mladého jinocha, kterého loupežníci zabili pro peníze a šaty. V básni je možné najít dva příklady Čelakovského kontaminace předloh, první je *on ne kvapem jel, a jen pojížděl* (orig. jiné ruské písně – он не скоро ишов) a druhý *on s nimi ujížděl ve svatou Rus* (v překladu jiné ruské písně – zas nazpět cválal do svaté Rusi, orig. – поскакал назад на сватую Русь). Druhá báseň s názvem „Čurila Plenkovič“ napodobuje maloruskou (ukrajinskou) bylinu, v níž je hlavní hrdina bohatýr, který skutečně na Vladimírově dvoře působil, vykreslen heroicky. Udatně, neohroženě a sebevědomě bojuje s ptákem Velikánem Velikánovičem⁹⁶ a zvítězí lstí, která se podle Vladyky⁹⁷ nápadně podobá Busseově parafrázi starých ruských zpěvů bohatýrských s názvem *Fürst Wladimir und dessen Tafelrunde* (1819):

[...]
bujného tura za rohy uchwátili,
nožem Čurila tomu turu prsy proklál,
prsy proklál a dva bratří kůži stáhli,

⁹² Maloruské dumky. *Česká čítanka* [online]. [cit. 2012-08-29]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/celakovsky/snp1-2-2.html>.

⁹³ Vladyka, J. *F. L. Čelakovský český milý svaté Rusi*. Praha, 1949, s. 81.

⁹⁴ Myšleno ukrajinské byliny-žánr hrdinských epických básní.

⁹⁵ Překládáno též jako pohanská stvůra či obluda.

⁹⁶ Přidávání patronymik je v ruském básnictví obecně používané, někdy i pro neživé věci, kdy slouží jako žertovné básnické ozvláštnění.

⁹⁷ Vladyka, J. *F. L. Čelakovský český milý svaté Rusi*. Praha, 1949, s. 64.

do tuří kůže jej Čurilu zašili.
Zašili oni Čurilu se vši zbraní
i se vši silou jeho bohatýrskou
a jej pod horou na pole položili,
sami koně po lesu rozpustili,
....
sezobnul on zrněčko bohatýra
a po více těch zrněčkách se ohlíží.
....
A pták Velikán Velikánovič
on podruhé rozjařil se, rozlítíl se,
tož-to velikou bolestí v útrobě své;
...a z boku toho ptačího ostrým mečem
Čurila bohatýr si dveře protíná...

(Čurila Plenkovič, *Ohlas písní ruských*, 1829)

V letech 1827–1831 Čelakovský mnohokrát zvažoval odchod do Ruska, kde chtěl nastoupit jako bibliotékář v ruské akademii věd. Jeho snahy však vyšly naprázdno. Kromě Čelakovského se do Ruska chystali také P. J. Šafařík a V. Hanka. Jednomu rodinná situace, druhému politické poměry či osobní záležitosti zabránily v odjezdu, čímž se všichni „kandidáti“ na posty v ruských institucích sešli v Praze. Čelakovský začal postupně vydávat *Pražské noviny* a *Oznamovatel* (inzeráty) s literární přílohou, která byla přejmenována z *Rozličností* na *Českou včelu*. Zároveň se dostal do sporu s V. Hankou kvůli jeho příspěvkům do časopisu *Květy české* a kvůli překladu sbírky *Krakoviáky aneb Písně národní polské* (1835). V prvním případě vyčítal V. Hankovi nečeskost jazyka a v druhém nadměrné množství polonismů. Toto znepřátelení se s V. Hankou částečně způsobilo Čelakovského ústup od „ruského vzplanutí“. Čelakovského záměr najít uplatnění v zahraničí se uskutečnil. O deset let později, když byl 16. března 1841 jmenován profesorem pro slovanské řeči a literatury na univerzitě ve Vratislavi. Působil zde osm let, poté získal touž profesuru na univerzitě pražské. V době, kdy trávil čas ve Vratislavi, se mu dostalo zprávy, že „[...] jakýsi Havlíček šel za vychovatele k Pogodinovi do Ruska a v Květech v roce 1843 už četl radostný obraz z Rus: *První zkouška*

*z československého jazyka v Moskvě.*⁹⁸ Později se Čelakovský v Praze s Havlíčkem Borovským sešel, a tak se s Rusí seznámil alespoň prostřednictvím tohoto triadvacetiletého antirusofila a odpůrce slovanské vzájemnosti. Při této příležitosti předal Havlíček Borovský Čelakovskému pozdrav od Bodjanského.⁹⁹

Zajímavým dokladem Čelakovského významu pro ukrajinské učence je fakt, že ukrajinsko-ruský spisovatel a slavista I. I. Srezněvskij, který byl nějaký čas také Čelakovského soukromým žákem, si na památku zakoupil prostřednictvím V. Hanky portrét svého učitele.

---

⁹⁸ Vladyka, J.: *F. L. Čelakovský český milý svatě Rusi*. Praha: 1949, s. 161.

⁹⁹ *Korespondence a zápisky Fr. L. Čelakovského* [online]. Purchased for the Library of the UNIVERSITY OF TORONTO, 1939 [cit. 2012-08-29]. Dostupné z: http://www30.us.archive.org/stream/korespondencez00elakuoft/korespondencez00elakuoft_djvu.txt.

***Еремук* – Taras Hryhorovyč Ševčenko a Pavel Josef Šafařík**

Mezi významné osobnosti na poli česko-ukrajinských kulturních vztahů bezesporu patří ukrajinský národní básník Taras Hryhorovyč Ševčenko. Ačkoli těžiště Ševčenkovy tvorby spadá do druhé čtvrtiny 19. století, zmínky o něm se v českém tisku objevují sporadicky nejdříve v roce 1848. Zprostředkovateli činnosti T. Ševčenska zdůrazňujícími jeho politický význam se stali ruský vědec Aleksandr Nikolajevič Pypin a český slavista Josef Perwolf. Teprve v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století se objevuje několik větších studií a článků seznamujících české čtenáře s jeho tvorbou a životním osudem.¹⁰⁰

Taras Hryhorovyč Ševčenko prožil velkou část svého života jako nevolník, část jako svobodný člověk a závěr života strávil ve vyhnanství v Orenburgu a ve vězení v Orské pevnosti. Již za svého života se stal věhlasným básníkem, byl autorem kratších prozaických děl, dramatikem a malířem. Hlavním tematickým okruhem jeho děl se stal život obyčejných lidí na vesnici, vlastní prožitky z vyhnanství spojené s touhou po rodné vlasti. V jeho díle se často objevuje postava společenského vyvržence, člověka řešícího krizové životní okamžiky. Jeho práce jsou prostoupeny ideály svobody a bojem za demokratičtější politické poměry. Protože se o něm šířilo mnoho mylných faktů a informací, zůstává jedním ze seriózních zdrojů hodnocení Ivana Franka, významného literárního kritika, který se narodil šest let před Ševčenkovou smrtí roku 1856. Kritické soudy Ivana Franka měly vždy určující význam pro řadu literátů. Za svůj život napsal o Ševčenkovi téměř padesát vědeckých prací obsahujících rozbor, eseje, úvahy a kritická hodnocení a stal se editorem vydání sebraných spisů Tarase H. Ševčenska (1908). V historicky složité době první poloviny 19. století, kdy Ukrajina přišla o poslední zbytky svobody a v podstatě prohrála svůj boj o samostatnost jak na poli kulturním, zeměpisném, tak i jazykovém, přišel podle Franka „mužik, jenž vstoupil do literatury a svoji dynamickou silou rozhýbal nevolnické masy a posunul

---

¹⁰⁰ Podrobný soupis překladů a překladatelů Ševčenkova díla, prací a materiálů o básníkovi viz Zilynskij, O. a Velinská, E. *Taras Ševčenko v české kultuře*. Praha: Slovanská knihovna, 1962.

kulturní vývoj směrem ke svobodě a pravdě.¹⁰¹ Od té doby bylo hlavním úkolem ukrajinského umění a literatury zobrazovat živý národ, čerpat z něj a bojovat za jeho osud. Obecně řečeno, většina děl je od dob Ševčenkových naplněna patriotismem a silným přesvědčením o suverenitě národa trpícím pod nadvládou Ruska. Mezi Ševčenkovy nejvýznamnější básně patří *Чигурин, Сон, Кавказ, Великий льох, Невольник, Послання* a především *Єретик*.

Při vzniku básně *Єретик* sehráli roli zajímavé souvislosti. Ševčenko trávil určitou část svého života cestováním po Ukrajině a Rusku, přičemž navštívil přítele Bodjanského v Moskvě, kde se toho času hovořilo o právě vydaném Šafaříkově *Slovanském národopise* (1842), čerstvě přeloženém Bodjanským do ruštiny. V úvodu k překladu Bodjanský píše: „Neslýchaný účinek, jenž působil nejhlubší, blahodějný, životodárný dojem na své čtenáře a z části i nečtenáře – toť mapa! Zde octli se Slované poprvé v jedné viditelné rodině, jako děti jedné matky.“¹⁰² Dalším důkazem toho, že Bodjanský hovořil se Ševčenkem o slovanských poměrech, je zápis v Ševčenkově deníku ze dne 18. března 1858, kde roznamenává: „Увечері був у О. М. Бодянського. Набалакались досхочу про слов’ян взагалі та про земляків зокрема, і тим я закінчив свій перший вихід із дому.“¹⁰³

Při této příležitosti se Ševčenko v Moskvě seznámil s dalšími pracemi P. J. Šafaříka. Tento fakt ovlivnil jeho tvorbu a setkání s českým prostředím posílil jeho národnostní cítění a patriotické ladění jeho děl. Ševčenko oceňoval, že Šafařík považoval ukrajinský jazyk mezi ostatními slovanskými jazyky za rovnoprávný. Ševčenko vysvětluje také, proč spojuje jméno Jana Husa právě se Šafaříkem – touží, „aby Slované, probuzení Šafaříkem, byli milovníky pravdy, aby se stali kacíři tak ctnými jako Hus“.¹⁰⁴

K básni *Єретик*,¹⁰⁵ kterou Ševčenko napsal v podstatě pro českého čtenáře, přiložil P. J. Šafaříkovi věnování:¹⁰⁶

---

¹⁰¹ Шевченко й Франко. МАНДРИКА, М. І. *Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського: УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК СЕРІЯ: ЛІТЕРАТУРА* [online]. Вінніпер: Накладом Української Вільної Академії Наук, 1957 [cit. 2012–08–29]. Dostupné z: http://library.kr.ua/elib/franko/franko_shevchenko.html. Překlad autorky.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Тарас Шевченко. *Український центр* [online]. [cit. 2012–08–29]. Dostupné z: <http://www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=5082&read=true>.

¹⁰⁴ Novotný, J. *Pavel Josef Šafařík*. Praha: Melantrich, 1971.

¹⁰⁵ V překladu „kacíř“, český překlad Františka Tichého používá název „Jan Hus“.

¹⁰⁶ Viz obr. č. 18 v příloze k disertační práci.

Skrovný dárek přijmi vlídně,
věnčen slávy zlatem,
toto slovo neučené
o Čechovi svatém,
o Husovi, mučedníku
velké Čechů pýše!
Přijmi, otče! A já k Bohu
pomodlím se tiše, aby Slované se stali
bratry oddanými, syny slunce svaté pravdy,
kacíři tak ctnými,
jako kacíř kostnický byl ctný a svatý právě.
Mír a pokoj dají světu,
mír u věčné slávě.¹⁰⁷

Básnický doplněk k dílu taktéž věnovaný P. J. Šafaříkovi se skládá z pěti slok, v nichž je nastíněna situace před příchodem Jana Husa ve světle slovanské vzájemnosti a je provolávána sláva Šafaříkovi za to, že „[...] v jedno moře slovanské svedl všechny řeky“.¹⁰⁸ Celý úvod vyjadřuje nadšení z myšlenky společného slovanského světa. Překladatel Fr. Tichý píše: „*Poslání P. J. Šafaříkovi* je samo o sobě básní krásnou, naplněnou ohněm lásky a vnitřního přesvědčení.“¹⁰⁹ Ševčenkova báseň *Єрeмук* představovala ve své době vrchol vzájemných česko-ukrajinských vztahů na poli literárním a kulturním.

Pro plné porozumění básni v jejím historickém kontextu je důležitá znalost dějin a tehdejšího života v Rusku a na Ukrajině, znalost poměrů za panování Mikuláše I. včetně náboženských, politických a sociálních reálií. V neposlední řadě hraje svoji významovou roli Ševčenkův život. Klíčovou reálií nutnou k interpretaci básně i celého díla T. Ševčenka je „kripactvo“ neboli právo ve feudálním systému stanovující závislost pracujícího vesničana na feudálovi, jenž si přisvojil jeho práci, pozemky i majetek. Báseň je prostoupena silným slovanským cítěním, které Ševčenko zřetelně formuloval ve svých dílech (např. *Гаїдамаку*, 1841).

---

¹⁰⁷ Ševčenko, Taras Hryhorovyč. *Jan Hus (kacíř)*. Kyjev-Praha: Čas, 1919.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 5.

¹⁰⁹ Tamtéž.

Velmi zajímavý je Ševčenkův vztah k Polákům a Rusům. Navzdory mnohasetletým vztahům Ukrajiny a Polska, zatíženým vzájemnou nevraživostí a politickým útlakem, je pozoruhodné, že čtenář „nepostřehne ani sledu jakési nenávisti proti nim“.¹¹⁰ Myšlenka soužití slovanských národů zastínila v Ševčenkově básni tehdejší politické a národnostní nálady vůči Polsku. Vztah k Rusku má přitom Ševčenko zcela opačný, odmítá samoděržaví, nicméně připouští společné soužití Ukrajinců a Rusů v rámci slovanské jednoty. Nejzřetelněji je takové stanovisko vyjádřeno v básních *Розрута могила*, *Суботів*, *Невольник*, *Сон* a samozřejmě *Єретик*.

Ševčenko byl jedním ze zakladatelů Cyrilometodějského bratrství v Kyjevě (1846), které si dalo za cíl sjednotit duchovně i politicky všechny Slováky tak, aby každý národ měl svoji samostatnou vládu, svůj jazyk, literaturu a ze zástupců by se vytvořil „společný slovanský sněm“.¹¹¹ Car Mikuláš I. považoval takové myšlenky vyjádřené nejzřetelněji v básni *Сон* za podvratné, proto poslal Ševčenska do vyhnanství a zároveň zakázal veškerou tehdejší ukrajinskou (i dříve psanou) literaturu. Ševčenkovi se kacířství a postava Jana Husa jako básnická látka hodila z toho důvodu, že tak mohl nejlépe vykreslit obraz milovníka pravdy odhodlaného pro ni položit i vlastní život. Skrze Jana Husa Ševčenko provolává hesla odkazující na Rusko, dobu Mikulášovu i na Ukrajinu („lupiči a lidojedi pravdu pobořili“, „lidé sténají tu v poutech“, „zmučený národ mlčí tich“). Stěpan Smal-Stockij:¹¹² píše: „[...] každý tomu na Ukrajině rozuměl i rozumí, že pouštěje své ostré střely na vykrmeného mnicha na prestolu apoštolském a na celou soustavu církve katolické, míní Ševčenko lidojeda cara a církev pravoslavnou, míní vůbec všechno to zlo, jaké se dělo tehdy v Rusku hlavně vůči Ukrajině.“¹¹³

Samo vydání *Kacíře* v roce 1919 obsahuje kromě českého překladu od Františka Tichého také původní ukrajinský text přepsaný latinkou. Tento počín dobře koresponduje s ideou této práce o kulturní a jazykové spřízněnosti. Stockij v předmluvě uvádí: „Ať řeč slovanská působí bezprostředně na slovanské bratry, ať se bratři Češi přesvědčí, jak blízká je jim řeč

---

¹¹⁰ Ševčenko T., *Kacíř*, Kyjev – Praha, 1919, s. 4.

¹¹¹ Tamtéž, s. 5.

¹¹² Profesor ukrajinského jazyka a literatury na univerzitě v Černovicích, později akademik v Kyjevě; profesor Stockij také navštívil Prahu v roce 1919 jako člen ukrajinské diplomatické mise.

¹¹³ Ševčenko, T.: c. d., s. 12.

ukrajinská.¹¹⁴ Slova, která nejsou příbuzná s českými, jsou v ukrajinském přepisu v závorkách doplněna českým ekvivalentem. Ve vysvětlivkách pak nechybí důkladný fonetický aparát, který pomáhá čtenářům správně vyslovovat v obou jazycích, v české části lze najít odkazy na výslovnost v jednotlivých nářečích. V přepisu latinkou není označen přízvuk, který je v ukrajinštině pohyblivý, ale i bez něj je možné, jak poznamenává Stockyj, dodržet rytmus básně.

Význam P. J. Šafaříka pro ukrajinský národ velmi dobře vyplývá právě z básně *Єрeмyк* od Ševčenko, který tímto způsobem osvětluje buditelský význam celého Šafaříkova díla. Ten je v době psaní básně *Єрeмyк* na vrcholu své slávy a stává se uznávanou evropskou autoritou.¹¹⁵

---

¹¹⁴ Tamtéž, s. 14.

¹¹⁵ Novotný, J. *Pavel Josef Šafařík*. Praha : Melantrich, 1971.

Pavel Josef Šafařík – opora ukrajinského národa

P. J. Šafaříka není třeba představovat. Tato kapitola je zaměřena na dílo, korespondenci a zájmy Šafaříka týkající se Ukrajiny a ukrajinského národa. Je třeba podotknout, že jeho dílo jako celek je třeba přijímat ve všeslovanském kontextu, i z toho důvodu je jeho význam pro ukrajinský národ nesmírný.

Na úvod lze připomenout fakt, že přesto, že Ukrajina byla před r. 1848 územně i politicky rozdělena (Podněperská Ukrajina – Rusko, Halič – Rakouské císařství, Podkarpátí – Uhersko), ve všech uvedených částech bylo Šafaříkovo jméno známé. Především jeho *Dějiny slovanského jazyka a literatury ve všech nářečích* (1826) dávaly ukrajinskému národu do rukou pevné důkazy o jejich usilovně hledané identitě. Jak již bylo řečeno výše, dostalo se ukrajinskému jazyku v Šafaříkových *Dějinách slovanského jazyka a literatury ve všech nářečích* rovnoprávného postavení vedle ruštiny a běloruštiny.¹¹⁶

Problematická se jevila jazyková sounáležitost všech tří částí k jednomu celku. Tehdy se objevily názory, že haličtí Ukrajinci neexistují, nebo že během dlouhodobého soužití s Poláky již setřeli veškeré znaky své národnosti. Šafařík však zjistil, že zakarpatské a haličské nářečí jsou příbuzná s malorusinou, tudíž se odlišují od ruštiny. Díky *Dějinám slovanského jazyka a literatury ve všech nářečích* poznala západní část Ukrajiny svoji jazykovou příslušnost k Malorusku, a došlo tedy k naplnění jednotící myšlenky, podložené vědeckým základem.

Dalším dílem rozkrývajícím problematiku ukrajinské národnosti byl již dříve v naší práci zmíněný *Slovanský národopis* (1841), který dělí řeč ruskou na tři nářečí a zeměpisně maloruské nářečí vymezuje, mimo jiné také představuje jména z ukrajinského literárního života. Stejně tak jako se vyvíjejí jazyk a literatura, i Šafaříkovy *Dějiny slovanského jazyka a literatury ve všech nářečích* i *Slovanský národopis* byly svým autorem neustále aktualizovány a doplňovány poznámkami a vsuvkami. Šafařík zpřesňoval počty obyvatel a postupně se vyslovil o ukrajinštině jako o samostatném jazyce, nikoli již jako o nářečí ruského jazyka. Ne vždy však měly excerpované prameny úroveň,

---

¹¹⁶ Šafařík, P. J.: *Dějiny slovanského jazyka a literatury ve všech nářečích*. Praha, 1826, s. 138. (Viz kapitola *První osobnosti a jejich literární díla uznávající samostatný národ nazývaný Rusíny, Malorusy či Ukrajinci*).

kteřou Šafařík potřeboval. Mnohé informace si proto doplňoval četnou a různorodou korespondencí. Mezi nejdůležitější lze považovat dopisování s O. Bodjans'kým v Moskvě, I. Vahylevyčem ve Lvově, ale také s Holovac'kým v Haliči, Mohylnyckým, Maksymovyčem. Bodjans'kyj dokonce některá fakta v Šafaříkových *Dějínách*... poopravoval a zpřesňoval, za což mu Šafařík v mnohých dopisech vyjadřuje vděčnost. Pražské setkání Sreznevs'kého se Šafaříkem upřesnilo zakreslení ukrajinského etnického území ve *Slovanském zeměvidu* a popis Ukrajinců ve *Slovanském národopise*, který byl vlastně textovým doplněním této mapy¹¹⁷. L. Heraksim píše v kapitole Šafařík a Ukrajinci, že *Slovanský národopis* je pro Ukrajince „zlatou knihou“¹¹⁸, neboť je zde popsáno jejich územní rozšíření, charakter ukrajinštiny, fonetické zvláštnosti jejich jazyka, počet obyvatel a přehled literárních autorů s komentářem k literární situaci.

Z podaného přehledu je zřejmý vztah haličských a zakarpatských Ukrajinců k Šafaříkově dílu. Nesmí být však opomenuta zmíněná třetí skupina – Podněperská Ukrajina, která se samozřejmě k novým podnětům stavila specifickým způsobem. Roku 1823 vznikla na východní Ukrajině tajná společnost sjednocených Slovanů s cílem vytvořit jednu velkou demokratickou federaci Slovanů. Zmíněné snahy později vygradovaly v naivní představě, že „Slovanstvo povstane, a nezůstane mezi nimi ani car, ani carevič, ani kněží, ani gróf, ani princ, nezůstanou ani jejich jasnosti, ani excellence, ani páni, ani bojaři, ani mužici, ani nevolníci, ani v Rusku, ani v Polsku, ani na Ukrajině, ani v Čechách, ani u Chorvatů, ani u Srbů, ani u Bulharů. A Ukrajina bude nezávislou republikou slovanského svazku.“¹¹⁹

Šafaříkovy práce věnovaly ukrajinskému etniku dostatečnou pozornost a jeho dílo sehrálo v první polovině 19. století na Ukrajině, v období hledání národní identity a konstituování ukrajinského národa, zásadní roli, protože svými zjištěními podporovalo a utvrzovalo oprávněnost ukrajinských snah.

---

¹¹⁷ Popovič, A.: *Odkaz P. J. Šafaříka: Slovanské štúdie*. 6. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1963, s. 82.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 85.

Cesty a pobyty českých slavistů na území dnešní Ukrajiny

Karel Vladislav Zap a Jan Pravoslav Koubek v Haliči

Do této kapitoly náležejí dva čeští literární představitelé, kteří strávili část svého života mimo domov, ale z hlediska slovanského prostoru byli vlastně stále na půdě habsburské říše. Jelikož byla Halič (Království haličsko-vladiměřské až do roku 1918) pro Čechy málo známou a téměř neprozkoumanou oblastí, stala se brzy předmětem kulturních, ekonomických i literárních zájmů. První Češi, kteří do této oblasti přišli, byli většinou pedagogové, hudebníci či architekti. Mimo jiné přijeli do Haliče Jan Pravoslav Koubek (1805–1854) a Karel Vladislav Zap¹²⁰ (1812–1871) a zahájili zde svoji literární a publicistickou činnost.

Karel Vladislav Zap byl úředník, učitel, spisovatel, vlastenec, který se od studentských let věnoval především historii a pražským památkám. Zapisoval zajímavosti o městečkách a vesnicích v českých zemích a tyto zápisky pak vycházely v nejrůznějších časopisech vydávaných na počátku 19. století. Podstatnou část svého života strávil Zap v Haliči. Po návratu do Čech pracoval jako středoškolský profesor a vyučoval českému jazyku a dějepisu. Spolupracoval s Maticí českou, která mu pomáhala vydávat jeho díla. Za jedno z nejpodstatnějších Zapových děl je považována třídílná ilustrovaná *Českomoravská kronika* zachycující dějiny Čech s Moravy do roku 1526. Toto dílo Zap nedokončil, jeho pokračovateli se stali nejdříve český novinář Josef Kořán a od roku 1888 A. Rezek a J. Svátek. Pro svůj zájem o výtvarné umění

---

¹²⁰ Karlem Zapem a jeho pobytem v Haliči se zabývali zejména Horák, J. *Tři čeští spisovatelé v Haliči: Kapitola z dějin českého národopisu*. Praha, 1915; Feigl, L. *Sto let českého života ve Lvově*. Plzeň – Lvov, 1924–1925; Paul, K. Několik poznámek k pobytu K. Zapa a L. Rittensberga ve Lvově. *Časopis pro moderní filologii a literaturu*. 1948, č. 6; Кость, С. Стежки і прогулянки по Галицькій землі К. Запа як джерело досліджень з української етнографії. *Проблеми слов'янознавства*. 2009, s. 151–157. Dostupné z: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ps/2009_58/017.pdf; Hostička, V. *Karel Vladislav Zap a haličští Ukrajinci: K česko-ukrajinské vzájemnosti v první polovině devatenáctého století*. Praha, 1958, s. 69–115. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů národů ČSSR a SSSR.

a umělecké památky je společně s Janem Erazimem Vocelem považován za zakladatele českých dějin umění.

K. V. Zap především popularizoval ukrajinskou literaturu na stránkách českých časopisů *Květy*, *Česká včela*, *Časopis Českého Muzeum* a *Světozor*. Jako příklad lze uvést Zapův překlad romantické historické novely *Taras Bulba* z knihy *Mirgorod* (1835) od N. V. Gogola, jímž přiblížil českému čtenáři charakter a poslání záporožského kozáctva. Zmíněný překlad vycházel na pokračování v *Květech*, ročník 1839.

Ve Lvově působil K. V. Zap jako daňový úředník v letech 1836–1845. Nadšený ideály slovanské jednoty se rozhodl pobytu využít k hlubšímu poznání kultury a života lidí, v jejichž prostředí se ocitl. Po celou dobu pobytu v Haliči pravidelně přispíval svými poznámkami a články do výše zmíněných časopisů a tuto činnost završil studií s názvem *Спогади зі Львова (Vzpomínky ze Lvova)*, která vyšla v *Časopise Českého Muzeum* v roce 1845. Je to podrobný cestopis provázející čtenáře doslova po cestičkách a silnicích Lvovem. Z této perspektivy popisuje a hodnotí obyvatelstvo (např. jak chodí oblečení zámožní, jak otrhaně vypadají Židé), architekturu, kulturu a čím se baví lvovští občané. Dozvídáme se například, že Lvov má jeden velký nedostatek – půl roku se lidé brodí v blátě a druhou půlku roku vdechují silniční prach. Zap vypočítává všechny národnosti tvořící lvovskou populaci: Rusíni, Poláci, Židi, Arméni, Češi, Moravané, Maďaři, Rakušané, Němci. Důvodem Zapovy nespokojenosti s úrovní kultury je národnostní rozrůzněnost. Součástí první části *Vzpomínek ze Lvova* jsou také autentické přepisy rozhovorů, většinou česko-německých s českým komentářem, zachycujících mnohdy humorné okamžiky či zamilované dialogy. Druhá část pak podrobně popisuje velikonoční svátky, přípravy na ně, jednotlivé obyčeje a vyjmenovává tradiční jídla. Součástí kapitoly je přesný výčet kostelů, farností a klášterů v oblasti. Nechybí ani popis národního kroje aj. Všechny tyto pečlivě a detailně zaznamenané obrazy sloužily českým čtenářům jako výborný zdroj poznání života a tradic Haličanů. Jedná se o přímý důkaz vzájemného kulturního povědomí a touze po znalostech reálií jiných slovanských národů.

Předmětem zkoumání se stala kniha *Cesty a procházky po Haličské zemi (s hudební přílohou)*¹²¹). Celé dílo připomíná žánrově dokumentární záznam

---

¹²¹ Reedice: Zap, K. V. *Cesty a procházky po Halické zemi: s hudební přílohou*. Praha: B. Tempský, 1863.

cesty a K. V. Zap tak může být směle prohlášen za českého žurnalistu popularizujícího polsko-ukrajinské vztahy a tradice českému národu. Je to dílo z hlediska česko-ukrajinských vztahů velmi významné, neboť, jak již bylo dříve řečeno, vzhled do života západní Ukrajiny je napsán skrze neodmyslitelnou jeho součást – polské sousedy.

Jako etnograf Zap analyzoval podobnost života Čechů a Slováků z jedné strany a Ukrajinců ze strany druhé a na základě tohoto pozorování usoudil, že dávná kolébka těchto národů mohla existovat někde v Podkarpátí mezi Polskem a nynější Haličskou oblastí. Jak již bylo naznačeno, tematika polsko-ukrajinských vztahů je jedním z hlavních témat celé knihy, což uzavírá Zap takto: „Rusín se zde nachází na své odvěké a vlastní půdě, je zde ale utlačován a diskreditován, jeho národní víra nemá takové úcty jako latinská církev, jeho jazyk je u Poláků jazykem prostého lidu, jazykem, který nikdo nechrání a neuznává mu žádná práva.“¹²²

Cesty a procházky... mají nesmírnou hodnotu jako zdroj pro studium ukrajinské etnografie. Sami Ukrajinci uznávají toto dílo především pro jeho odbornost a nadhled. Co se struktury knihy týče, tak v prvních kapitolách se dozvídáme detaily o okolí města Lvova, o městě Vynnyky, Berežany, Monastyr'ska nebo německých koloniích v blízkosti Lvova. Z pohledu etnografického jsou nejlépe popsány Vánoce. Značná část vyprávění je věnována večeři konané před Narozením Páně (ukr. Рiздво), neboť tato večeře má velký rodinný význam. Ke stolu zasedá celá rodina, a pokud někdo chybí, různými poznámkami se k němu během hovoru vrací. Atmosféru toho večera vystihuje dokonalým líčením: „Podlaha je vystlaná senem, v každém rohu místnosti stály snopy nevymláčené pšenice, uprostřed místnosti je dlouhý prostřený stůl a na něm pod ubrusem taktéž šustí seno. Nejprve bere hospodyně a hospodář svěcenou oplatku s medem do ruky, přistupuje k nejstaršímu členovi rodiny a během lámání oplatky vyslovují nejrůznější co nejsrdečnější přání.“¹²³ Zap důkladně popisuje starobylý sváteční oblek polské šlechty, charakteristická sváteční jídla, zvyky a tradice polského obyvatelstva v Haliči. Dále autor přibližuje svoji návštěvu katolického kostela, kam se sjíždějí věřící z širokého okolí. Děj další kapitoly se odehrává ve vesničce s názvem Čechy, která byla podle Zapa dřívějším sídlem českých vojáků, o čemž svědčí záznamy jmen

¹²² Zap, K. V. *Cesty a procházky po Halické zemi*. Praha, 1844, s. 85.

¹²³ Zap, K. V. *Cesty a procházky po Halické zemi*. Praha, 1844 s. 69.

v registru obyvatel vesnice – Kohout, Kučera, Procházka. Shrnutí Zapových poznatků o vánočních oslavách je následující: „Obřady řecko-katolického vyznání každého, kdo se narodil a vyrůstal na východě evropské pevniny, uchvátí nebo alespoň vzbudí zájem.“¹²⁴

Ve městě Monastyr's'ka zaujaly Zapa nejen zvyky Ukrajinců, ale také dřevěná architektura vesnických kostelů, která je výtvozem prostých tesařů a řezbářů. Následující zastavení se koná ve vesnici Bučač v Ternopilské oblasti. V této vesničce převažovala židovská populace. Během cesty do zmíněné vesnice se stal svědkem jednoho z tradičních židovských rituálů. Samu vesnici Bučač nazývá Zap Nazaretem, Sodomou a Gomorou nebo podolským Amsterdamem. Popisuje dřevěné domky porostlé mechem, *крамниці* (hospůdky), malá vyřezávaná okénka aj. Další jeho zastávkou je Ternopil a jeho okolí. Zde ho zaujalo tržiště, přilehlé uličky a domky. Hlavní pozornost pak věnuje centru Ternopilu, kde se podle Zapa zachovalo mnoho z architektury staré Rusi. O novějších budovách přidává poznámku, že v Čechách nemáme žádné, ani takové jim podobné. V následující kapitole navštívil oblast Prykarpattja a města Stanislaviv, Bohorodčany i Nadvirna, kde se v jedné z hospůdek seznámil s Huculem a v knize nechybí jeho detailní popis. Setkání s Huculem doplnil vyprávěním o huculských předcích a jejich příhodách a legendách. Další vesničky, které navštívil (Deljatyn, Mykulyčyn), mu svým bouřlivým a plným životem připomněly některá malebná místa v Čechách. Kniha je zakončena popisem Zapovy vlastní svatby s polskou šlechtičnou Honorátou z Wiśniowskich, jež byla autorkou dvou etnografických prací z Ukrajiny *Obrazy ze života Rusínů nad-Prutských (Tetjana a Den svatého Jiří)*, které vyšly v *České včele* (1846) a *Obrazy ze života Huculův, horákův Karpatských*, které vyšly v *Koledě* (1851).¹²⁵

Důležitou skutečností pro Zapovu tvorbu byla jeho známost s polskými literáty žijícími ve Lvově. Díky kontaktům s těmito autory vzniklo i několik statí o polské literatuře. Na stránkách časopisů *Květy* a *Česká včela* vycházely jeho recenze na práce polských spisovatelů. V době jeho pobytu ve Lvově

---

¹²⁴ Tamtéž, s. 121.

¹²⁵ Tarajlo-Lipovská. Anotace k přednášce: Halič a Ukrajina v první polovině 19. století v tvorbě manželů Honoraty a Karla Zapových. In: *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze: Katedra jihoslovanských a balkanistických studií* [online]. 25.5.2012. [cit. 2012-07-11]. Dostupné z: <http://kjbs.ff.cuni.cz/?q=node/594>.

začala svoji činnost již zmiňovaná Ruská trojice, s jejímiž představiteli si Karel Zap dopisoval.

Jeho pozornosti také neunikl kulturní život odehrávající se ve východní Haliči, a tak v letech 1843–1844 vycházelo dílo s názvem *Zrcadlo života východní Evropy*. Do prvních dvou částí nesoucích název *Obrazy, pověsti, anekdoty z národního a společenského života*, Karel Zap zařadil polské a ukrajinské povídky ze společenského života, jednotlivé obrazy ze života měšťanů i žertovné poznámky. Třetí část tvoří výše zmiňované *Cesty a procházky po Haličské zemi* (1844).

Vedle K. V. Zapa žil nějaký čas v Haliči jeho krajan Jan Pravoslav Koubek, český obrozenecký básník a překladatel z polštiny, ruštiny, němčiny a francouzštiny, který ovládal také velmi dobře latinu a řečtinu. Jeho jazyková bádání začínala právě srovnáváním těchto dvou starověkých jazyků s jazykem českým, přičemž učitelem a rádcem mu byl Josef Jungmann. J. P. Koubek studoval v Plzni a během této doby mu byl průvodcem profesor Vojtěch Sedláček, který kromě matematiky a přírodních věd obsáhl i oblast jazykovou – řečtinu, latinu, češtinu, ruštinu. Koubek byl ryzím vlastencem a podporovatelem slovanské vzájemnosti. Od roku 1827 J. P. Koubek studoval práva v Praze, kde ho později J. Kollár přijal do sboru slovanských básníků. Koubek se při studiu věnoval rozličným oborům, všemu, „co ducha šlechtí a smýšlení utužuje“¹²⁶. Osvojil si výborně polštinu a ruštinu. Díky V. Hankovi a polskému šlechtici Adamu Junoszu Rozciszewskému byl J. P. Koubek roku 1831 povolán do Haliče, kde měl vychovávat a učit v rodině hrabat Romerů. Vedle svých pracovních povinností se věnoval překladům z ruštiny a polštiny. Cenným materiálem pro výzkum jsou jeho dopisy zaslané V. Hankovi. Významné období v Koubkově životě znamenal jeho pobyt ve Lvově. Zde se seznámil téměř se všemi tehdejšími literárními osobnostmi, přičemž pilně studoval českou a polskou historii, na jejímž základě sepsal *Slovo o panslavismu*, které je součástí *Jana Pravoslava Koubka Sebraných spisů veršem i prózou* (1857). Ve Lvově se spřátelil s polským spisovatelem Augustem Bielowským, díky jemuž pronikl do polské literatury a v duchu slovanské vzájemnosti mu dával lekce o staré české literatuře. Roku 1837 se Koubek vrátil do Prahy a zde se o dva roky později stal profesorem řeči

---

¹²⁶ Koubek, J. P. *Jana Pravoslava Koubka Sebrané spisy veršem i prózou. Díl I*. Praha: Nákladem Karla Bellmanna, 1857, s. 206.

a literatury české na pražské univerzitě. Roku 1848 byl povýšen na doktora filozofie a o rok později mu byla udělena učitelská stolice jazyka a literatury polské na pražské univerzitě. Kapitola věnovaná časopisecké rešerši obsahuje několik příspěvků J. P. Koubka k problematice jazyka Malorusů a slovanské vzájemnosti. Koubek připravoval větší soubor překladů, z nichž tiskem vyšlo pouhé minimum, zejména z důvodu, že písně slovanských národů se tehdy četly především v originálech.

Karel Havlíček Borovský – stoupenec Ukrajiny

O Karlu Havlíčku Borovském je již krátce pojednáno v kapitole o hlasech uznávajících suverenitu ukrajinského národa a bude proveden rozbor jeho dopisů z cesty na Ukrajinu a do Moskvy. Cílem kapitoly je poukázat na fakta z pobytu ve Lvově a také představit souvislosti některých jeho děl s Ukrajinou.

Satirická básnická skladba *Křest svatého Vladimíra* v podstatě využívá látku z historie Kyjevské Rusi. Vladimír I. Svjatoslavyč byl zprvu pohanským vládcem Kyjevské Rusi, který přijetím křesťanství zavrhl pohanské božstvo a stal se klíčovou postavou christianizace Rusi.

Děj skladby lze shrnout následovně: v prvním zpěvu díla Havlíčka Borovského se objevuje Perun – slovanský bůh hromu a blesku, jenž odmítl na Vladimírův svátek zahřmět, takže Vladimír slaví svátek po svém a Perunovi slibuje pomstu. V druhém zpěvu napomíná Peruna jeho žena, že si na vládce nesmí nikdy otevírat ústa. Třetí zpěv líčí zatčení Peruna pro urážku cara a vojenský soud, který rozhodne, že nebude oběšen, ale z milosti bude utopen v Dněpru. Čtvrtý zpěv pak popisuje potupné zacházení s božstvem a jeho utopení – zde je zmíněno město Kyjev i Nestor, autor dávných letopisů. Pátý zpěv líčí bezbožnost v Rusích, kde si nikdo bez pohanského božstva nestěžoval, jen církev trpěla. Šestý zpěv zachycuje audienci, při níž popové a představení církve reptají, že nemají pánaboha. Obsahem sedmého zpěvu je porada ministrů a v osmém zpěvu vyhlášen konkurs na spravedlivého boha. Ani dvořané a ani kamarila se nemohou shodnout. Devátý zpěv psaný makarónským veršem v pochodovém rytmu popisuje, jak se z Říma na Rus chystají jezuité. Desátý zpěv uzavírá skladbu symbolickým konkurzem na nejvhodnější víru – z Říma

posílá papež do Kyjeva římskou církev, cařihradský patriarcha zase vychvaluje řeckou církev, rabín židovství, muftí muslimskou víru. Dílo je plné vulgarismů, slovních hříček, narážek, ironických poznámek neskrývaně kritizujících politický i společenský systém. Je patrná nechuť podřizovat se autoritám a averze vůči Rusům, jejich společnosti a způsobům chování. Ukrajina v této skladbě Havlíčku Borovskému posloužila jako dějiště historické parodie zaměřené vůči carskému zřízení i autoritě církve. Z odkazů k dějinám Ukrajiny a ukrajinské literatury lze předpokládat, že povědomí o nich bylo mezi českým čtenářstvem rozšířené.

Cestopis *Obrazy z Rus*, zachycující jeho osmnáctiměsíční cestu do Ruska, obsahuje kapitolu *První zkouška z československého jazyka v Moskvě*, v níž nalezneme zmínku o profesorském slovanském stolci ve městě Charkově, jenž zastával O. M. Bodjans'kyj. K. Havlíček Borovský s povděkem konstatuje, že v tak vzdálené lokalitě („2 000 vjerst od Krkonoš“¹²⁷) si k přednášení Bodjans'kyj vybral mluvnicku českou, Šafaříkovy *Starožitnosti* a též jeho poslední dílo *Slovanský národopis*.

V následující kapitole *Svátek pravoslavnosti* dává Havlíček Borovský nahlédnout do tradic pravoslavné církve, jejich zpívané mše a srovnává je s římsko-katolickou tradicí. Havlíček Borovský uvádí, že někteří historici staví počátek dějin Rusi do doby, kdy Vladimír přijal křesťanství.

Několik zmínek o Malorusku, Rusínech a jejich poměru k Polsku a Rusku pak nacházíme v *Pražských novinách* z r. 1846, v nichž na pokračování vycházel *Slovan a Čech*¹²⁸ nebo v *Národních novinách* z roku 1849¹²⁹, kde se objevily obecné příspěvky ke slovanským nářečím nebo překlady z M. Gogola.

Ze zastavení Havlíčka Borovského ve Lvově při cestě do Moskvy se zachovalo několik drobnějších zpráv. Když zde dva měsíce čekal na svůj pas, bydlel u českého spisovatele Karla Vladislava Zapa. Během pobytu si Borovský získal přístup do některých ruských kruhů a netajil se sympatiemi k Rusínům. Věnoval se tehdejší polské a české literatuře, k nimž si vypracoval mnoho komentářů a poznámek. Pochvalně se vyjádřil o úrovni lvovského divadla. Ve

---

¹²⁷ Havlíček, K. Borovský. *První zkouška z Československého jazyka v Moskvě* [online]. [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/havlicek/rus1-1.html>.

¹²⁸ O těchto příspěvcích do novin pojednává kapitola s názvem *První osobnosti a jejich literární díla uznávající samostatný národ nazývaný Rusíny, Malorusy či Ukrajinci*.

¹²⁹ *Archiv Národních novin* [online]. 1849 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=NarN/2.1849/o1.png>.

své korespondenci s Františkem Jirglem a Václavem Štulcem otevřeně líčil komplikované poměry vládoucí v Haliči. Kritizoval jezuity v Haliči, kteří zde manipulovali obyvatelstvem jen za účelem „[...] šíření hlouposti a naplnění měšce. Proti Rusínům kují ty nejostudnější pikle, jen aby je připravili o jejich slovanskou řeč a jejich ženské. To jsou mizerní, otrocky nízcí lidé, šířitelé cizí zlé vůle.“¹³⁰

Karel Havlíček Borovský vystupoval od počátku jako obhájce rusínského obyvatelstva a příznivec všeslovanské myšlenky, avšak jeho „vystřízlivění“ z ideálů panslavismu po zkušenostech z Ruska je všeobecně známo.

Karel Jaromír Erben a překlady starých ruských památek

Tato kapitola se zaměřuje na kontakty a spolupráci K. J. Erbena s Ukrajinci. Jedná se především o oblast překladatelskou, také sběratelskou a v neposlední řadě o korespondenci, jejíž podrobnější obsah je řazen v následující kapitole.

V době, kdy se K. J. Erben začal zajímat o sbírání folklorního materiálu z ruské oblasti (zajímaly ho především slovanské pohádky s tematikou ze slovanské mytologie), se seznámil s rukopisným sborníkem lidových písní, sebraných Jakovem Holovac´kým. Díky Holovac´kému, se kterým se Erben seznámil za svého působení ve Vídni v komisi pro právní terminologii, znal v roce 1846 z ukrajinských tištěných sbírek sborník Ivana Holovac´kého (Jakova bratra) s názvem *Вінок русинам на обжинки* a tři lidové pohádky, zveršované O. Bodjans´kým. Tyto folklorní památky Erbena inspirovaly k další sběratelské činnosti a hojné korespondenci s Jakovem Holovac´kým. Významným Erbenovým počinem souvisejícím s Ukrajinou byl jeho překlad *Nestorova letopisu Ruského*,¹³¹ který vyšel roku 1840 a je bohatým zdrojem znalostí legendární historie staré Rusi z doby na přelomu 11. a 12. století.

Ještě před polovinou padesátých let se Erben blíže seznámil s Izmajilem Ivanovyčem Sreznevs´kým, který od roku 1839 cestoval po slovanských zemích. V Praze v roce 1841 mu Erben zapsal do památníku příznačné čtyřverší stvrzující jeho slovanské přesvědčení:

¹³⁰ Morava, J.: *C. K. Disident Karel Havlíček*. Praha 1991, s. 29.

¹³¹ Erben, K. J. [online]. Praha: František Řivnáč, 1867 [cit. 2012-04-30]. Dostupné z: books.google.cz/.

„Bud' si Moskva, bud' si Praha,
jedna jenom vlast nás pojí!
A kdy naše vlast nám drahá,
zůstaneme navždy svoji.“¹³²

O. M. Bodjans'kého znal Erben osobně od roku 1842, kdy jej doprovázel při jeho cestě do Čech a na Chodsko.

Pro vzájemné kontakty byly důležité Erbenovy cesty do Ruska. V roce 1867 pořádala Moskevská univerzita etnografickou výstavu, pro niž Erben měl obstarat české kroje. Stal se tak spolu s Fr. Palackým či F. L. Riegerem členem výpravy sedmadvaceti českých vlastenců, kteří odjeli reprezentovat českou kulturu do Moskvy. Z Moskvy přešel Erben do Petrohradu, kde se znovu osobně setkal s I. I. Sreznevs'kým, který Erbena a Palackého představil na zasedání Katedry ruského jazyka a slovesnosti Petrohradské akademie věd, jejímž se stal posléze čestným členem¹³³. V polovině června 1867 se K. J. Erben z Petrohradu vydal zpět do Prahy.

Významné období Erbenovy činnosti ve vztahu k Ukrajině spadá do doby po roce 1848. Jedná se především o šedesátá léta 19. století, kdy je Erbenova slovanská korespondence nejhojnější, a zároveň v tuto dobu pracuje na dvou velkých překladech památek ukrajinského (resp. staroruského) písemnictví: *Slova o pluku Igorově a Nestorova letopisu ruského* (*Повість временних літ*). Nutno podotknout, že na překladu se do určité míry podíleli účastí i radami nejen Rusové, ale i další Erbenovi slovanští přátelé. Překlad *Nestorova letopisu ruského*¹³⁴ byl pro Erbena „[...] především úkol historický a filologický, vedle toho se stal také významným činem spisovatelským“.¹³⁵ Recenzenti J. Dolanský, J. Roštapol či L. Légr vysoce hodnotili uměleckou stránku překladu, jazykovou dovednost, ale také správné časové zasazení kroniky do 12. století. Erben se však mylně domníval, že se jedná o dílo jednoho autora. Středověká letopisná tvorba byla povětšinou tvořena sbírkou starších prací sestavenou chronologicky.

---

¹³² Bechyňová, V. a Jirásek, J. *Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena*. Praha: Akademia, 1971 s. 18.

¹³³ Póčová, Petra. *Průvodce po Petrohradě (místa, kde žili významní Češi)* [online]. Brno, 2007 [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/68852/fsps_m/Diplomka.pdf. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce PhDr. Simona Koryčánková, Ph.D.

¹³⁴ Viz obr. č. 19 v příloze k disertační práci – ukázka z originálu a z Erbenova překladu pověsti dávných let.

¹³⁵ Bechyňová, V. a Jirásek, J. *Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena*. Praha: Akademia, 1971 s. 26.

Práci na překladu dokončil Erben v roce 1867 a téhož roku se obrátil na Sreznevs'kého, s prosbou o předání jednoho výtisku ruskému carovi.

Staroruský hrdinský epos *Slovo o pluku Igorově* byl, na rozdíl od *Nestorova letopisu ruského*, již před Erbenem do češtiny několikrát přeložen např. J. Jungmannem, V. Hankou, M. Hattalou. S prací na překladu začal Erben roku 1869. Díky zkušenosti z překladu Nestorova díla byl Erben dobře obeznámen s historickým jazykem. Svůj překlad po mnohých konzultacích po odborné stránce upravoval a umělecky tříbil, neboť se „[...] báseň velmi lehce čísti bude a snad také líbiti, aspoň těm, kdo sobě ve zpěvech historických libují.“¹³⁶ Vydala ho jednak Královská česká společnost nauk ve svých *Aktech* a vyšel i nákladem Edv. Grégra roku 1870. Až do dnešní doby je Erbenův překlad považován za jeden z nejzdařilejších.

Kromě zmíněného *Slova o pluku Igorově* přeložil ještě Erben další památky staroruské slovesnosti *Zádonštinu velikého knížete papy Dmitrije Ivanovice a bratra jeho Vladimira Ondřejovice* a další. Po celou dobu vystupoval Erben jako obhájce pravosti *Slova o pluku Igorově*, ačkoli se v té době již začaly šířit spory o autenticitu i období vzniku. V Rusku i u nás byl překlad pozitivně hodnocen. Mezi nejvýznamnější kritiky patřili např. N. A. Lavrovskij, J. V. Barsov či V. A. Francev. Překlady staroruských textů zakončil Erben studií s názvem *Příspěvky k dějepisu českému, sebrané ze starých letopisů ruských, od nejstarší doby až do vymření Přemyslovců*¹³⁷.

Bechyňová a Jirásek zhodnotili Erbenovu překladatelskou a vědeckou činnost v oblasti literárních památek následovně: „Lidová slovesnost mu byla základem slovanského slovesného umění, společná slovanská mytologie zdrojem poetické jednoty, ruské lidové písně ve srovnání s *Rukopisem královédvorským* důkazem o shodné tvorbě v minulosti, biblický styl *Pověsti dávných let* i poetický styl *Slova o pluku Igorově* opět ve srovnání s českými podvrženými památkami objevem shodných literárních základů, a tedy i literárně tvůrčí blízkosti obou národů.“¹³⁸ I přes Erbenovo přesvědčení o původu památek jeho práce dokazují spřízněnost se slovanským světem, jeho zájem o historii a kulturu východoslovanských zemí. Svými překlady Erben

¹³⁶ Bechyňová, V. a Jirásek, J. *Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena*. Praha: Akademia, 1971 s. 27.

¹³⁷ *Časopis Musea království Českého*. 1870, č. 44., s. 69–97.

¹³⁸ Bechyňová, V. a Jirásek, J. *Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena*. Praha: Akademia, 1971, s. 32.

nepřímo oslavil historii Kyjevské Rusi a potvrdil jejich význam v kontextu slovanských literárních památek.

Korespondence českých a ukrajinských (ruských) učenců – významný komunikační prostředek kulturního styku

Po vzoru Josefa Dobrovského mnoho českých slavistů, spisovatelů a folkloru podniklo řadu cest po východní Evropě a zemích slovanského světa, jako například Karel Havlíček Borovský cestoval do Ruska nebo K. V. Zapa pobýval ve Lvově. Z ukrajinské strany pak do Prahy, tehdejšího centra vědecké slavistiky, přicestovali Osyp Bodjans'kyj, Izmajil Ivanovyč Sreznevs'kyj, Jakiv Holovac'kyj či Pantalejmon Kuliš.¹³⁹ Význam osobního kontaktu je z hlediska slovanské myšlenky veliký, povětšinou podnítil další komunikaci v rovině korespondenční. Předávání informací a kontaktů, sběr materiálů a poznatků, výměna názorů a pohledů na slovanskou problematiku, to vše představovalo hlavní náplň vzájemné korespondence a stalo se nejen pilířem budování kulturního povědomí o slovanských sousedech, ale přispělo i k rozvoji slavistiky jako vědy. Jedná se především o období 30. a 40. let 19. století, kdy se u mladé české generace probudil zájem o život na Rusi a obráceně, Rusové i Malorusové zkoumali podmínky panující u nás.

Tato kapitola si klade za cíl zachytit nejdůležitější vzájemné písemné styky osobností období od cesty Josefa Dobrovského do Ruska až do pádu Bachova absolutismu u nás. Jedná se o soupis vzájemně komunikujících dvojic a přínos jejich korespondence k česko-ukrajinským kulturním vztahům. Některé osobnosti se sice narodily na území dnešního Ruska, ale působily na území dnešní Ukrajiny (Charkov, Kyjev, Lvov, Oděsa). V některých případech jde o rodáka z dnešní Ukrajiny, který pracoval mimo toto teritorium, ale oblast jeho zájmů spadá do česko-ukrajinských kulturních vztahů.

---

¹³⁹ Pantalejmon Oleksandrovyč Kuliš byl ukrajinský prozaik, básník, dramatik, sběratel folkloru, etnograf, jazykovědec a překladatel. Kuliš byl autorem prvního ukrajinsky napsaného historického románu s názvem *Чорна рада* a také autorem první fonetické abecedy ukrajinského jazyka.

Pavel Josef Šafařík a jeho korespondence s ruskými a ukrajinskými učiteli

Pavel Josef Šafařík a Osyp Maksymovyč Bodjans'kyj (21 let korespondence, cca 120 dostupných dopisů)

Korespondence P. J. Šafaříka a O. Bodjans'kého je důležitá k porozumění zrodu česko-ukrajinských vztahů, neboť oba měli značný zájem o studium slovanské písně, sbírání folkloristického materiálu a zkoumání zvláštností obou jazyků (nářečí). Korespondence započala obširným dopisem Bodjans'kého Šafaříkovi ze dne 26. dubna 1836¹⁴⁰, v němž vysvětluje rozdělení jazyků na ruském území. Jejich dopisování trvalo do března roku 1857.

Bodjans'kyj považoval ukrajinštinu za samostatný jazyk, zatímco Šafařík za nářečí. Bodjans'kyj pečlivě vysvětluje všechny znaky maloruské řeči, popisuje povahu a vlastnosti maloruských a velkoruských písní. Jiný dopis se věnuje zvláštnostem skloňování maloruštiny a dalším jejím rysům. Žádá Šafaříka, aby mu odpověděl českým jazykem, neboť v Moskvě bylo v té době velmi málo materiálu ke studiu slovanských jazyků. Zanedlouho po výměně těchto dopisů přijíždí Bodjans'kyj do Prahy a setkává se s Šafaříkem osobně. Jejich vztah byl velmi srdečný a přátelský, pobývali spolu v Karlových Varech a v Teplicích. Bodjans'kyj dokonce strávil i nějaký čas v Olomouci a Brně, pak se vydal do Rajhradu zhlédnout rukopis *Martyrologium Adonis* z 9. století¹⁴¹. Oba vědci spolupracovali i v Praze. Byl to Šafařík, kterému Bodjans'kyj vděčí za důkladné seznámení se s češtinou, lužičtinou, moravským a slovenským jazykem, ale také s historií Slovanů a jejich literaturami. Nezůstává bez zajímavosti, že Bodjans'kyj se naučil tak dobře česky, že prý někteří nerozpoznali, že se zde nenarodil. Sám Šafařík v dopise Pogodinovi 8. prosince 1838 píše: „*Er machte hier schoene Fortschritte im Boemischen.*“

I v další korespondenci Šafaříka s Pogodinem je možné nalézt mnoho informací o pobytu a studiích Bodjans'kého v Praze. Další cesta Bodjans'kého

---

¹⁴⁰ Francev, V. A.: *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka. Vzájemné dopisy P. J. Šafaříka s ruskými učiteli (1825–1861)* část 1,2 Praha: Česká akademie věd a umění, 1928. Pokud není uvedeno jinak, Šafaříkova korespondence pochází z této publikace.

¹⁴¹ Zakarpatská Ukrajina: Historie do roku 1848. *Zakarpattia.net* [online]. [cit. 2012–08–31]. Dostupné z: <http://zakarpattia.net/zakarpatska-ukrajina/historie/do-1848.html>.

vedla do několika měst dnešního Maďarska, Chorvatska a Srbska. Korespondence se Šafaříkem nebyla přerušena ani tam, dostávalo se mu pravidelně informací o nových knihách, i ruských. Jejich vzájemná spolupráce touto cestou přinášela oběma mnoho poznatků a praktické pomoci. Příkladem budiž Šafaříkovy prosby opravit jména maloruských spisovatelů a roztřídit, která jsou skutečná, a která jsou jen pseudonymy. Jindy Bodjans'kyj Šafaříkovi přepisuje maloruské písně latinkou a provádí jejich korektury v tisku. Tato pomoc byla významná především pro Šafaříkův *Slovanský národopis*. Na základě Bodjans'kého komentářů (dopis s opravami čítá téměř sedm stran) došlo k mnoha opravám, zpřesněním a vysvětlujícím poznámkám především v části o Malorusech a Bělorusech. Revidovaný text se objevil ve druhém vydání *Slovanského národopisu*.

Po návratu z cest po slovanských zemích se stal Bodjans'kyj profesorem a byl založena nová katedra slovanských studií v Moskvě. Jak slíbil Šafaříkovi, přeložil jeho *Slovanský národopis* do ruštiny. Mapu, která byla v Praze kolorována, představil Bodjans'kyj na Šafaříkovo naléhání ruským a ukrajinským studentům s českými popisky.

Později Šafařík v dopisech často apeloval na Bodjans'kého, aby si společně s kolegy opatřili dostatek materiálů a učebnic pro slovanská studia, a navrhl mu i některé knihy, které by měly být sepsány. Na Šafaříkův popud začala vznikat kniha národních písní a česko-ruský slovník. Bodjans'kého plány byly mnohdy až nespílitelně rozsáhlé, proto byl často Šafaříkem i Pogodinem usměrňován. Plán na založení časopisu věnovanému slovanským věcem podporovaly obě strany. Bodjans'kého entusiasmus vyvrcholil koncem 40. let 19. století, kdy všechny své úmysly sepsal Šafaříkovi do dlouhého devítistránkového dopisu z 31. srpna 1847. Dopis uzavírá prosbou o zaslání několika čísel *Časopisu Českého muzeum*¹⁴². Pogodin, Šafařík i ostatní kritizovali Bodjans'kého za nešetrné zacházení se starými tisky, a proto docházelo v této záležitosti k neshodám mezi korespondenty. Šafařík zavrhoval nejen Bodjans'kého způsoby edic, ale dokonce se mu podařilo přesvědčit ho o nevhodnosti písma, které zvolil. Věc dospěla tak daleko, že Šafařík sám posbíral všechny vzory cyrilského písma a jejich matrice poslal do Moskvy. Tento akt zaujal pozornost

---

¹⁴² Viz obr. č. 20 v příloze k disertační práci.

širších kruhů a nové vzory písma byly objednány i do Kyjeva. Nutno podotknout, že Šafařík byl velice pečlivý a přesný, proto práce na zdokonalování cyrilice vhodné pro tisk trvala poměrně dlouho. Konečná verze cyrilského písma byla do Moskvy spolu s vyúčtováním odeslána 31. prosince 1847.

Korespondence P. J. Šafaříka s O. Bodjanským z roku 1848 se nedochovala, ale je jisté, že nebyla příliš hojná. Teprve v následujícím roce se vracejí ke vzájemnému dopisování. Korespondence z padesátých let se týká především plánovaného Bodjanského spisu o době vzniku slovanských písem a Šafaříkovy dopisy informují o chystaném výboru slovanských, zvláště jihoslovanských památek. Kolem roku 1855 se Šafařík nejvíce zabývá studiem hlaholského písemnictví a o pomoc prosí nejen Bodjanského¹⁴³, ale i Sreznevského a Hryhorovyče.

Je zajímavé, jak se oba vědci shodovali v plánování přednášek a cvičení pro univerzitní studenty, jak se podobaly jejich záměry a plány. Toto přátelství lze považovat za velice přínosné obecně pro celou slavistiku, a to ve všech jejích sférách. Vyměňované informace se týkaly jazyka, literatury i kultury (knihy, mapy, matrice písma, vzorky, opisy, nákresy, přehledy aj.).¹⁴⁴

Pavel Josef Šafařík a Izmajil Ivanovyč Sreznevs'kyj (21 let korespondence, cca 35 dostupných dopisů)

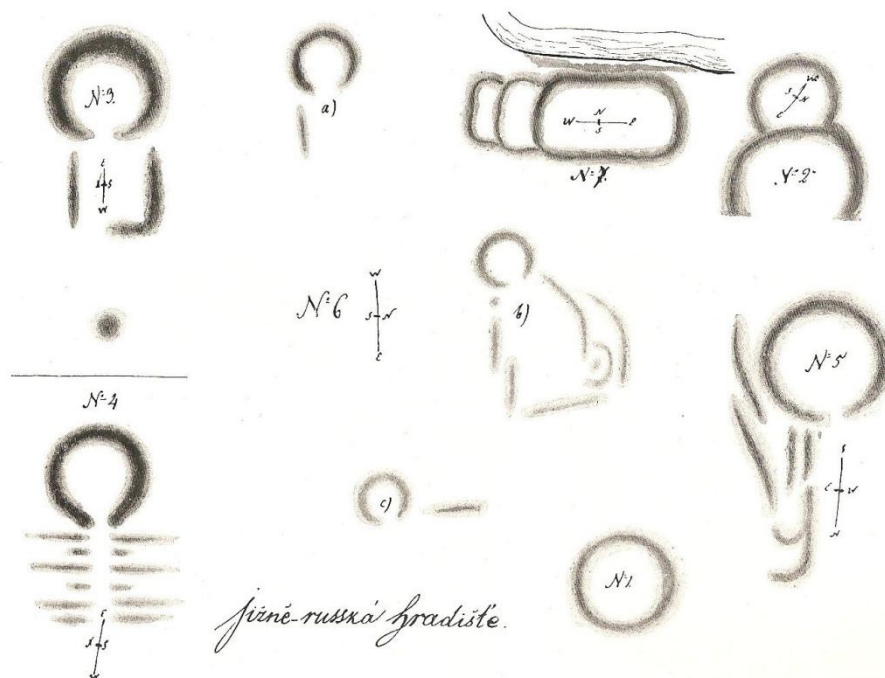
Izmajil Sreznevs'kyj přednášel 13 let na charkovské univerzitě, bohužel se z tohoto období jeho korespondence s P. J. Šafaříkem nedochovala. Od 30. let 19. století se Sreznevs'kyj soustřeďuje na slovanskou, především ukrajinskou lidovou slovesnost a etnografii a jako člen charkovské katedry slovanské filologie navštívil Prahu. Z cest psal nejčastěji své matce – z těchto dopisů víme, že se Sreznevs'kyj osobně setkal se Šafaříkem a dobře si porozuměl i s Václavem Hankou, s nímž si pak také dopisoval. Šafaříkovi zasílal poznatky z cest po Horní a Dolní Lužici, jenž později použil pro svůj *Slovanský*

---

¹⁴³ Viz obr. č. 21 v příloze k disertační práci.

¹⁴⁴ Oba mužové si také v dopisech sdělovali informace privátní povahy – vzájemnou starost o zdraví, o rodinu, dojmy a subjektivní pocity, upřímné pochyby a kritiku.

národopis. Byl to právě Sreznevs'kyj, na nějž se Šafařík také obracel s prosbami o korektury map a statistických údajů. Jako příklad budiž uveden dopis z roku 1841,¹⁴⁵ v němž Sreznevs'kyj popisuje haličská a jihoruská hradiska a přidává vlastní nákresy.

Izmajil Sreznevs'kyj se podílel na vydávání nového časopisu s názvem *Izvěstije*, který začal vycházet v roce 1852, a Šafařík byl pozván k pracovní účasti. V korespondenci mezi těmito vědci dochází mezi lety 1845–1852 k přestávce a bohužel není známo proč.

Pavel Josef Šafařík a Jakiv Fedorovyč Holovac'kyj (cca šest let korespondence, šest dostupných dopisů)

Osobnost ukrajinského romantika J. K. Holovac'kého byla již v této práci představena, tato kapitola se zaměřuje na význam a obsah korespondenčního styku s P. J. Šafaříkem. Vzájemné dopisování pravděpodobně začalo prostřednictvím K. V. Zapa, který si ze Lvova se Šafaříkem psal v roce 1836. Dochovaná korespondence pocházející z roku 1837 prozrazuje, že Šafařík

¹⁴⁵ Viz obr. č. 22 v příloze k disertační práci – Popis jihoruských měst.

obdržel dopis od Holovac'kého již před tímto rokem. Podstatný je dopis z roku 1848, v němž Holovac'kyj Šafaříkovi obstaral přepis maloruských listin a výpisky ze srbské kroniky. Již od roku 1841 přispívá Holovac'kyj pravidelně do *Časopisu Českého muzeum* a hned následující rok prosí Šafařík Holovac'kého o zaslání výpisu místních jmen, názvů hradů a měst ve východní Haliči, Podolí, Volyni v chronologickém pořádku s udáním roku.

V roce 1850 sbírá Šafařík materiály k pořízení soupisu pramenů k historii Srbska. Holovac'kyj ho v dopise z 10. února informuje, že některé dokumenty pro takový korpus je možné nalézt ve Lvově. Významným počinem Holovac'kého bylo obstarání dokonalého přepisu staroslovanské bible z kláštera sv. Onufrije psanou cyrilicí, kterou vydal v Praze Francysk Skarina v letech 1517–1519. Holovac'kyj k němu připojil svůj popis a úvahy o jeho původu. Jazyk opisu obsahuje četné bohemismy, jejichž příklady jsou uvedeny v dopise z roku 1856¹⁴⁶. Pro Šafaříka měly velkou cenu pravidelné opravy a připomínky ke *Slovanskému národopisu*, neboť pocházely od výborného znalce Uherské a Haličské Rusi.

Pavel Josef Šafařík a Ivan Mykolajovyč Vahylevyč (cca 8 let korespondence, cca 7 dostupných dopisů)

Vahylevyčovo jméno bylo zmíněno výše. K seznámení tohoto ukrajinského romantika, člena Ruské trojice a P. J. Šafaříka došlo skrze M. P. Pogodina, jenž doporučil Vahylevyčovi, aby posílal všechny sebrané materiály do Prahy Šafaříkovi, neboť byl uznávanou autoritou mezi slovanskými filology. Dne 3. října 1836 napsal Vahylevyč Šafaříkovi dlouhý dopis, v němž vypisuje svoji dosavadní činnost, přidává krátké úvahy o maloruském nářečí a několik informací o ruské literatuře. Bohužel se dochovaly pouze dopisy Vahylevyče Šafaříkovi věnující se především diskuzi nad správným pravopisem a jazykem jihoruské řeči. V dopise z 8. října 1838 Vahylevyč předkládá svůj výklad tří epoch slovanské mytologie a posílá Šafaříkovi vánoční písně. Oplátkou žádá české koledy z kraje prácheňského. Dopisy z následujícího roku se nejvíce týkají výměny písní, především koled, vymezení rusko-rumunských a rusko-

---

¹⁴⁶ Viz obr. č. 23 v příloze k disertační práci.

polských hranic. Obecně lze říci, že pro Šafaříka měly z dopisování s Vahylevyčem největší cenu právě sbírky národních písní, které postupně uveřejňoval ve *Slovanském národopisu*. V Šafaříkově článku *O zemi jmenované Bojky* (ČČM, 1837) je s vděčností připomenut Vahylevyč jako horlivý vlastenec přispívající k povědomí o obyvatelích východní Haliče.

Pavel Josef Šafařík a Mychajlo Oleksandrovyč Maksymovyč (cca 15 let nečetné korespondence, počet dopisů neznámý)

Počátek korespondence Pavla Josefa Šafaříka a Mychajla Oleksandrovyče Maksymovyče není přesně znám, ale datuje se přibližně na podzim roku 1835. Iniciátorem vzájemné komunikace byl Šafařík, který napsal dopis s vyjádřením zájmu o dění na východě slovanského světa a s poděkováním za vydání ukrajinských národních písní. Odpověď na tento dopis se nedochovala. Platon Lukaševyč¹⁴⁷ přivezl při návštěvě Prahy Šafaříkovi sbírku knih ukrajinských národních písní, dokonce i s věnováním „veleváženému a uznávanému u nás panu Šafaříkovi od Maksymovyče z Kyjeva“¹⁴⁸. Šafařík poslal na oplátku Maksymovyčovi stati a dopisy včetně sbírek národních písní Kollára, Čelakovského a Fr. Sušila. Mnoho jejich vzájemných dopisů se nedochovalo nebo ztratilo, avšak některé informace můžeme zjistit i z korespondence Maksymovyče s Bodjans'kým. V roce 1840 v jednom z dopisů Šafaříkovi Maksymovyč prosí, aby speciálně pro něj do časopisu *Києвлянин* sepsal pojednání o kyjevských bozích: „[...] je celkem srozumitelné chtít mít ve svém časopise příspěvek od jednoho z nejlepších slavistů všech dob.“¹⁴⁹ Ve stejném roce přijíždí Bodjans'kyj do Prahy.

---

¹⁴⁷ Лукашевич, Антон Акимович – ukrajinský etnograf a lingvista, jehož zásadním počinem byla sbírka písní z celého teritoria Ukrajiny vydaná pod titulem *Малоросійськіє и червонорусские народныє думы и песни* (1836); také udržoval styky s haličskými literárními osobnostmi.

¹⁴⁸ Holovko, S. *Mychajlo Maksyovyč. Lysty*. Kyjiv: Lybid', 2004, s. 283.

¹⁴⁹ Holovko, S. *Mychajlo Maksyovyč. Lysty*. Kyjiv: Lybid', 2004, s. 282.

**Josef Šafařík a Viktor Ivanovyč Hryhorovyč
(cca 18 let nečetné korespondence, 11 dostupných dopisů)**

Před analýzou korespondence P. J. Šafaříka s V. I. Hryhorovyčem, je nutné tohoto ukrajinského literárního vědce a lingvistu krátce představit, neboť se zabýval podobnou oblastí jako Šafařík. Hryhorovyče lze považovat za Šafaříkův ukrajinsko-ruský protějšek. Hryhorovyč se narodil 12. května 1815 v Baltě (dnešní Oděská oblast). Zemřel 31. prosince 1876 v Jelyzavethradu, dnešním Kirovohradu. V roce 1833 ukončil střední školu v Charkově a posléze roku 1839 Derptskou (dnes Tartuskou) univerzitu. Stal se jedním ze zakladatelů ruské slovanské vědy. V letech 1865–1876 byl profesorem na Kazanské, Moskevské a Novorosijské (Oděské) univerzitě. Je např. autorem prací zabývajících se především historií jazyka a literatury slovanských národů *Про праці, що стосуються давньої слов'янської мови до М. Смотрицького, Зауваження про лексичне вивчення рукописів, писаних давньосло-в'янською мовою* obě knihy 1851, *Спроба викладу літератури слов'ян у її найголовніших епохах* a *Короткий огляд сло-в'янських літератур* obě knihy 1841. Hlavním předmětem Hryhorovyčových výzkumů byl původ dávných slovanských písemných památek, slovanských azbuk, analýza jednotlivých jazykových rysů a paleografických charakteristik památek. Zmíněnou oblastí se zabývá kniha s názvem *Слов'янські старожитності* (1879). Ve sborníku *Слов'янські нарiччя* (vydaném 1884) podal charakteristiku ukrajinského jazyka. Během své cesty do jihoslovanských zemí (1844–1847) objevil Chilendarské „lístky“¹⁵⁰ – památky slovanské písemnosti z 11. století, které později věnoval Novoruské univerzitě a dnes jsou uloženy v Oděské státní vědecké knihovně O. M. Gorkého.

Přestože se Hryhorovyč orientoval především na historii Srbska, korespondence se Šafaříkem měla velký přínos pro oba. V. I. Hryhorovyč byl členem Archeografické komise a díky němu se Šafařík dostával k vydání letopisů, historických aktů či map jako první. Šafařík byl komisí zvolen korespondenčním členem a roku 1844 jí zaslal některé své příspěvky k ruské

---

¹⁵⁰ Хілendarські листки. Григорович Віктор Іванович. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: http://uk.wikipedia.org/wiki/Григорович_Віктор_Іванович.

historii. Dalším efektem vzájemné korespondence bylo zprostředkování kontaktů a materiálů.

Další korespondence českých a ukrajinských učenců

Václav Fortunát Durych a Ondřej Bačinský

Ondřej Bačinský (†1809) byl biskupem mukačevsko-užhorodské eparchie na Zakarpatské Ukrajině, kde položil základy kulturnímu a vzdělanostnímu rozvoji řecko-katolického duchovenstva a školství. Je doloženo, že byl v korespondenčním styku s V. F. Durychem,¹⁵¹ kterého informoval o spisech v užhorodské biskupské knihovně, již spravoval a rozšířil o množství rukopisů a starých tisků.

Václav Hanka a Izmajil Ivanovyč Sreznevs'kyj

Komplexní informace o vzájemné korespondenci V. Hanky a I. I. Sreznevs'kého se nepodařilo zjistit, avšak *Dopisy z Ukrajiny Václavu Hankovi* byly vydávány v *Časopise Českého muzeum* v letech 1840-1848. Jejich korespondence je velmi četná, Sreznevs'kyj píše Hankovi ze všech svých cest nejrůznější poznatky o národech, zvycích, lidech a jejich mluvě, ale také podrobné přehledy vycházející literatury s osobním hodnocením kvality. Dopisy jsou vždy nadepsány místem, kde se Sreznevs'kyj nacházel (z illyrských Slovan, z Lužice, Petrohradu, Charkova, Drážďan). Dopisy jsou velmi rozsáhlé a podrobné. Slovanským studiím přinášejí velké množství hodnotných informací. Sreznevs'kyj se představil jako důsledný sběratel a vědec s přehledem o kulturním dění.

---

¹⁵¹ Zakarpatská Ukrajina: Historie do roku 1848. *Zakarpattia.net* [online]. [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: <http://zakarpattia.net/zakarpatska-ukrajina/historie/do-1848.html>.

František Ladislav Čelakovský a Izmajil Ivanovyč Sreznevs'kyj

V knize *Korespondence a zápisky Fr. L. Čelakovského* se objevují pouze tři dopisy od Sreznevs'kého Čelakovskému z počátku roku 1841. V prvním dopise se Sreznevs'kyj omlouvá Čelakovskému za upřímné, ale mylné hodnocení české literatury. V druhém dopise posílá řadu chorvatských přísloví a ve třetím dopise informuje o místech, která procestoval, o zážitcích ze Záhřebu, o setkání s Bulhary a Illyry. V dopise též vzpomíná na Čechy, kde literatura vzkvétá. Dále přidává několik štýrských přísloví a připojuje řadu přísloví chorvatských (s ruskými ekvivalenty) a prosí Čelakovského o zaslání českých pořekadel a přísloví. Informuje se, kdy vyjdou, a zajímá se o české pohádky. Na závěr udává svou – toho času vídeňskou – adresu.

Václav Hanka a Osyp Maksymovyč Bodjans'kyj

O vzájemné korespondenci těchto dvou velikánů se podařilo zjistit pár útržkovitých informací. Jisté je, že 24. března 1841 knihovník Václav Hanka poslal profesoru Bodjans'kému do Freiwaldu dopis, v němž mu nabízí vzácnou minci knížete Rostislava z okolí Litomyšle za 15 zlatých. Zajímavé je, že o objevu informoval Hanka nejprve Bodjans'kého a nikoho doma v Čechách. Bodjans'kyj je nabídkou nadšen, ihned posílá peníze a žádá více informací o minci. Hanka mu je poskytuje a dodává, že zná ještě další mince (denáry sv. Václava). Numismatik Josef Smolík však tvrdil¹⁵², že to, co Hanka nabídl Bodjans'kému, byl falsifikát. Mince prý pocházely z dílny falšovatele Viléma Kiliána. Pro Václava Hanku bylo podstatné, aby se o nález mluvilo nejprve v cizině a pak až doma.

Dále se podařilo nalézt odkaz na dopis z 5. června 1843, v němž píše Bodjans'kyj Václavu Hankovi: „Slovanství u nás (v Moskvě) pokračuje, že si ani nelze více přát. Studenti se hrnou, řekl bych, o překot ke všemu

---

¹⁵² Greguš, P. Historie. Článek o falsifikátorech a podvodnících. *Slovo* [online]. [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: <http://www.noveslovo.sk/printClanok.php?c=20136>.

slovanskému.¹⁵³ Toto tvrzení dokládá připojená objednávka různých slavistických publikací (přes 400 kusů) u knihkupce Řivnáče.

Jakiv Fedorovyč Holovac'kyj a Karel Vladislav Zap

Poprvé se Holovac'kyj setkal se Zapem ve Lvově v roce 1837. Jejich korespondenční styk začal v roce 1839, avšak mnoho z dopisů se nezachovalo. Ty, které jsou k dispozici, se nacházejí v Rukopisném oddělení Lvovské vědecké knihovny Vasyla Stefanyka. Pozoruhodné je, že Holovac'kyj napsal dopis českým jazykem. V něm vysvětluje svůj záměr, že chtěl Zapa pobavit, protože bude vtipné „hledět na Rusína v českém rouchu“¹⁵⁴ – úryvek z dopisu:

Mily příteli! ne obdivuj že gsem se do tebe po český odezwál, chtěl jsem zrazu napsati něco humoristický, dla toho aby Te rozweseliti – ale uzawše pero do rukaw připomnuwse sobě owe chwjle serdca mile hdy gsem spoluobecowáwáli, muse to pěro stati se gen tlumačem cjtú genž we mñe gsou i ted sam obojwugi swúg list zě co ginného zamyslýl gsem sobe, a co giného wyniklo. – A snad i Ty gsi se giž ne malo usmál, hledjc na Rusina w českém rouchu – wjm že ge tu plno bludů, ale nechcj gich poprawěti, a do hramatyki zahledati – at stogi tati gak dnes s pera wyplynulo a –přiteli a polybeg odenně Jachýma, a powěž mu gsem se geště ne wyhledal nižadné hezké newěsty, naco by mů temperament gěho gžbych se pewně ozenil waš přítel ale ga gsem tancom...

Dopis vznikl v době, kdy byl Holovac'kyj v Ivano-Frankivské oblasti (1841–1847) a věnoval se sbírání folkloristického a etnografického materiálu ze Zakarpatí. Zpracovaný materiál rovnou připravoval k tisku. A jelikož se Holovac'kyj důkladně zabýval kulturním životem Slovanů, především Čechů, Poláků a Chorvatů, mohl srovnávat jejich skutečné životní podmínky s podmínkami Ukrajinců v Haliči, které byly velmi bídné. Sepsal tedy kritickou publicistickou stat' s názvem *Stanowisko Rusínů v Haliči*, jež vyšla roku 1846 v Lipsku. Některá fakta a okolnosti z této stati obsahuje dopis Zapovi.

Zap ve svých dopisech Holovac'kému posílal informace o nových vědeckých publikacích V. Hanky, P. J. Šafaříka, Fr. Palackého či K. J. Erbena. Zároveň informoval o vydávání svého časopisu s názvem *Poutník* a prosil Holovac'kého o příspěvky. Další Zapův dopis Holovac'kému z 30. dubna 1849

¹⁵³ Smolík, J. *Zlaté mince s domnělým opisem. Rozpravy České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*. Praha: Česká Akademie, 1906.

¹⁵⁴ Криль, М. Невідомий лист Якова Головацького. *Проблеми слов'янознавства*. 2003, č. 3, s. 283–288. Dostupné z: <http://www.lnu.edu.ua/page/n53/031.pdf>.

obsahuje informace o připravovaném vydání sentimentálně-realistického díla *Марыся* Hryhorija Kvitky-Osnovjanenka, především však obrací pozornost na ilustrace zhotovené pražským rytcem. Zap líčí svoji pedagogickou práci v Praze a zmiňuje reakci české společnosti na pochod ruských vojsk do Uher.

Karel Havlíček Borovský a Karel Vladislav Zap (dostupných pět dopisů z let 1843–1844)

Přestože jsou K. Havlíček Borovský a K. V. Zap krajaný, patří jejich korespondence do této kapitoly proto, že je v Havlíčkových dopisech popsána cesta ze Lvova přes Kyjev do Moskvy. Podrobnější informace a hodnocení vztahu K. Havlíčka Borovského k Ukrajině jsou obsaženy v samostatné kapitole této disertace *Karel Havlíček Borovský – stoupenec Ukrajiny*.

Karel Havlíček Borovský strávil v domě K. V. Zapa ve Lvově dva měsíce, když čekal na průvodní list do Ruska. Za tu dobu se mimo jiné seznámil s Holovac'kým. K. Havlíček Borovský přislíbil Zapovi podporu při vydávání *Zrcadla* – překladů ruských a ukrajinských spisovatelů (Gogola), a proto jsou dopisy plné nejrůznějších popisů, které by Zapa mohly zajímat. Je nutné sdělit, že kromě velkého množství podrobných reálií získáváme také pravdivé a objektivní hodnocení situace na Ukrajině a v Rusku. Jak napsal v úvodu ke *Korespondenci K. H. Borovského s K. V. Zapem* Ladislav Quis, význam tohoto dopisu tkví v tom, že náleží k nejzajímavějším dopisům uveřejněným do roku 1903. Odhaluje skutečné postoje ruských vědců vůči malému českému národu, popisuje úroveň tehdejší ruské literatury v kontextu všeslovanské myšlenky, sleduje chování konkrétních lidí v jejich vlastním prostředí.¹⁵⁵

V dopise z 1. května 1843 chválí Havlíček vstřícnost kyjevských úřadů, které mu pomohly k rychlejšímu odbavení. Líčí, že cesta z Kyjeva do Moskvy trvala 60 hodin, popisuje, jak vypadal povoz s koňmi, transport zavazadel i samu cestu a relativní pohodlí při ní (ve srovnání s německými vozy). Dále čteme, že rychlost jízdy ani neumožňovala detailně spatřit, jak vypadají města

---

¹⁵⁵ Havlíček, K. Borovský. *Korespondence Karla Havlíčka: Karel Havlíček Karlu Vlad. Zapovi* [online]. [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ontheflypdf_MGetPdf?app=9&id=5075&start=142&end=150.

Orel a Tula, přes něž jel Havlíček do Moskvy.¹⁵⁶ Pamatuje si jen zelené střechy, barevné ploty s řezbami atd. Dále K. Havlíček popisuje Moskvu a život v ní. Ke konci dopisu pak píše o prosbě O. Bodjans'kého, který chce vydat všeslovanskou antologii a žádal Holovac'kého o několik hezkých písní z jeho sbírky. Bodjans'kyj za to nabízí, že pošle knihy, které si bude Holovac'kyj přát. Havlíček předává pozdravy Holovac'kému a vyřizuje, že se Bodjans'kyj v létě chystá do Haliče, kde se jistě setkají.

Druhý dopis je datován 3. května 1843 a obsahuje informace o stavu ruské literatury a příčinách jejího úpadku, avšak například Gogolovu dílu přiznává vysokou literární úroveň. K. Havlíček tráví nejvíce času u Bodjans'kého, protože jeho knihovna obsahuje mnoho slovanských spisů a také několik čísel časopisu *Květy*. Líčí pozvání, které obdržel od Bodjans'kého, na první zkoušku z českého jazyka v Moskvě.

Na stole leží rozložena mappa »Zeměwid« a »Erbenovy písně«, »Deklamovánky«, Kampelíka »Čechoslowan«, »Ohlas písní ruských«, »České besedy«, »Kytka«, »Slovanské nár. písně« Čelakowského atd. atd. Pan hr. Stroganow po rekomendaci Bodjanského posadil mne wedle sebe za stůl a pořád se mne na všelicos wyptával a rozmlauwal velmi přiwětíwě. Studenti řezali »Šafaříkovy Starožitnosti« a »Národopis« jako do jitrnic.

S nadšením líčí, jak studenti četli české knihy, které nebyly v Čechách známé. Havlíček také sepsal článek s názvem *První zkouška z jazyka českoslovanského v Moskvě*, otištěný v *Květech* č. 59 z roku 1843 na straně 235. V dopise Zapovi slibuje, že pošle obrázky a plány Petrohradu, Moskvy, Kyjeva, Kazaně a Oděsy.

Další dopis 24. října 1843 obsahuje Gogolovy pověsti jako příspěvek Zapovi do *Zrcadla života na východní Evropě*. Slibuje sepsat výtah z *Москвятина* pro *Věpec*, sborník vlasteneckých zpěvů vydávaných v letech 1835–1839 v redakci J. K. Chmelenského a 1843–1844 v redakci Fr. Škroupa. Havlíček Borovský přiznává, že v Moskvě setrvává jen kvůli Bodjans'kému a jeho ohromnému materiálovému bohatství. Dále informuje o Gogolových

¹⁵⁶ Viz obr. č. 24 v příloze k disertační práci.

povídkách, které se týkají života na maloruské vsi (*Filemon a Baucis*), ve městě (*Matěj a Matouš*) a o povídce s názvem *Kyjevští bursáci* (v roce 1847 vyšla povídka v *České včele* s názvem *Kyjevští studenti*).

V dopise z 16. ledna 1844 Havlíček Borovský píše, že již obdržel dva sešity zmíněného Zapova *Věnce* a zavádí v Moskvě na univerzitě zpěv českých písní. Podává zprávy o literatuře, například, že se tiskne vydání *Slova o pluku Igorově* s notami nebo, že P. Kuliš v Kyjevě vydává epické dумы o kozácké historii. Informuje o smrti Hryhorije Kvitky-Osnovjanenka¹⁵⁷ a o tom, že Bodjans'kyj koupil Hankovu knihovnu. Bodjans'kyj se rozhodl, že následující zimu vydá úplnou sbírku maloruských písní. Z toho důvodu Havlíček Borovský prosí Zapa, aby se dotázal Holovac'kého, zda by byl ochoten prodat svou sbírku těchto písní, za niž je Bodjans'kyj ochoten zaplatit 200 až 300 rublů.

Dopis z 30. dubna 1844 obsahuje Havlíčkův plán vrátit se na podzim do Prahy. Na Ukrajině plánuje koupit „koníka“ a na něm jet přes Bělorus, Vilno, Varšavu a Krakov. Slibuje poslat popisy měst Petrohradu, Moskvy, Kyjeva, Rigy a Varšavy. Chválí Bodjans'kého přednášky o české historii, jak „ex cathedra“ vyzdvihuje Jana Husa. Informuje, že v Charkově vyšlo pojednání o ruské národní poezii, jež Havlíček Borovský hodnotí jako nepřilíš zdařilé. Podává zprávu, že pan Čapek z Čech koncertoval v Moskvě na fortepiano.

V posledním dopise z Moskvy ze dne 22. května 1844 Havlíček Borovský ustupuje z plánu jet domů přes Ukrajinu, neboť se nedohodl s Bodjans'kým. Hodlá tedy cestovat přes Litvu, Bělorusko, Varšavu a Vratislav. Popisuje své budoucí plány navštívit jižní Slovany a zahrnuje do těchto plánů návštěvu Maloruska v roce 1845. Rakouské Malorusy popisuje jako lidi s originálním charakterem, jaké není možné potkat v Rusku. Vyjadřuje touhu naučit se mluvit malorusky. Malorusko zná z cestopisů a vyprávění, chce poznat z Maloruska více. Také informuje o tom, že nové vydání *Rukopisu královédvorského* je zdarma rozdáváno studentům v Moskvě. Následující dopis byl již psán z Varšavy.

---

¹⁵⁷ Ukrajinský prozaik, dramaturg, kritik a žurnalista žijící na přelomu 18. a 19. století.

**Karel Havlíček Borovský a František Jirgl
(9 dopisů z let 1842–1845)**

Několik drobných informací z pobytu K. Havlíčka Borovského ve Lvově je možné nalézt ve třech dopisech adresovaných blízkému příteli Františku Jirglovi do Prahy. Ten K. Havlíčka Borovského v šesti soukromých dopisech informoval o kulturním a společenském dění v Praze.

Z dopisů ze Lvova K. H. Borovský¹⁵⁸ informuje Fr. Jirgla o svých nově nabytých jazykových dovednostech, o tom, jak se učí maloruštině, ochutnává haličské i polské kulinární speciality a charakterizuje polské paní a slečny. Na konci třetího dopisu prosí Havlíček Jirgla, aby mu po dobu tříletého pobytu v Moskvě neposílal další dopisy. Ten však této prosby nedbal a Havlíčkovi Borovskému v několika případech přesto napsal. Jednalo se především o dopisy soukromého charakteru.

**Karel Jaromír Erben a Jakiv Fedorovyč Holovac´kyj
(17 dopisů z let 1854 – 1869)**

Korespondenční styk Erbena a Holovac´kého se jeví jako oboustranně velmi přínosný. Erben chtěl, aby mu Holovac´kyj obstaral ukrajinské lidové pohádky (Kvitky-Osnovjanenka aj.), na oplátku provedl korektury Holovac´kého pojednání o staré české modlitební knize a zasloužil se o jeho vydání v Praze. Navzájem se oba spisovatelé informovali o kulturní i literární situaci v Praze a ve Lvově, doporučovali si odborné slovanské hosty (I. V. Lašnjukov¹⁵⁹). Významné pro nás byly především Holovac´kého informace o ukrajinském periodickém tisku (periodika *Слово, Вѣстник, Дом і школа, Письмо до громад, Страхонуд, Перемишлянин* atd.).

---

¹⁵⁸ Po dobu pobytu v Moskvě se nechal K. Havlíček Borovský oslovovat po ruském vzoru Fedor Matějevič Borovský (Havlíčkův otec byl Matěj).

¹⁵⁹ I. В. Лашнюков (1823–1869), ukrajinský dějepisec a profesor na univerzitě v Kyjevě, žák a stoupenec Kostomarovův. Zabýval se především kulturními dějinami.

Karel Jaromír Erben a Izmajil Ivanovyč Sreznevs'kyj (19 dopisů z let 1858–1870)

Erben a Sreznevs'kého pojí mnoho let vzájemné korespondence, která se zachovala až od roku 1858. Dopisy obsahují odborné rady a organizační záležitosti. Pro oba muže byl společný zájem o slovanskou lidovou slovesnost a nejstarší památky ruské literatury. Sreznevs'kyj posílal Erbenovi darem především knihy, ten mu na oplátku posílal kopie starých českých rukopisů. Jedním z kulturně významných dopisů je z října roku 1867, v němž Sreznevs'kyj velmi podrobně a poutavě popisuje Kyjev.¹⁶⁰

Zvláštní zmínka by měla být věnována dopisu K. J. Erbena adresovanému Charkovské univerzitě. Erben v tomto dopise z 1. listopadu 1862 děkuje za diplom čestného člena univerzity. 15. ledna 1867 pak sekretář Charkovské univerzity děkuje Erbenovi za čtyři svazky sebraných spisů Husových, které prostřednictvím P. A. Lavrovského zaslal univerzitní knihovně.

Jak je patrné z výše uvedeného přehledu dopisů a informací, vzájemná korespondence byla významným komunikačním prostředkem kulturního styku. Důležitost těchto dopisů lze spatřovat hned v několika bodech.

1) Zcela otevřeně a subjektivně nás informují o tehdejší situaci, vztazích, plánech, rozvoji slovanské myšlenky a vývoji slavistiky. Podávají obraz doby či místa, kde docházelo ke shromažďování poznatků a materiálů sloužících k podpoře všeslovanské myšlenky.

2) Dozvídáme se o aktuálním vydávání slovanských autorů, o připravovaných publikacích a také způsobu jejich výměny a doručování. Nezřídka si autoři vzájemně některá fakta opravovali, informace upřesňovali a díky tomu mohla být vydání korigována a aktualizována.

3) Dostáváme četné informace o kultuře v daném městě, chystaných shromážděních, čteních či koncertech. Korespondence umožňuje faktické srovnání jednotlivých slovanských zemí (obyvatelstvo, rozloha, počty chrámů, věřících apod.).

4) Neméně významným faktem je ohlas na díla českých vědců v Malorusku, v Rusku a naopak. Hodnocení vnímání a reflexe těchto knih a jiných materiálů přímo v „terénu“ vlastně potvrzuje smysl a kvalitu jednotlivých děl (ačkoli tomu může být i naopak).

---

¹⁶⁰ Viz ukázka č. 25 v příloze k disertační práci.

5) Korespondence dokládá živé diskuze nad jazykem, stavem literatury a směřování kulturního vývoje.

6) V neposlední řadě sloužily vzájemné dopisy k předávání dalších kontaktů s osobami, které mohly přispět společnému cíli. Je zřejmé, že korespondence byla přínosnou pro obě strany tohoto svazku a mnohdy také vedla k touze po osobním setkání.

Zájem o dění nejen na Malorusi v českých časopisech z let 1813–1859

Tato kapitola přináší výsledky rešerše českých časopisů vycházejících u nás od roku 1813 do roku 1859. K analýze posloužily dokumenty dostupné z Národní knihovny České republiky, z digitální knihovny systému Kramerius. Jedná se především o časopisy, na jejichž vzniku se podílely významné osobnosti národního obrození, spisovatelé, kteří měli za cíl šířit vzdělanost a obecné povědomí o dění u nás i v zahraničí. Pravidelně se v časopisech objevovaly zprávy o nově vycházejících knihách či periodicích, kulturním dění v daném městě či oblasti, časté byly popisy jednotlivých národů a jejich zvyklostí. Nacházíme zde překlady uměleckých děl, písní či básní. Velikou část příspěvků tvoří dopisy z cest. Pro tuto práci jsou nejvýznamnější zprávy ze Lvova, Haliče, Kyjeva, Charkova, výzkum se zaměřil na zprávy o Rusínech, Malorusech a Ukrajincích, částečně o Polácích ve vztahu k Ukrajincům atd. Soupis článků s uvedeným periodikem, datem publikace, stránkami, rozsahem a případně číslem vydání je uveden níže. V několika případech se grafické ukázky nacházejí v příloze k práci. Soupis je řazen chronologicky po rocích vydání publikace.

Z hlediska množství obsahuje nejvíce informací ze světa Malorusů a území dnešní Ukrajiny *Časopis Českého muzeum* (ČČM). Název tohoto časopisu se měnil a vyvíjel postupně s názvem Národního muzea. Založen byl v roce 1827 Františkem Palackým a vycházel pod jménem *Časopis společnosti vlasteneckého Museum w Čechách* (1827–1830), od roku 1830 se jmenoval *Časopis Českého Musea*, od roku 1855 *Časopis musea království Českého* (1855–1922) a konečně od roku 1920 se nazývá *Časopis Národního muzea*. V jeho redakci se pak vystřídali například Pavel Josef Šafařík, Jan Erazim Vocel či Josef Jireček. Nakladateli byli postupně Knihkupectví J. G. Calve, Matice česká, České muzeum.

Dále byl analýze podroben časopis *Květy (Národní zábavník pro Čechy, Moravany a Slováky)*, který vznikl přejmenováním časopisu *Jindy a nyní*

(předchozí titul *Květy české*; následný titul *Květy a plody*; drobné změny podnázvu: ...*pro Čechy, Morawany, Slowáky a Slezany*; ... *pro Čechy, Morawany a Slezany, Národní zábavník*; v roce 1850 se vydavatel vrací zpět k názvu *Květy*). V roce 1833 převzal redakční vedení Josef Kajetán Tyl. Je třeba podotknout, že šlo hlavně o populární časopis, který měl sloužit k organizování českého národního hnutí¹⁶¹. Nakladatelem tohoto periodika byl J. H. Pospíšil.

Dále se analýza věnuje příloze *Pražských novin* a to *České včele (wčele)*, která vycházela od 7. ledna 1834 do prosince 1847 v nakladatelství Synové Bohumila Haase. Prozkoumáno bylo celé období existence tohoto časopisu. Mezi významné redaktory *České včely* také patřili František Ladislav Čelakovský, Jan Nepomuk Štěpánek či Karel Havlíček Borovský.

Velmi zajímavým periodikem, které vedl Karel Vladislav Zap v letech 1846 – 1848 v nakladatelství Synové Bohumila Haase, byl týdeník *Poutník (Časopis obrázkový pro každého)*. Tento časopis podává nejvíce informací o kontaktech mezi Čechy a Ukrajinci a zájmu o východoslovanský svět, neboť je orientován především na oblast Ukrajiny.

Několik málo informací a zpráv bylo nalezeno v časopise *Světobzor*, vycházejícím každý pátek, jehož zakladatelem byl v roce 1834 Pavel Josef Šafařík. Hlavní snahou časopisu bylo pobavit čtenáře různými zajímavostmi z celého světa, ale nesetkal se zájmem odběratelů a po dvou letech existence zanikl. František Skrejšovský jej v roce 1867 obnovil a po 32 letech časopis získalo nakladatelství J. Otto. Analýza byla tedy provedena jen z prvního dvouletého období existence.

Jediná zmínka o Ukrajině byla nalezena v časopise *Čechoslaw*, který postupně vycházel pod vedením V. R. Krameria, Jana Ferdinanda, rytíře z Šenfeldu a královéhradeckého nakladatele J. H. Pospíšila. Podle *Lexikonu české literatury* se jedná po *Prvotinách pěkných umění* (1813–1817) o první český časopis vydávaný v Čechách, v němž se uplatňuje beletrie včetně umělecky náročnější poezie. V digitální knihovně systému Kramerius jsou k dispozici všechny ročníky tohoto časopisu (1820–1825). V letech 1832–1833 pokračoval časopis formou almanachů (Čech, Sámo, Krok).

---

¹⁶¹ Časopis *Květy*. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-09-01]. Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Květy_\(časopis\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Květy_(časopis)).

V roce 1851 začal vycházet beletristický týdeník *Lumír* založený Ferdinandem Břetislavem Mikovcem. Typickým rysem tohoto periodika je publikace překladů i původní tvorby inspirované zahraničními vzory. V téměř každém čísle se objevují zprávy z Prahy a z venkova, ale také rubrika s názvem Slovánská hlídka obsahující drobné, mnohdy méně významné zprávy (vraždy, nehody, fantastické příhody, menší objevy, popisy míst či oděvů aj.). Průzkumem devíti ročníků *Lumíra* bylo doloženo velké množství překladů ukrajinských legend, povídek a pověstí a několik drobných historických zpráv. Pozoruhodná je také tvorba českých básníků inspirovaná ukrajinskými tématy (kozáctvím, ukrajinskými dumami, bitvy s Turky a Tatary či ukrajinskými tradicemi).

Nelze samozřejmě přehlédnout, že s přibývajícimi roky množství informací a znalostí o Ukrajině roste, mění se také pojmenování, přídatné jméno „maloruský“ postupně nahrazuje „ukrajinský“. Během let se obecně zájem o dění na Ukrajině ustálil a zájem se rozšířil o další neslovanské země.

- 1814** – Josef Dobrovský uvádí první širší zprávy o ukrajinské literatuře; J. V. Hanka v *Prvotinách pěkných umění* uvádí první překlad ukrajinské písně;
- 1824** – **Čechoslav** č. 46, s. 364–365 článek „O unášení děvic v Srbsku“ – na konci textu je poznámka o stejném zvyku Ukrajinců v údolí Laborca;
- 1832** – **ČČM** Zprávy z Haliče a Polska, ročník I. s. 105–109;
- 1833** – **ČČM** s. 369 Součástí rubriky Františka Ladislava Čelakovského *Z Antologie ruské* – „Maloruské písně“ – „Ivan Kotljarevskyj – ukrajinské melodie“¹⁶²;
- ČČM** s. 445 Pavel Josef Šafařík – „Literární zprávy“ – významné části 1) „Slovanské národní písně“ a 4) „Národní základ Ossolinských ve Lvově“;
- Jindy a nyní** – Jan Pravoslav Koubek – články všeobecné o významu slovanské (ukrajinské písně) pro potřeby romantického ideálu slovesného umění č. 10, s. 79–80;
- 1834** – **ČČM** s. 23–57 P. J. Šafařík článek „Myšlenky o starobylosti Slovanů v Evropě“; s. 373 „Starožitné básně ruské“ část 1. 138–154 1) „Svatba knížete Vladimíra“;

¹⁶² Viz obr. č. 26 v příloze k disertační práci.

- Světlozor** č. 1, s. 6–8 článek „Huculové, horáci tatranští“; č. 1. s. 182–184 článek „Petr I. Veliký, císař Ruský“;
- 1835** – **ČČM** s. 20–42 pojednání P. J. Šafaříka „O Skythech“ (kočovné kmeny íránského původu, které se vyskytovaly přibližně na území dnešní Ukrajiny Ruska); s. 163–167 Václav Hanka – „Mluvnické přednosti řeči české ve srovnání s jejími slovanskými sestrami“; s. 367–398 – P. J. Šafařík článek „Národní jména ve Slovanštině“;
- Světlozor** č. 25 s. 199 článek s názvem „Obžínky – tradice u Slovanů“;
- Světlozor** č. 46 s. 386–387 článek „Lvov“, obsahuje informace o městě a jeho historii, založení králem Lwem, počtu obyvatel, počtu domů, vzdálenosti od Prahy, Lvovské univerzity a jejím zakladateli císaři Josefu II.; na straně 385 je rytina Lvova¹⁶³;
- Květy** č. 4 s. 71. „Zprávy z Polska o literatuře Rusínské“; č. 10 s. 192 zpráva z Charkova, že vyšel důležitý spis – *Запорожская старина*, obsahuje popis jednotlivých dílů;
- Česká včela** č. 5 s. 38–39 Zpráva o vydání *Sbírek písní lidu Ukrajinského* M. Maksymovyčem; č. 15 s. 118–119 Zpráva o vyšlé literatuře – v Charkově *Sbírka maloruských přísloví*, v Moskvě vydal Kvitka Osnovjanenko *Maloruské pověsti*, v Charkově vydal I. Srezněvskij čtyřdílné sborníky *Zaporožskaja starina*, které obsahují množství historických písní maloruských obyvatelů.; č. 40 s. 320 v sekci „Rozličnosti“ informuje Česká včela o založení univerzity sv. Vladimíra v Kyjevě;
- 1836** – **ČČM** – vyšly jmenné seznamy spisovatelů a osobností, které slouží jako doplnění obsahu časopisu z let 1827, 1829, 1830;
- 1837** – **ČČM** – č. 3 s. 292–320 F. L. Čelakovský *Slovanská přísloví*;
Česká včela – č. 3 s. 21–22 historický obraz *Mazeppa*¹⁶⁴;
- 1838** – **ČČM** – č. 2 s. 264 do P. J. Šafaříka „Nové knihy ruské“; č. 3 s. 370–372, 415 „J. P. Koubek k nářečí Maloruskému“;¹⁶⁵ č. 3 s. 416–429 K. V. Zap „O literatuře polské“, zmíněna i ukrajinská; č. 4 s. 498 I. M. Vahylevyč

¹⁶³ Viz obr. č. 27 v příloze k disertační práci.

¹⁶⁴ Postava ukrajinského hejtmana Mazeppu se mimo jiné objevuje v básnickém překladu Václava Čenka Bendla roku 1859 s názvem *Alexandra Puškina Básně rozpravné*. V této publikaci se objevuje historická poema „Poltava“ oslavující ruského cara Petra Velikého, jenž zvítězil nad Švédy a povstalcem Mazeppou. Václav Čeněk Bendl také přeložil v roce 1855 Gogolova *Revizora*, avšak překlad se nedochoval.

¹⁶⁵ Viz obr. č. 28 v příloze k disertační práci.

„O Huculech“; č. 4 s. 545–552 „Bibliografický přehled k slovanské národní písni“ od Šafaříka (Maloruský přehled začíná stranou 550);

Květy – č. 8 s. 63–64 „Vzpomínky na cestu přes Krkonoše v roce 1838“, z časopisu *Rozmanitosti Lwowskie* na rok 1838; č. 23 s. 183 krátká báseň věnovaná ušlechtilé Polce od J. P. Koubka; příloha č. 4 – článek s názvem „Hlasy ruských recenzentů o Šafaříkových *Starožitnostech Slowanských*“; příloha č. 9 „Přehled literatury polské, ruské (Písň lidu polského v Haliči)“; č. 11 článek s názvem „Ruské umělecké noviny“ informuje o výkresech Šternberga z přírody v Malorusku, konkrétně zobrazení okolí Kyjeva, maloruské chalupy, maloruské svatby;

1839 – **ČČM** – č. 2 s. 215 „J. P. Koubek o jazyce a technice právnické u Slovanů“ – citace z článku: „Halič a Vladimírsk má latinu nebo se míchá latina do maloruštiny. Právnická maloruština nebyla za Jagellonců náležitě vzdělána, ale měla zdravou životní sílu.“; č. 3 s. 371–378 V. Hanka „O literatuře ruské“, je zmíněna i maloruská – speciálně je věnována pozornost I. Kotljarevskému, jeho životopisu a dílu na straně 377;

Květy – č. 1 s. 3–5+č. 2 s. 10–12 „Obrazy z cest Slovana od hor Karpatských k Severnímu moři“, autor: J. E. Vocel; č. 14 s. 112 „Zprávy ze Lvova“; č. 16 s. 125, č. 17 s. 129, č. 18 s. 137, č. 19 s. 146, č. 20 s. 155, č. 21 s. 163, č. 22 s. 169, č. 23 s. 177, č. 24 s. 177, č. 24 s. 185, č. 25 s. 194; *Taras Bulba* od N. V. Gogola v překladu K. V. Zapa; č. 6. s. 98–100 „O prstonárodní poezii slovanské“ – problematika kozáctví (Zaporožští kozáci a ukrajinští)¹⁶⁶; č. 19 s. 151 „Zprávy ze Lvova“; č. 22 s. 174 „Zprávy ze Lvova“ od K. V. Zapa; č. 23 s. 183 „Zprávy ze Lvova“ od K. V. Zapa; č. 24 s. 190 „Zprávy ze Lvova“ od K. V. Zapa; č. 37 s. 294 „Denní kronika z Haliče“; příloha č. 26 s. 101–102 „O prstonárodní poezii slovanské“;

1840 – **ČČM** – č. 1 s. 19–62 veliké pojednání Zapovo *O duševním a básnickém životě Poláků*. Věnuje se krakowiakům a srovnává je s kolomyjkami Rusínů, uvádí také některé ukrajinské sběratele slovesnosti; č. 2 s. 194–195 v dopisech V. Hankovi z ciziny je zpráva o N. A. Markevyčovi, ukrajinském historikovi, hudebníkovi a spisovateli, odvolává se na M. Maksymovyče; č. 3 s. 232–261 I.

---

¹⁶⁶ Viz obr. č. 29 v příloze k disertační práci.

- M.Vahylevyč *O upírech a vid'mách*; č. 4 s. 403–412 Sreznevs'kyj píše V. Hankovi dopisy a literární zprávy ze Slezka a Lužice;
- Česká včela** – č. 13–15 vypravování na pokračování „Památka z Rus od Francouze“;
- 1841 – ČČM** – č. 1 s. 30–72 od I. M.Vahylevyče „O Bojcích“; č. 2 od J. F. Holovac'kého „Cesta po halické a uherské Rusi sdílená v listech příteli do Lvova“ (na pokračování); č. 3 s. 303–317 od J. F. Holovac'kého „Cesta po halické a uherské Rusi sdílená v listech příteli do Lvova“ (na pokračování); č. 4 s. 423–437 od J. F. Holovac'kého „Cesta po halické a uherské Rusi sdílená v listech příteli do Lvova“ (na pokračování);
- 1842 – ČČM** – č. 1 s. 42–62 od J. F. Holovac'kého „Cesta po halické a uherské Rusi sdílená v listech příteli do Lvova“ (na pokračování), s. 142–147 Dopis Sreznevs'kého V.Hankovi z ilyrských Slovan; č. 2 s. 289–300 Dopis Sreznevs'kého V. Hankovi z Černohoří; č. 3 s. 323 „Z Anthologie Maloruské“ překlad F. L. Čelakovského, s. 456 „Literatura maloruská“;
- Česká včela** – č. 103 s. „Ke statistice Lvova“ – obsahuje informace o chrámech, školách, vzdělávacích ústavech, dobročinných ústavech, nemocnicích;
- Květy** – č. 13 s. 49, č. 14 s. 54, č. 15 s. 59 „Moskva před Petrem Velikým“ (obsahuje srovnání s Malorusy); č. 18 s. 72 rubrika *Světazor* informuje o dění kolem lvovského divadla; č. 53 s. 211, č. 57 s. 227, č. 58 s. 231 „Zprávy ze Lvova“;
- 1843 – ČČM** – č. 1 s. 12–52 „O halické a uherské Rusi“ od J. F. Holovac'kého – obsahuje kapitoly Zeměpisný přehled, Dějepisný přehled, Děje uherských Rusínů, Halič pod polskou nadvládou a Památky halicko-ruské, cenné jsou tabulky; č. 2 s. 300–301 „Z literatury ruské“ – dění mimo jiné na univerzitě Charkovské, sv. Vladimíra v Kyjevě, v lyceu v Oděse, v gymnáziu kyjevském, v Žytomyru, od Ladislava Zapa; č. 3 s. 463–471 Sreznevs'kyj píše V. Hankovi, především s. 467; č. 4 s. 627–629 J. Bodjans'kyj píše dopis L. Štúrovi;
- Květy** – č. 38 s. 149, č. 49 s. 154, č. 50 s. 158, č. 51 s. 162, č. 52 s. 165, č. 53 s. 174 čtení na pokračování, pověst *Ludiwa Dmitrijewna* (z období vlády knížete Vladimíra Svatoslaviče) od J. Řezníčka; č. 51 s. 204, č. 82 s. 329, č. 100 s. 404 „Zprávy ze Lvova“; č. 59 s. 235 zpráva s názvem „První zkouška z československého jazyka v Moskvě“ od K. Havlíčka Borovského;

- 1844** – **ČČM** – č. 1 s. 144–149 „O ruských letopisech“ – Kyjevském a východním Ipatijevském; č. 2 s. 308–311 dopis z Charkova o vycházejících knihách od Sreznevs´kého; č. 4 s. 483–489 psaní od P. J. Šafaříka „O Swarovi, bohu pohanských Slovanů“;
- Květy** – č. 31 s. 124 zmínka o vydání P. Kulišových epických dum z historie kozácké v Kyjevě, ve stejném článku se zmiňuje oddělování národu rusínského od polského, když se provádí sčítání lidu;
- 1845** – **ČČM** – č. 1 s. 145–148 „Dopisy z Ukrajiny“ panu V. Hankovi od I. Sreznevs´kého; č. 2 s. 315 „Literatura ruská“ – je zde zpráva o *Slovanském národopise* P. J. Šafaříka přeložném O. Bodjans´kým, jiná zpráva informuje o novém časopise v Kyjevě s názvem *Ruská květena*; č. 4 s. 555–586 „Připomínky ze Lvova“ od K. L. Zapa, s. 685 „Dopis z Charkova“ V. Hankovi od Sreznevs´kého;
- Česká včela** – č. 12 s. 16 Ze Lvova – domácí život, literatura a umění; č. 19 s. 73–74 ruská národní povídka „Sněhurka“ – přeloženo M. Maksymovyčem; č. 20 s. 80 „Zpráva o plánovaných novinách a časopisech v Haliči“¹⁶⁷; č. 87 s. 354 z dopisů ze Lvova o vydávání časopisu bohosloveckého v nářečí maloruském.
- 1846** – **ČČM** – č. 1 s. 34–45 článek s názvem „Pravlast slovanského zpěvu“ (zminěno Malorusko, Dněpr aj.), výňatek z většího díla o národních písních slovanských, sepsal Ludvík Ritter z Rittersberku; s. 95–132 článek od K. Havlíčka Borovského „Cizozemci v Rusích“ – zmíněna Ukrajina, kozáci, Rusíni; č. 4 s. 409–433 P. J. Šafařík článek první „O šíření časoslovných kořenů a kmenů vsouváním a přiřazením souhlásek“ (srovnávány jsou jazyky – polština, ruština, maloruština, čeština, slovenština čili slováctina, srbochorvatština, slovanština, korutanština, běloruština, sanskrit a též uvádí ekvivalenty řecky a latinsky), s. 537 „Zpráva o nových knihách“; č. 5 s. 560–627 P. J. Šafařík článek druhý „O šíření časoslovných kořenů a kmenů vsouváním a přiřazením souhlásek“; s. 695 „Nové knihy“;
- Česká včela** – č. 18 s. 71–72 „Obrazy ze života Rusínů nad-Prutských – Tetjana“, vyprávění na pokračování; č. 30 s. 119–120 „Obrazy ze života Rusínů nad-Prutských – Den sv. Jiří“ – dokončení;

---

¹⁶⁷ Viz obr. č. 30 v příloze k disertační práci.

Květy – č. 2 s. 50, č. 15 s. 57, č. 17 s. 66, č. 19 s. 74, č. 20 s. 77 *Zápisky blázna* – četba na pokračování podle M. V. Gogola (překladatel nezjištěn); č. 18 s. 72, č. 29 s. 116, č. 39 s. 156 „Zprávy ze Lvova“; č. 43 s. 172 Zpráva z literatury rusínské o tom, že ve Vídni vyšel dávno ohlašovaný *Vianok*; č. 70 s. 282 Zpráva z Kyjeva, že „krajan, flétnista pan Hodík dával koncert, který vzbudil velký entusiasmus“;

Poutník – s. 129–133 detailní popisný článek s názvem „Kyjev – staroslavná stolice Malé Rusi (s rytinou)“¹⁶⁸ od autora J. J. Kraševského; s. 215–220 článek s názvem „Dva obrazy z Ukrajiny“ – 1. „Pěševcův rybník“, 2. „Kozák Burđuh“, autorem je P. Kuleš (z Kyjevljanina přeložil K. Stefan); s. 223–224 „Dopis z Halického Pokutí“, autorem je J. F. Holovac´kyj;

1847 – ČČM – č. 1 s. 37–71 P. J. Šafařík rozsáhlé pojednání „O přetvořování hrdelních hlásek“ (srovnávány jsou jazyky – polština, ruština, maloruština, čeština, slovenština čili slováčtina, srbochorvatština, slovanština, korutanština, běloruština, sanskrit a též uvádí ekvivalenty řecky a latinsky); č. 2 s. 115–126 od J. P. Koubka „Báseň historická“ (obsahuje zmínky o Nestorovi a všeobecně hovoří jménem všech Slovanů, podtitul básně zní: Díkůčinění vděčných Čechů Ferdinandovi I.); s. 127–170 od P. J. Šafaříka „Základ některých gramatických forem v jazyku slovanském“; č. 3 s. 331–333 Dopis z ciziny V. Hankovi od Sreznevs´kého (zmiňuje poměry na Ukrajině, v Charkově); č. 4 s. 443–445 článek s názvem „O starodávném historickém básnictví Rusů“ (obsahuje myšlenku srovnávání *Slova o pluku Igorově* se zpěvy ilyrských Slovanů a naším *Rukopisem královédvorským*); s. 445–446 článek s názvem „Začátkové historie ruské“ a porovnání této s dějepisem západní Evropy od Pogodina; s. 446–449 článek s názvem „Starožitnosti v okolí města Kerče“ (dnešní území Ukrajiny, na poloostrově Krym), autorem článku je J. E. Wocel;

Poutník – s. 24–26 „Obrázky z jarmarků Halických“, důkladný popis prodávaných produktů a vtipných příběhů, které se na tržišti mohly stát, populární vypravování od Ritterbsberka; s. 286 „Statistika počtu obyvatel Lvova“, rozděleno na muže, ženy, domácnosti, latinské katolíky, členy církve řecké nesjednocené, Armény, luterány, zpráva o zvyšujícím se počtu Židů;

---

¹⁶⁸ Viz obr. č. 31 v příloze k disertační práci.

- Česká včela** – č. 1, 2, 3, 8, 10, 12–15, 17, 19–22, 24 – od J. P. Koubka *Slovo o Panslavismu*; „Kyjevští studenti“ od K. H. Borovského;
- 1848** – **ČČM** – č. 1 s. 90–95 „Literární zprávy slovanské“, obsahuje zprávy o plánovaných časopisech, literární činnosti polské, haličské a lvovské; č. 2 s. 205–212 článek s názvem „Hlas z ciziny o české literatuře“, zmiňuje mimo jiné básnického písňového ducha, který „nezahynul, neboť dosaváde v chýších Kyjevských a ve stanech kozáků rozléhají se v maloruském nářečí dávnověké zpěvy.“ (citováno přímo z článku); č. 5 s. 541–545 obsahuje informace o účastnících Slovanského sjezdu a tématech, jež by se měla projednávat; č. 6 s. 642–646 „Slovo o slovanském sjezdu J. E. Wocela“, kde shrnuje myšlenky, cíle a stanoviska Čechů a Slovanů;
- Poutník** – s. 16–19 „Příspěvek k vědomostem o slovanské kuchyni“, autorem článku je Ludvík Ritter z Rittersberku, obsahuje zajímavé názvy jednotlivých národních jídel a také nechybí srovnání těchto názvů v různých slovanských zemích, pokud jsou známé (pojednání na pokračování)¹⁶⁹; s. 40–45 pokračování „Příspěvku k vědomostem o slovanské kuchyni“, obsahuje informace o pivu, víně, medovině, polské bábě, kuti, kaších; s. 68–75 pokračování „Příspěvku k vědomostem o slovanské kuchyni“, tentokrát se pozornost obrací na čaj, bílý rum, vodku, karamely aj.;
- 1849** – **ČČM** – Na úvodní straně se nachází Tabulka se slovanskými názvy měsíců v roce (včetně maloruských); č. 1 s. 133 „Jména měsíců slovanská vůbec a česká zvláště“ od K. J. Erbena, rozsáhlá 43 stránková studie. Pozn.: Maloruská jména získal Erben od J. Holovac'kého a z almanachu *Русалка Дністровая*;
- 1850** – **ČČM** – s. 3 Fr. L. Čelakovský „Odkud berou počátek početní jména slovanská“; s. 206–220 „Kalendářik přísloví slovanských“ od Fr. L. Čelakovského. Pozn.: Obsahuje také maloruská přísloví; s. 311–317 Dopisy z Rus I. Sreznevs'kého V. Hankovi. Pozn.: Mimo jiné píše Sreznevs'kyj, že se jeho čtyřapůlletá dcera učí číst česky;
- 1851** – **ČČM** – č. 1 s. 16 „Slovanská právnická přísloví“ od Fr. L. Čelakovského; č. 1 s. 41 „O prospěšnosti všeobecného šíření latinského způsobu psaní v oboru jazyka slovanského“ od J. Purkyně; č. 2 s. 155, č. 3 s. 150 Dopisy z Rus I.

¹⁶⁹ Viz obr. č. 32 v příloze k disertační práci

- Sreznevs'kyj píše V. Hankovi; č. 4 s. 126 „Historie příslovných slovanských sbírek“ od J. H. Hanuše. Pozn.: Obsahuje kapitolu o Rusínských sbírkách;
- Lumír** – s. 12 a 38 „Rusínské národní povídky“ (1. Kazimír Veliký, 2. Šibal Řehoř, 3. Dobré děti, 4. Ivan se dovtípil), z ruského překladu V. Dunder; s. 50 ukrajinská povídka „Milovat a zbožňovat“ od Michala Czaykowského, přeložil J. Budynský; s. 214 „Z Haliče“, zpracoval K. V. Zap; s. 217–218 „Mohyla“ – zlomek větší básně od Rittersberga z ukrajinského prostředí, Zakarpatí; s. 282–285 „Život letopisce Nestora; s. 285 „Nápady Turků a Tatarů na Rusi“, v článku je objasněn původ vzniku názvy Červená Rus; s. 323–327 „Kterak si Ukrajinec Ukrajinu chválí“ napsal K. V. Zap podle maloruského Jev. Hrebinky; s. 625–632 ukrajinská povídka „Pavel Wyhowski“ od M. Czaykowského, přeložil J. Budynský; s. 805–807 „Jak ve Voroněži vyschl Pěšovecký rybník“ od Pantalejmona Kuliše, pověst maloruská, přeložil F. B. Kořínek; s. 846 „ Modleme se a bijme“ Obrazy kozáckého života od M. Czaykowského, přeložil F. B. Kořínek; s. 913–920 „Skalozub v zámku sedmera věží“ Pověst kozácká od M. Czaykowského, přeložil F. B. Kořínek;
- 1852 – ČČM** – č. 1 s. 3 „Eliška. Knězička z Ostorhu“ od K. V. Zapa; č. 2 s. 81–108 „Pohled na prvověk hlaholského písemnictví“ od P. J. Šafaříka a pokračování v č. 3 s. 64–108; č. 4 s. 112 „Kytka básní z luhů slovanských i cizích“ obsahuje Baladu ukrajinskou od A. Mickiewiczze a „Výpravu chotimskou“ od Bohdana Zaleského v překladu J. B. Pichla; s. 169 Dopisy z Rus;
- Lumír** – s. 97 „Termolama“ pověst ukrajinská od M. Czaykowského v překladu J. Budynského; s. 204 „Podání a legendy polské, ruské a litevské“ obsahují 7. legendu „Založení Kyjeva“; s. 361–366 „Májová noc“ maloruská pověst od N. V. Gogola v překladu F. B. Kořínka; s. 649–653 „Tři pravidla“ z maloruského přeložil F. B. Kořínek; s. 755–760 „Kozáctvo“ podle Kostomarova připravil Fr. S. Kodym; s. 889–897 „Jasní dnové“ maloruská idylla, z ruštiny do M. Avdějeva přeložil K. Věnecký;
- 1853 – ČČM** – s. 168 Dopisy z Rus V. Hankovi, mimo jiné i od I. Sreznevs'kého; s. 654 „Učení a učiliště v Rusích“ od Hermenegilda Jirečka;
- Lumír** – s. 488 „Dumka“ od Luciana Siemienského přeložil E. Br. Kai[...] nečitelné, „Dumka“ zpracovává kozáckou tematiku; s. 633 „Sahajdačný“ pověst ukrajinská od L. Zielinského, z polštiny přeložil Prachovský; s. 1058 „Nestor malovaný“ povídka z časů poslední ukrajinské kolištiny od Zemona

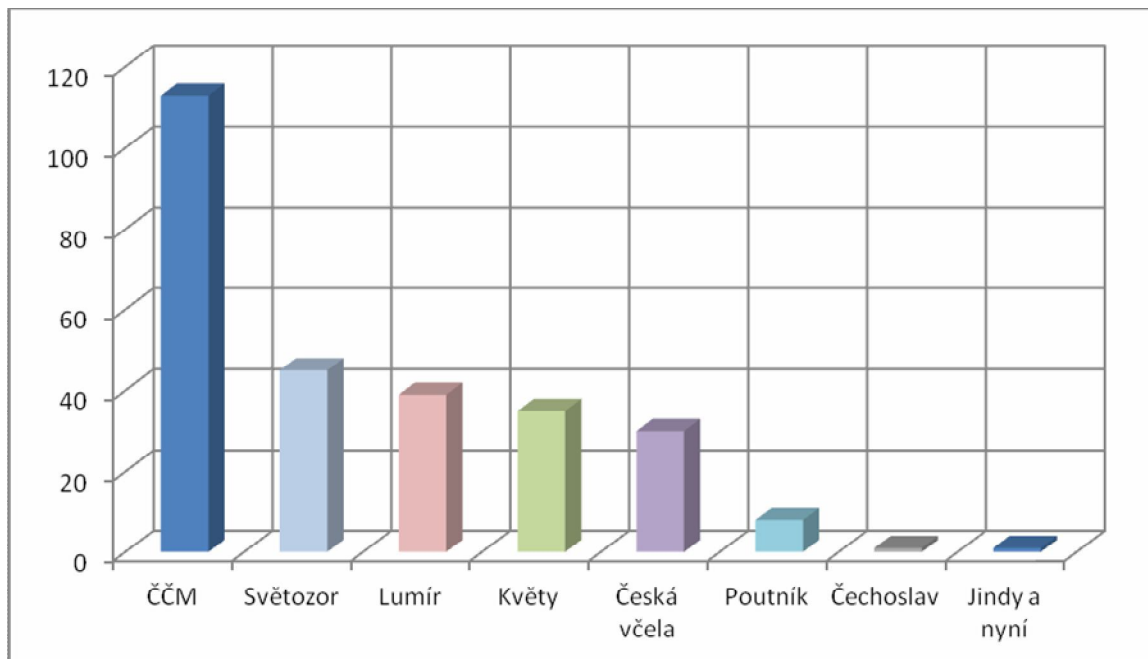
- Fisha, z polštiny přeložil J. Grosů; s. 1047, 1140, 1218 „Pověsti Krymské“ dle Ed. Chojeckého;
- 1854** – **Lumír** – s. 737 „Poslední Mansur“ pověst Krymská od Ed. Chojeckého přeložil F. L. Vorlíček; s. 819 „Zápisky studenta“ od Jev. Hrebinky;
- 1855** – **Časopis musea království Českého** – s. 81 „O poměru cyrillštiny k nynějším nářečím slovanským“ sepsal M. Hattala;
- Lumír** – s. 178 „Kozák“, autor B. Janda zpracovává látku z ukrajinského prostředí; s. 201 „Píseň“ z maloruského od Thomase (Tomáše) Padury¹⁷⁰; s. 242–249 a 266–275 „Soročinský trh“ od N. V. Gogola; s. 315 „Noc před Vánoce“ od N. V. Gogola v překladu Libišanského;
- 1856** – **ČČM** č. 1 s. 45, č. 2 s. 99, č. 3 s. 69 A. Puškina „Poltava“ v překladu V. Č. Bendla; č. 1 s. 126 Dopisy literární. 1. Z Haliče. O literatuře rusínské v roce 1855;
- Lumír** – s. 43–45 „Honoráta z Wiśniowských Zapová“; s. 640 „Povaha země a lidí na Volyni, Podolí a Ukrajině“ od J. Sl. Tomička; s. 643 „Palác u Bachčiseraji“ od V. Č. Bendla; s. 1227–1235 „Vysoký zámek“ lvovská pověst z roku 1594 od K. Vl. Vojčického přeložil K. Kalich; s. 1044 „Kozáková šavle“ V. Č. Bendl;
- 1857** – **Lumír** – v úvodu tohoto ročníku se nachází seznam vyšlých knih v knihoskladě Kat. Jeřábkové, kde se nachází „Vernyhora, věstec Ukrajinský“ historická pověst z roku 1768 od M. Czaykowského, z polštiny přeložil F. B. Kořínek; s. 92 rubrika *Historické drobnosti* obsahuje „Mazepův příběh“ vypravován od současného svědka;
- 1858** – **Časopis musea království Českého** – s. 113 “Ruská bibliografie roku 1855” obsahuje vydané knihy např. Bodjanského; s. 421 v článku “Zrušení nevolnictví v Rusích” je zmiňován Kyjev; s. 583 “Listy o ruské literatuře Alexe Pypina” obsahují dopis V. Hankovi;
- Lumír** – s. 601 “Námluvy Zaporozce” pověst ukrajinská od Michala Czaykowského v překladu F. G. Lužanského;

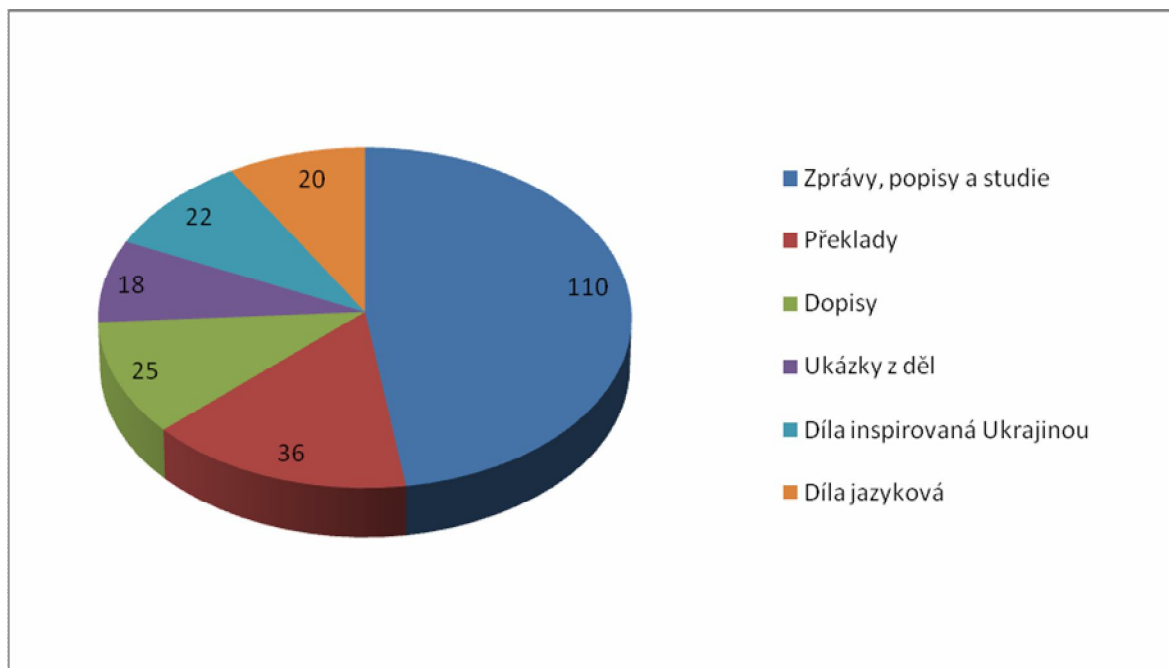
¹⁷⁰ Tomáš Padura se narodil na Ukrajině, studoval v Kamenci a žil na Volyni, v letech 1817 – 1820 cestoval po východní části Evropy. Mimo jiné je známý jako autor úspěšné polsko-ukrajinské písně „Hej sokoly“, z níž je možné vycítit autorův vztah k rodné vlasti a touhu po ní. Viz příložené CD s ukázkou písně ve formátu MP3 nazpívané skupinou „Dzikie Pola”.

1859 – Při excerpci Časopisu musea království Českého i Lumíra z roku 1859 bylo zjištěno minimum přímých překladů z ukrajinštiny i zmínek zpracovávajících ukrajinská témata;

Graf I zobrazující počty zpráv v jednotlivých časopisech (z celkových 231 zpráv):

Graf II zobrazující druhy jednotlivých zpráv (z celkových 231 zpráv):

Stanovisko haličských Ukrajinců ke Slovanskému sjezdu roku 1848

V roce 1848 byl v Praze 2. června zahájen Slovanský sjezd kladoucí si za cíl vytvořit spolek národů Rakouského císařství a vyřešit vzájemné vztahy mezi obyvatelstvem. První skupinou, ke které bylo třeba zaujmout stanovisko, byli Slované žijící mimo Rakouské císařství (východní Ukrajina, Bulharsko), druhou skupinu představovali Neslované žijící ve slovanských zemích Rakouského císařství a konečně šlo o vyřešení vztahu Slovanů vůči neslovanským národům mimo Rakouské císařství (zejména vůči Německu).

Lze říci, že delegáti z Haliče a Zakarpatí byli na sjezdu vše přijati. Z rusínských zástupců vystoupil jako řečník Jan Borysikiewicz, dále se jednání účastnil Jan Dobrjanskyj jako plnomocník národní Lvovské rady.

V přípravných fázích se samozřejmě debatovalo a korespondovalo o tématech a problémech naplánovaných k řešení na sjezdu. Zvláště je hoděn pozornosti dopis Františka Jachima¹⁷¹ Františku Palackému z 16. května 1848, v němž Jachim „varuje pořadatele sjezdu před Poláky a referuje o schůzi Lvovské Národní rady 15. května a nezájmu přítomných o sjezd, o polském přátelství k Maďarům a nepřirozeném stanovisku k slovanské vzájemnosti. Zcela jiné je stanovisko haličských Ukrajinců a mají kladný poměr k sjezdu“.¹⁷² Jiný dopis ukrajinského vlastence Ivana Birec'kého byl adresován K. V. Zapovi 20. května 1848, v němž pisatel dlouze líčí tehdejší situaci Ukrajinců v Haliči a vyslovuje velkou důvěru ve sjezd. Z 8. května 1848 je dopis psaný německy od Václava Hanky, adresovaný Fedoru Stepanoviči Cycurinovi, profesoru v Kyjevě. Tento dopis sloužil jako osobní pozvání na sjezd do Prahy.

Ožehavou zůstávala otázka, koho na sjezd pozvat a dvojí charakter této akce. Nepanovala shoda v tom, zda sjezd organizovat jako kongres rakouských Slovanů, nebo jako akci všeslovanského charakteru. Také účast východních Slovanů nebyla dořešena. Východohaličtí Ukrajinci, poddaní rakouského císaře, se mohli oprávněně účastnit sjezdu, avšak přítomnost jejich velkoruských

---

¹⁷¹ František Jachim byl rakouským státním úředníkem ve Lvově a po odchodu K. V. Zapa hlavou tamější české krajanské kolonie. Viz obr. č. 26 na konci této kapitoly.

¹⁷² Žáček, V. *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*. Praha 1958, s. 84.

a ukrajinských sousedů z carského Ruska byla diskutabilní. Někteří hosté z Ruska byli zváni soukromě. Nakonec byla oficiálně pozvána organizace nacionálních Ukrajinců, nedlouho před tím založená „Hlavní ruská rada“, a hlavní představitelé národního obrození haličských Ukrajinců, jakým byl například Jakiv Holovac´kyj. Z ukrajinských delegátů jmenujme politického aktivistu Ivana Borysykevyče, Hryhorije Hynylevyče, politika a řeckokatolického kněze (na sjezdu se mu fakticky podařilo sjednat dohodu o vyrovnání politických a národních práv Poláků a Ukrajinců). Sjezdu se na ukrajinské straně účastnil i Oleksij Onufrijovyč Zaklyns´kyj, kněz a hudební skladatel, na sjezdu vystupoval jako sekretář ukrajinské sekce. V přílohách naší práce je citován úryvek dopisu Fr. Jachima z 21. května 1848 ze Lvova,¹⁷³ v němž pisatel doporučuje oficiálně ukrajinské delegáty Františku Palackému. Existuje seznam členů polsko-rusínské sekce¹⁷⁴ podle stavu ze dne 31. května 1848, který je zajímavý tím, že u každého jména je udána bližší národnostní příslušnost (R – Rusín, M – Mazur, W. P. – Wielkopolanin, L – Litevec), počet Rusínů převládal proto, že mnozí haličtí Poláci byli považováni za Rusíny.¹⁷⁵

Je třeba uvést, s jakými představami se zástupci podkarpatských Rusínů Slovanského sjezdu účastnili. Již výše zmíněný Jan Dobrjanskyj usiloval jako člen uherského sněmu o rovnoprávnější postavení Podkarpatské Rusi. Obecně je možné tvrdit, že Rusíni viděli svoji budoucnost v ohlašované slovanské jednotě ve společném rakouském státě. Jejich naděje potvrdil *Manifest sjezdu slovanského k národům evropským* uveřejněný v časopise *Květy a Plody* 15. července roku 1848, v němž je požadováno, aby „bez odkladu přestalo se užívatí prostředků nelidských a násilných proti slovanským kmenům v Uhřích, jmenovitě Srbům, Chorvatům, Slovákům a Rusínům“. Následující uveřejněný článek s názvem *Adressa Slovanů rakouských k J. M. císaři a králi* obsahuje konkrétní prosbu Haličanů polského a rusínského kmene o udělení stejných práv a svobod v úřadech, jako mají Češi, zahrnuje usnesení, že úředním jazykem v rusínských oblastech bude jazyk rusínský. Konstituce má zabezpečit úplnou rovnost mezi Poláky a Rusíny v humanitních, politických i náboženských věcech. Podobné prosby a ustanovení jsou vyjádřeny i ze strany uherských Rusínů a Slováků. Ač byla situace pro plnění úkolů a představ

¹⁷³ Viz obr. č. 33 v příloze k disertační práci.

¹⁷⁴ Viz obr. č. 34 v příloze k disertační práci.

¹⁷⁵ Kompletní seznam účastníků i s jejich pseudonymy, místy narození i úmrtí, případným povolání či funkcí jsou uvedeny v knize Václava Žáčka *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*, s. 544-561.

stanovených sjezdem po roce 1848 velmi nepříznivá, nutno říci, že po uvolnění tlaku bachovského absolutismu byla myšlenka na slovanskou vzájemnost a eventuální sjednocení Slovanů stále živá.¹⁷⁶

Ačkoli sjezd žádné konkrétní výsledky nepřinesl, dohodli se účastníci na *Manifestu sjezdu Slovanského k národům Evropským*, z nějž nejdůležitější myšlenkou pro východoslovanské představitele bylo právo na národní sebeurčení. Praha se stala hlavním centrem slovanského dění a dostala se do podvědomí jako „velké město Slovanů“.

---

¹⁷⁶ Viz. Žáček, V. *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*. Praha, 1958.

Stručný přehled vývoje česko-ukrajinských kulturních vztahů po roce 1859

Česko-ukrajinské vztahy, které se v době pádu Bachova absolutismu nacházely na pokročilém stupni vývoje, zaznamenávaly v druhé polovině 19. století značný rozmach. Českou poezii do ukrajinštiny překládali především M. Šaškevyč, M. Kostomarov, I. Vahylevyč nebo A. Metlyns'kyj. Překlady a ukrajinskou látkou se zabývali autoři jako například V. Č. Bendl, J. Vilímek, J. V. Frič. Poslední jmenovaný věnoval překladům z ukrajinštiny značné úsilí: přeložil *Tarase Bulbu* od M. Gogola, napsal drama s názvem *Ivan Mazepa*¹⁷⁷, publikoval článek s názvem „Ať žije Ukrajina“ a „Asimilace maloruského národa“, překládal poezii Tarase Ševčenka atd. Karel Sabina, současník J. V. Friče, věnoval pozornost ukrajinské literatuře, především autorům I. Kotljarevskému, T. Ševčenkovi či M. Kostomarovi.

Vzájemné kulturní vztahy se vyvíjely nejen na poli literárním – hudební svět v roce 1864 obohatil Bedřich Smetana skladbou mužského dvojsboru pod názvem *Zradnyk*, a to na slova ukrajinského básníka A. Metlyns'kého v překladu Fr. L. Čelakovského.¹⁷⁸ V roce 1869 se účastnil pražského slovanského koncertu ukrajinský skladatel Mykola Vitalijovyč Lysenko, který vystoupil jako interpret klavírních úprav ukrajinských lidových písní.¹⁷⁹

Za období intenzivní kulturní výměny a inspirace bývá považován přelom 19. a 20. století. Především Ivan Franko byl v úzkém kontaktu s mnoha českými literáty, psal vědecká a vědeckopopulární díla týkající se české kultury, spolupracoval s českými časopisy, v nichž publikoval řadu článků z oblasti ukrajinské kultury, literatury, folkloru a historie. Do ukrajinštiny překládal J. Vrchlického, J. S. Machara, S. Čecha či J. Zejera. Literární tvorba Ivana Franka byla v Čechách dobře známá. V letech 1890–1900 vyšlo v českém překladu pět sbírek povídek a drama *Ukradené štěstí*. Román *Na dně* vyšel

---

¹⁷⁷ Ukrajinský hejtman, významná postava ukrajinských dějin, jenž svým životem inspiroval řadu evropských autorů.

¹⁷⁸ Čerepanova, S. O. a kol. *Ukrajins'ka kul'tura. Istorija i sučasnist'*. L'viv: Svit, 1994, s. 381.

¹⁷⁹ Kalina, Petr Ch. Mykola Lysenko v Praze. *OPUS MUSICUM: Hudební revue* [online]. [cit. 2012–09–01]. Dostupné z: <http://www.opusmusicum.cz/cz/index.php?dir=casopis&detail=1246>.

v překladu B. Sokolové dokonce dvakrát (1880 a 1903).¹⁸⁰ Mezi české literární vědce zabývající se dílem I. Franka na teoretické úrovni patří Jan Máchal, Frank Wollman nebo Václav Židlický.

František Řehoř, český etnograf zaměřený na studium života Rusínů, Ukrajinců a jiných národností, strávil v Haliči ve vesnici Volkov nedaleko Lvova třináct let života, kde se mimo jiné seznámil také s Ivanem Frankem. Jeho rozsáhlé dílo obsahuje odborné články v českých časopisech z oboru ukrajinistiky a národopisné studie¹⁸¹. Během svého pobytu v Haliči a během několika studijních pobytů na východě Ukrajiny sesbíral velké množství etnografického materiálu, jenž se dodnes nachází v Českém průmyslovém muzeu v Praze. Svoji sbírku knih věnoval lvovské knihovně Vasyla Stefanyka.

Na Ukrajině pracovalo nemalé množství českých umělců z hudební sféry, skladatelů či dirigentů, mezi něž patří například houslista Otakar Ševčík, dirigent Alois Nanke nebo profesor na konzervatoři ve Lvově Vilém Kurz mladší. Inspiraci z ukrajinské historie nacházíme v symfonické básni Leoše Janáčka *Taras Bulba*. V roce 1907 ukrajinský herec a režisér Mykola Sadovskij uvedl v Kyjevě poprvé operu Bedřicha Smetany *Prodaná nevěsta*.

Také někteří čeští výtvarní umělci zachycovali témata z ukrajinského prostředí, například M. Aleš, A. Hudeček, L. Kuba. František Bohumír Zvěřina při svých cestách po Ukrajině v 60. letech 19. století namaloval několik žánrových obrazů a zátiší (*Kozáci na stráži, Rusínská idyla, Pohřeb na Podolu*).

V období existence Československé republiky se ukrajinsko-české kulturní vztahy dále prohlubovaly. Během první světové války i po ní žilo na Ukrajině velké množství Čechů a Slováků, mezi nimiž byli i kulturní představitelé. S Ukrajinou je úzce spjata literární činnost českého spisovatele Jaroslava Haška, který žil v Kyjevě od června 1916 do února 1918. Během svého pobytu publikoval díla prostřednictvím *Slovanského vydavatelství* a v novinách s názvem *Čechoslovan*, které vycházely v Kyjevě česky. Jeho dílo *Osudy dobrého vojáka Švejka* bylo v rozmezí let 1930 a 1983 vydáno celkem desetkrát, do ukrajinštiny je překládali Ostap Vyšnja, S. Masljak, H. Paško,

---

¹⁸⁰ Čerepanova, S. O. a kol.: *Ukrajins'ka kul'tura. Istorija i sučasnist'*. L'viv: Svit, 1994, s. 381.

¹⁸¹ Komplexně zpracovaný život a dílo viz Kaleta, P. *Cesta do Haliče: František Řehoř a poznání života východní Haliče ve druhé polovině 19. století*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-174-3 nebo František Řehoř. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-09-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/František_Řehoř.

O. Palamarčuk a další.¹⁸² Nejnovější ukrajinská publikace *Феномен Швейка* vznikla pod vedením Oleksandra Zavadky v roce 2003 a kromě Masljakova překladu obsahuje velké množství obrazového materiálu.¹⁸³

K dalšímu zintenzivnění česko-ukrajinských vztahů docházelo v období dvaceti let mezi světovými válkami. Vzájemná spolupráce byla posílena smlouvami o spolupráci, obchodními styky a také existencí Pražské školy ukrajinských básníků, kteří se vedle Polska, Německa a Francie uchýlili do Čech před nastupujícím bolševickým režimem. K ukrajinským spisovatelům tvořícím v Praze patří například Oleh Olžyč, Oleksandr Oles', Olena Teliha či Jevhen Malanjuk.¹⁸⁴

Ukrajinská inteligence se koncentrovala v Praze kolem humanitních kateder Karlovy univerzity, Ukrajinské svobodné univerzity a v Poděbradech kolem Ukrajinské hospodářské akademie. Na Karlově univerzitě pracoval po jistou dobu Mychaljo Hruševskij¹⁸⁵, v čele katedry ukrajinské dialektologie a jazykovědy stál Ivan Paňkevych¹⁸⁶ a katedru historie ukrajinské literatury vedl Oleksandr Mychaljovyč Kolessa.

Po druhé světové válce se objevily další překlady děl ukrajinských spisovatelů – Tarase Ševčenka, Volodymyra Vynnyčenko, Pavlo Tyčyny nebo Olhy Kobyljanské.¹⁸⁷ Tematizací Zakarpatské Ukrajiny, součásti meziválečné ČSR, se ve svých dílech zabývají Karel Čapek, Ivan Olbracht, Vladimír Vančura či Stanislav Kostka Neumann. Ukrajinské prostředí je zobrazováno ve výtvarném umění, konkrétně v dílech Antonína Hudečka, Jiřího Trnky nebo Václava Fialy. Zatím, co je Kyjevě znovu uvedena opera B. Smetany *Prodaná nevěsta*, slaví ve Lvově úspěchy opera *Dalibor* a na scéně Charkovského operního divadla uvádějí *Rusalku* Antonína Dvořáka. Pravidelné zprávy a studie z česko-ukrajinské problematiky se objevují na stránkách periodika *Slovanský přehled*.

---

¹⁸² Čerepanova, S. O. a kol.: *Ukrajins'ka kul'tura. Istorija i sučasnist'*. L'viv: Svit, 1994, s. 382.

¹⁸³ Феномен Швейка: Посібник з фундаментальної та прикладної Швейкології. *Books Nautilus* [online]. [cit. 2012–09–01]. Dostupné z: <http://www.books.nautilus.com.ua/svejk/compiler.html>.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Mychaljo Hruševskij (1866–1934) byl významný ukrajinský historik publicista a politik, první prezident Ukrajinské národní republiky. Mychaljo Hruševskij. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012–09–01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mychaljo_Hruševskij.

¹⁸⁶ O Ivanu Paňkevychovi pojednává samostatná kapitola v příloze k disertační práci.

¹⁸⁷ Soupis ukrajinské literatury vydané v češtině viz: KINDLEROVÁ, Rita. *Iliteratura*. In: [online]. [cit. 2012-09-26]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/14675/ukrajinska-literatura-vydana-v-cestine>.

Česká kultura je na Ukrajině prezentována především na Kyjevské a Lvovské univerzitě, kde jsou vzdělávání bohemisté fakticky připravující půdu pro budoucí kulturní spolupráci. V tomto prostředí také vznikají vědecké stati a monografie z oblasti české literatury a historie, česko-ukrajinských vztahů a translologie.

Na scénách ukrajinských divadel se běžně hrají díla českých autorů, například Václava Havla, Jana Drdy, Pavla Kohouta a dalších. U nás se v současné době překládají především díla ukrajinských moderních a postmoderních autorů (Jurij Andruchovyč, Anton Sančenko, Oksana Zabužko a Maria Matios). Mezi naše nejvýznamnější překladatelky patří Tereza Chlaňová, Rita Kindlerová, Alena Morávková či Věra Nečasová.

Uvedený přehled dokazuje šíři a prohlubování vzájemného kulturního povědomí mezi Ukrajinci a Čechy. Ve vědecké sféře se objevuje řada publikací z různých oblastí umění, kultury, lingvistiky, ale také právnictví, ekonomie, hospodářství i turismu. Vznikají nové, specifické slovníky, literární antologie a studie, spisovatelské portréty, pořádají se besedy s pozvanými odborníky a současnými autory literárních děl.

Spolupráce vzniká v obou zemích díky spolkům a asociacím (Česká asociace ukrajinistů v České republice, České centrum v Kyjevě) nebo dvoustranným dohodám mezi kraji (Kraj Vysočina a Zakarpatská oblast)¹⁸⁸. Největší univerzity v obou zemích spolu navázaly kontakty a podepsaly dohody o spolupráci (Univerzita Karlova v Praze a Institut historie a politologie Příkarpatské národní univerzity V. Stefanika ve Lvově, Univerzita Palackého v Olomouci a Černivecká národní univerzita Jurije Fedkovyče v Černovcích aj.).

---

¹⁸⁸ Více na stránkách Ministerstva zahraničních věcí: Spolupráce mezi Krajem Vysočina a Zakarpatskou oblastí pokračuje. In: *Velvyslanectví České republiky v Ukrajině: MZV ČR* [online]. 2012 [cit. 2012-09-01]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/kiev/cz/zpravy_a_udalosti/spoluprace_mezi_krajem_vysocina_a.html.

Závěr

Východiskem této disertační práce byla cesta Josefa Dobrovského do Ruska v letech 1792–1793 a jeho zamýšlený pobyt v Kyjevě, kde hodlal obstarat materiály pro vznikající slovanská studia v Praze. O jeho cestě pojednává příslušná kapitola práce, k níž je přiložena podrobná mapa jeho cesty se zastávkami. Těžištěm disertace je analýza a syntéza česko-ukrajinských literárních vztahů od konce 18. století do konce 50. let 19. století, jež svou činností Dobrovský inicioval a po jehož vzoru se zájem českých vědců obrátil na východ, a to nejen k Rusku, ale posléze i k Ukrajině. Počáteční kusé zprávy a heslovité informace se vyvinuly do formy vědeckých pojednání, jazykových rozborů a etnografických studií. Ve sledovaném období je zachycen vývoj povědomí o Ukrajině, jejích obyvatelích, kultuře a hlavně vnímání odlišností vůči Rusku, s čímž je spojená touha Ukrajinců po sebeurčení a politické autonomii.

V úvodu disertace podáváme systematizující a částečně komparativní metodou stručný přehled literárního dění, významných autorů, jejich děl a důležitých okolností u nás a v západní části dnešní Ukrajiny (Halič, Bukovina, Podkarpatská oblast). Je nastíněna literární situace na západní Ukrajině. Součástí zmiňovaného přehledu jsou portréty významných autorů Ruské trojice, jejíž činnost sehrála významnou roli v prohlubování vzájemných kontaktů i mezi dalšími slovanskými zeměmi.

1. kapitola disertace „První hlasy uznávající samostatný národ (Rusíni, Malorusové, Ukrajinci)“ uvádí české představitele, kteří projevíli podporu ukrajinským snahám o vlastní národní identitu. Autoři představují obyvatele Ukrajiny a charakterizují národ jako svébytný, mající vlastní literární jazyk a folklor. Konkrétně jsou prezentováni František Palacký, Josef Šafařík, František Ladislav Čelakovský a Jan Jodl Kralupský, kteří prohlásili nebo uznali ukrajinský národ za rozdílný od národa ruského, svá tvrzení dokazovali mimo jiné na základě jazykového rozboru, historického vývoje i specifčnosti ukrajinského folkloru. Je to důkaz odborného zájmu, který i přes sjednocující

tendence panslavismu dokázal rozlišovat mezi jednotlivými národy a ve shodě s obrozenskými idejemi přiznal Ukrajincům právo na sebeurčení.

2. kapitola představuje lidovou píseň jako prostředek prvních kontaktů mezi slovanskými národy. Písňe se sbíraly, překládaly, představitelé národního obrození nabádali k jejich uchování a analýzám. Mezi prvními, kdo u nás sbíral písňe, byl Václav Hanka a P. J. Šafařík. První Hankův překlad ukrajinské písňe je přiložen k disertační práci a je k němu připojena i současná zvuková verze originálu. Kapitola se zabývá i ukrajinskými protějšky našich sběratelů, neboť mezi nimi probíhala výměna informací a materiálů, která obě strany obohacovala o nové vědomosti. Presentováni jsou sběratelé Bodjanští, především Osyp Bodjans'kyj, jenž měl velkou zásluhu na propagaci Ševčenkova díla ve slovanském světě. Pozornost je věnována M. O. Maksymovyčovi, filologu, sběrateli, literátu, který si dopisoval s P. J. Šafaříkem. Dílo tohoto autora obohatilo ukrajinskou literaturu o sbírky písni, folkloristická pojednání i filologické práce. Lidová píseň i se svými národními specifiky překonává hranice politických celků a stává se základním kamenem slovanské identity.

3. kapitola disertace je věnována Pavlu Josefu Šafaříkovi a jeho vztahu k Tarasu Ševčenkovi, jenž věnoval Šafaříkovi báseň *Єрeмук* i s věnováním celému českému národu. Součástí Ševčenkových děl jsou mimo jiné odkazy dalším představitelům všeslovanské myšlenky. Je patrné, že se dobře orientoval ve společných snahách o svébytnou existenci, k čemuž přispívaly právě kontakty s našimi slavisty. Ševčenkovým prostřednictvím pronikaly na Ukrajinu Šafaříkovy práce a myšlenky mající zásadní význam pro ukrajinské národní obrození.

4. kapitola s názvem „Pavel Josef Šafařík - opora ukrajinského národa“ charakterizuje nejdůležitější Šafaříkovy vědecké práce posilující ukrajinské národní cítění, bránící Ukrajinu před hlasy popírajícími jejich svébytnost a hlavně dokazující, že ukrajinské obrozenecké snažení má smysl.

Nemenší význam pro ustanovení česko-ukrajinských vztahů mají i osobnosti, které pobývaly nějaký čas na území Ukrajiny, tehdy součástí Rakouské nebo Ruské říše. Jejich zápisky, četná dokumentace i korespondence se staly cenným materiálem ke zpřesňování znalostí o těchto krajích, a jejich osobní hodnocení přiblížilo každodenní život a kulturní úroveň v dané oblasti.

Detailní zprávy se k nám dostávaly prostřednictvím K. V. Zapa, J. P. Koubka či K. H. Borovského. Kapitola přibližuje důležité momenty z života Fr. L. Čelakovského, neboť, byť ne přímo, přispěl k přiblížení východoslovanského světa k srdci Evropy a probouzel svým entusiasmem podobné cítění i u dalších autorů. Přestože kontaminoval předlohy svých ohlasů, v podstatě plnil úkol v dané době nejdůležitější – přenést tradiční folklorní témata do vysoké literatury.

Kromě zachycení literárního vývoje leží těžiště práce v rešerši dochované vzájemné korespondence mezi předními českými a ukrajinskými vědci a literáty, v níž se zrcadlí různé oblasti zájmů i vývoj vzájemných styků. Kapitola „Z korespondence českých a ukrajinských (ruských) učenců – významný komunikační prostředek kulturního styku“ dokazuje, že umožňovala výměnu názorů a konkrétních materiálů. Korespondenční síť sloužila jako prostor, v němž mohli účastníci koordinovat svoji činnost, korigovat své názory a vyjadřovat své požadavky. Korespondence splňovala i praktický účel, neboť vědci si navzájem opravovali své práce a zprostředkovali si kontakty. V práci jsou posány nejdůležitější korespondenční vazby dokazující šíři zájmů pisatelů. Poskytují vhled do tehdejší situace skrze subjektivní hodnocení samotných aktérů a obsahují kromě vědeckých skutečností i okolnosti běžného života. Znalosti a hodnocení spisovatelů a přímých účastníků kulturního života pomáhají zachytit vzájemné působení a hloubku vztahů na obou dvou stranách. Kritické hodnocení subjektivních zkušeností dává základ pro studium obecnějších rozměrů. Konkrétní události pak poskytují přehled o tehdejších kulturním dění.

Průzkum dostupných periodik vycházejících v Čechách v letech 1813–1859 (*Česká včela, Časopis českého Muzea, Světozor, Květy, Poutník a Lumír*) prokázal nemalý zájem české veřejnosti o ukrajinskou lidovou slovesnost a folklor. Nejvíce zpráv týkajících se přímo Maloruska obsahoval *Časopis českého Muzea* a *Světozor*. Články přinášející zprávy a popisy dění z kulturní oblasti tvoří většinu z analyzovaného materiálu. Postupem času přibývá překladů a děl inspirovaných tematikou z ukrajinského prostředí. Na počátcích zkoumaného období se zprávy objevují pouze sporadicky, s přibývajícím roky vzhledem k prohlubování zájmů a vzrůstajícímu všeobecnému povědomí o východoslovanském světě článků přibývá, rozšiřuje se spektrum obsahu

o překlady a jazykové studie. V časopisech nacházíme nejprve menší zprávy o literatuře, vycházejících dílech známých autorů, postupně se objevují ukázky z maloruské literatury v překladech a interpretacích, jazykové studie nářečí, informace o městech a jejich obyvatelích. Dále se oblast zájmů rozšiřuje o různé zápisky z cest, výtahy z kronik, zveřejňují se dopisy slovanských vědců, statistické údaje, informace o divadelních představeních či nově vycházejících časopisech. Je patrný zvětšující se geografický záběr zpráv v časopisech studovaného období, nicméně frekvence zpráv s ukrajinskou tematikou zůstává stejná. Lze tvrdit, že čtenáři zabývajícím se děním ve slovanském světě poskytovala periodika dobrý přehled o situaci v kultuře ve východní části Evropy. Redakce časopisů dokázaly kvalitně kriticky selektovat prezentovaná díla a ukrajinské autory, kteří zůstávají součástí ukrajinského literárního kánonu až do současnosti.

Pozornost byla věnována vztahu Ukrajiny ke Slovanskému sjezdu v Praze v roce 1848. Pozice Haliče a Zakarpatí byla komplikovaná, což dokazují dopisy z příprav Slovanského sjezdu, v nichž se spekovalo o vhodnosti výběru hostů a delegací. Nicméně z Haliče byla vyslána delegace, která měla jako hlavní cíl demonstrovat rovnoprávné postavení své země, zdůraznit obrozenské snahy na západní Ukrajině a obhájit právo na sebeurčení Ukrajinců. Lze tvrdit, že západní část Ukrajiny se jednoznačně přikláněla k vizi společné slovanské budoucnosti jako svébytného národního celku.

Zvláštní kapitola v příloze disertace je věnována Janu Paňkevyčovi, který navázal svou činností na snahy českých i ukrajinských obrozenců. Tento folklorista, pedagog, ukrajinista po sobě zanechal obrovské množství folklorního i vědeckého materiálu, který dokládá pokračování vzájemných kulturních vztahů mezi Ukrajinou a Čechami. Sesbíral a v tištěné i zvukové podobě vydal zakarpatské písně. Jeho následovníci dodnes pokračují ve sběratelské činnosti, analyzují jednotlivá podnářečí zakarpatské oblasti a systematizují poznatky o Ukrajině. Dcera Jana Paňkevyče Marta Dolnycká, jež žila v Olomouci, zprostředkovala bohatý bibliografický materiál, který posloužil k orientaci v dané oblasti.

Na vícero rovinách přináší práce doklady o vývoji česko-ukrajinských kulturních vztahů započatých Josefem Dobrovským, na nějž navázala řada klíčových postav českého i ukrajinského národního obrození. Ilustruje vývoj

tohoto procesu na literární, jazykové, kulturní i osobní úrovni. Vzájemné vztahy se utvářely nejen na základě všeslovanské myšlenky a v rámci budování vědecké slavistiky a sehrály také nezanedbatelnou roli v procesu formování národní identity především na ukrajinské straně. Současně tyto vztahy dokazují oboustranné uznání hodnoty a kvalit literatury, kulturních tradic a rovného postavení ukrajinské tvorby ve slovanském kontextu. Ve studovaném období byly položeny dostatečné základy pro další rozvoj vzájemných vztahů, které zaznamenaly největší rozmach na přelomu 19. a 20. století. Propojení kulturních světů dokládá spřízněnost a historickou blízkost obou národů.

Resume

The topic of dissertation is an analysis and synthesis of Czech and Ukrainian literary relations from the end of 18th century until the end of 1850's. These relations were initiated by Josef Dobrovský and his after his model, the attention of Czech scholars turned to the East, not only to Russian, but also to Ukraine.

The first sporadic and brief reports evolved into scientific accounts, language analyses and ethnographic studies. The period of interest captures the development of knowledge about Ukraine, their inhabitants, culture and especially about their difference from Russia, which is connected with the Ukrainian desire for self-definition and political autonomy.

The introduction provides systematical and in part comparative overview of situation in literature, notable authors and their works and relevant historical circumstances in the Czech lands and the area of today's Ukraine (Halich, Bukovina, Carpathian Ruthenia).

The summary contains portrait of authors labeled as the "Ruthenian Triad", who played an important part in the developing mutual contacts between other Slavonic countries. The first chapter presents Czech authors who showed sympathy and support to Ukrainian aspirations for national identity. The following chapter deals with folk song as the means of first contacts among Slavonic nations. Special attention is paid to Pavel Josef Šafařík and his relationships to Taras Shevchenko, who dedicated his famous poem *Єремук* to Šafařík and the entire Czech nation. The next chapter characterises Šafařík's most important scientific works supporting Ukrainian national revival, reinforcing Ukrainian national sentiment and defending the Ukrainians against voices denying their self-perceived identity. The next part focuses of Czech personalities who spent some time in Ukraine, whether it was part of Austrian or Russian Empire. Apart from capturing literary development, the dissertation features a review of preserved correspondence between major Czech and Ukrainian scientists and writers, which reflects various areas of interest and the development of mutual relationships. A research in available periodicals published in the Czech lands between 1813 and 1859 (*Česká včela*, *Časopis českého Muzea*, *Světlozor*, *Květy*, *Poutník* and *Lumír*) proves significant interest among the Czech general public in Ukrainian folk culture. Attention was also paid to the Ukrainian approach to the Prague Slavic Congress of 1848. Further development of Czech-Ukrainian relation after the year 1859 is outlined. A special chapter is devoted to Jan Pankevych, who followed the example of prominent personalities of Czech and Ukrainian national revival in the 20th century.

Použitá literatura

1. ANDRUSYSHEN, C.H. a KIRKCONNELL, W. *The Ukrainian poets 1189–1962*. Toronto: University of Toronto Press, 1963.
2. BECHYŇOVÁ, V. a JIRÁSEK, J. *Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena*. Praha: Academia, 1971.
3. BERÁNKOVÁ, M. *Karel Havlíček Borovský*. Praha: Horizont, 1980.
4. BÍLÝ, Fr. *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I. Dopisy z let 1818–1829*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1907.
5. BÍLÝ, Fr. *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského II. Dopisy z let 1829–1842*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1910.
6. BÍLÝ, Fr. *Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského I*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.
7. BRANDL, V. *Život Josefa Dobrovského. Druhé, upravené vydání*. Praha: Neklan, 2003.
8. CABANENKO, V. A. *Jozef Dobrovskij*. Kyjiv: Movoznavstvo, 1969.
9. ČEJCHAN, V. Karel Havlíček a Slované. *Slovanský přehled*. Praha, 1956, roč. 42, s. 186–188.
10. ČELAKOVSKÝ, Fr. L. *Čtení o počátcích dějin vzdělanosti a literatury národův slovanských*. Praha: František Řivnáč, 1877.
11. ČELAKOVSKÝ, Fr. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*. Praha: Vyšehrad, 1949.
12. ČEREPANOVA, S. a kol. *Ukrajins'ka kul'tura. Istorija i sučasnist'*. L'viv: Svit, 1994.
13. DOBROVSKÝ, J. *Geschichte der Böhmische Sprache und Literatur*. Prag: J. G. Calve, 1792.
14. DOBROVSKÝ, J. *Rossica. Srovnání ruské a české řeči (1796), Nov. pomůcka, jak snáze porozuměti ruské řeči (1799), Předmluva k Puchmajerově mluvnici ruštiny (1820), Recense slovníku ruské akademie (1825)*. Karel HORÁLEK a Miroslav HEŘMAN, redakce Bohuslav HAVRÁNEK a Bohumila RYBA. Praha: Československá akademie věd, 1953.
15. DOSTÁL, J. *Podkarpatská Rus*. Praha: Klub československých turistů, 1933.

16. FEIGL, L. *Sto let českého života ve Lvově. Plzeň–Lvov: Česká beseda, 1925.*
17. FIALA, J. *Chronologický přehled dějin české literatury národního obrození.* Olomouc: Univerzita Palackého, 1992.
18. FRANCEV, V. A. *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka. Vzájemné dopisy P. J. Šafaříka s ruskými učiteli (1825–1861). Část 1.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1928.
19. FRANCEV, V. A. *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka. Vzájemné dopisy P. J. Šafaříka s ruskými učiteli (1825–1861) Část 2.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1927.
20. GUSEV, V. I. *Vydatni postati v istoriji Ukrajinny (IX-XIX st.): korotki biografični narysy, istorični ta chudožni portrety.* Kyjiv: Vyšča škola, 2002.
21. HAVLÍČEK, K. BOROVSÝ. *Cesta na Rus.* Praha: ELK, 1947.
22. HAVLÍČEK, K. BOROVSÝ. *Dílo II.* Ed. Alexander STICH. Praha: Československý spisovatel, 1986.
23. HAVLÍČEK, K. BOROVSÝ. *Dopisy.* Ed. Michal ŠANDA. Praha: Dybbuk, 2009.
24. HAVLÍČEK, K. BOROVSÝ. *Plamenem veselým.* Praha: Brázda, 1950.
25. HOLOVKO, S. *Mychajlo Maksyovyč. Lysty.* Kyjiv: Lybid', 2004.
26. HONTAR, P. *Ukrajins'ko-čes'ki literaturni zvjazky 19. st.* Kyjiv, 1956.
27. HORÁK, J. *Tři čeští spisovatelé v Haliči: Kapitola z dějin českého národopisu.* Praha, 1915.
28. HORÁLEK, K. a HORÁLKOVÁ, Z. *Slovanská vzájemnost v lidové písni. Slovanský přehled.* Praha, 1956, roč. 42, s. 311–313.
29. HOSTIČKA, V. *Filip Orlyk, ukrajinský exhetman českého původu? (Z dějin ukrajinského politického myšlení první poloviny 18. století).* *Slovanský přehled.* 1969, roč. 55, č. 1, s. 73–81.
30. HOSTIČKA, V. *K česko-ukrajinským stykům v první polovině XIX. století.* *Slovanský přehled.* 1954, roč. 40, č. 6, s. 181–182.
31. HOSTIČKA, V. K. *V. Zap - přítel ukrajinského lidu.* *Slovanský přehled.* 1957, roč. 43, č. 4, s. 123–124.
32. HOSTIČKA, V. *Karel Vladislav Zap a haličští Ukrajinci: K česko-ukrajinské vzájemnosti v první polovině devatenáctého století.* Praha, 1958, s. 69–115. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů národů ČSSR a SSSR.
33. HOSTIČKA, V. *Slovanský sjezd a Ukrajinci. 150 let Slovanského sjezdu (1848).* *Historie a současnost.* Sborník referátů z vědeckého kolokvia 11. června 1998 v Praze. Praha: Národní knihovna ČR, 2000.

34. HOSTIČKA, V. *Spolupráce Čechů a haličských Ukrajinců v letech 1848–1849*. Praha: ČSAV, 1965.
35. HOŠOVSKÝJ, V. *U pramenů lidové hudby Slovanů*. Praha: Supraphon, 1976.
36. HRBATA, Z. a PROCHÁZKA, M. *Český romantismus v evropském kontextu*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, 1993.
37. HRBATA, Z. a PROCHÁZKA, M. *Romantismus a romantismy: pojmy, proudy, kontexty*. Praha: Karolinum, 2005.
38. HUSJEV, V. I. *Vydatni postati v istoriji Ukrajiny IX-XIX stolittja*. Kyjiv: Vyšča škola, 2002.
39. JACENKO, M. T. *Istorija ukrajins'koji literatury XIX. stolittja u tr'och knybach*. Kyjiv: Lybid', 1995.
40. JARMENKO, P. K. *Meletij smotryč'kyj. Žyttja i tvorčist'*. Kyjiv: Naukova dumka, 1986.
41. JASENČYK, A. Ju. *Ukrajins'ki narodni pisni v zapysach Osypa ta Fedora Bodjans'kich*. Kyjiv: Naukova dumka, 1978.
42. JIREČEK, J. *Pavla Jos. Šafaříka Sebrané spisy. Díl 3. Rozpravy z oboru věd slovanských*. Praha: Bedřich Tempský, 1865.
43. JODL, J. Kralupský. *Děje- národo- a mluvopisný obzor českoslovanský částečně i všeslovanský*. Praha: nákladem vydavatelovým, 1866.
44. KALETA, P. *Cesta do Haliče. František Řehoř a poznání života východní Haliče ve druhé polovině 19. století*. Olomouc: Votobia, 2004
45. KOLESNYK, P. *Antologija ukrajins'kogo opovidannja. Tom 1*. Kyjiv: Deržavne vydavnyctvo chudožn'oji literatury, 1960.
46. KOLLÁR, J. *Rozpravy o slovanské vzájemnosti*. Praha: Slovanský ústav, 1929.
47. KONOVALOV, G. *Z historie ukrajinsko-českých kulturních styků. Slovanský přehled*. 1956, roč. 42, č. 1, s. 17–18.
48. KOROLEVYC, N. F. *Slovjanska filolohija na Ukrajinu*. Kyjiv: vydavnyctvo Akademiji nauk Ukrajiny 1963.
49. KOST', S. *Stežky i prohuljanky po Halyc'kij zemli K. Zapa jak džerelo doslidžeň z ukrajins'koji etnohrafiji. Problemy movoznavstva*. 2009.
50. KOUBEK, J. P. *Františka Palackého korespondence a zápisky III Korrespondence z let 1816—1826*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911.
51. KOUBEK, J. P. *Jana Pravoslava Koubka Sebrané spisy veršem i prózou. Díl IV*. Praha: Nákladem Karla Bellmanna, 1859.
52. KOUBEK, J. P. *Jana Pravoslava Koubka Sebrané spisy veršem i prózou. Díl III*. Praha: Nákladem Karla Bellmanna, 1857.

53. KOUBEK, J. P. *Jana Pravoslava Koubka Sebrané spisy veršem i prózou. Díl II.* Praha: Nákladem Karla Bellmanna, 1857.
54. KOUBEK, J. P. *Jana Pravoslava Koubka Sebrané spisy veršem i prózou. Díl I.* Praha: Nákladem Karla Bellmanna, 1857.
55. KRIL', M. M. *Slovjans'ki narody Avstrijskoji monarchiji: osviti ta naukovi vzjemny z Ukrajincjamy. 1772–1867.* Lviv: Vydavnyctvo Spolom, 1999.
56. KRIL', M. Čechy v osviti'omu i kul'turnomu žytti L'vova druga polovyna XVIII – počatok XIX st. In: *Polacy w Czechach. Czesi w Polsce. X–XVIII wiek.* Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 2004.
57. KUBA, L. *Cesty za slovanskou písni 1885–1929.* Praha: Orbis, 1933.
58. KUBKA, Fr. *Dobrovský a Rusko. Počátky vztahu česko-ruských a názory Josefa Dobrovského na Rusko.* Praha: CIN, 1926.
59. KUDĚLKA, M. a ŠIMEČEK, Z. *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
60. MAGOSCI, P. R. *The Roots of Ukrainian Nationalism: Galicia as Ukraine's Piedmont.* Toronto: Toronto University Press, 2002.
61. MACHNOVEC, L. Je. *Istorija ukrajins'koji literatury. Tom druhyj.* Kyjiv, 1967.
62. MACHOVEC, M. *Josef Dobrovský.* Praha: Svobodné slovo, 1964.
63. MOISEJEVA, M a KRBEC, M. *Josef Dobrovskij i Rassija: pamjatky ruskoij kultury XI–XVIII vjekov v izučeniiji češkava slavista.* Leningrad: Nauka, 1990.
64. MORAVA, J. C. k. *disident Karel Havlíček.* Praha: Panorama, 1991.
65. MUŠINKA, M. *Hlasy predkov.* Prešov: Centrum antropologických výskumov, 2002.
66. NAZARENKO, L [Ju.]. *Vliv myšlenek J. Dobrovského na formování ukrajinského spisovného jazyka v první polovině XIX. století.* In: *Josef Dobrovský. Fundator studiorum slavieorum. Příspěvky z mezinárodní vědecké konference v Praze 10. – 13. června 2003.* Vyd. 1. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2004.
67. NOVÁČEK, V. J. *Františka Palackého korespondence a zápisky II. Korespondence z let 1812–1826.* Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902.
68. PALACKÝ, Fr. *Život a vědecké působení Josefa Dobrovského. Z rozprav Královské české společnosti nauk.* Praha, 1833.
69. PALAMARČUK, O. L. a ČMYR, O. R. *Jozef Dobrovskij i razvitije slavjanskoj filologii v Ukraine.* In: *Josef Dobrovský. Fundator studiorum slavieorum. Příspěvky z mezinárodní vědecké konference v Praze 10. – 13. června 2003.* Vyd. 1. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2004.

70. PATERA, A. *Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a Slezsku: Josefa Dobrovského korespondence. Vzájemné listy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783–1810*. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1913.
71. PAUL, K. Několik poznámek k pobytu K. Zapa a L. Rittensberga ve Lvově. *Časopis pro moderní filologii a literaturu*. 1948, č. 6.
72. PETRÁŇ, J. *Počátky českého národního obrození: Společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. stol.* Vydání 1. Praha, 1990.
73. POP, I. *Podkarpatská Rus*. Praha: Libri, 2005.
74. POPOVIČ, A. *Odkaz P. J. Šafárika: slovanské štúdie. 6*. Bratislava: SAV, 1963.
75. RADY, M. C. *Russia, Poland and the Ukraine 1462–1725*. London: Hodder and Stoughton, 1990.
76. ROSENBAUM, K. a AMBRUŠ, J. *Legenda o veľkom Slovanovi. Život a dielo Jána Kollára v dokumentech*. Banská Bystrica: Osveta, 1974.
77. RYL'S'KYJ, M. *Antologija ukrajins'koji poeziji. Tom 1*. Kyjiv: Deržavne vydavnyctvo chudožn'oji literatury, 1957.
78. SETON-WATSON, R. W. *Taras Shevchenko: The National Poet of Ukraine*. Prague, 1936.
79. SKRYPNYK, I. P. *Istorija ukrajins'koji literatury. (perša polovyna XIX stolittja)*. Kyjiv: Vyšča škola, 1980.
80. SKŘIVÁNEK, M. *Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu. Sborník příspěvků z mezioborového vědeckého symposia*. Litomyšl: 1998.
81. SMOLÍK, J. *Zlaté mince s domnělým opisem. Rozpravy České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*. Praha: Česká Akademie, 1906.
82. SRŠEŇ, L. a TRMALOVÁ, O. *Malované miniaturní portréty*. Praha: Národní muzeum, 2005.
83. STRNADEL, J. *Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků 1814–1964. Vědecko-bibliografický sborník*. Praha: Svět sovětů, 1968.
84. ŠAFAŘÍK, P. J. *Slovanské starožitnosti. Oddíl dějepisný. Okres druhý, Od l. 476 před [i. e. po] Kr. až do l. 988 po Kr.* Praha, 1863.
85. ŠAFAŘÍK, P. J. *Slovanské starožitnosti. Oddíl dějepisný. Okres první, Od l. 456 před Kr. až do l. 469-476 po Kr.* Praha, 1862.
86. ŠAFAŘÍK, P. J. *Spisy Pavla Jozefa Šafárika. Zv. 1, Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1992.
87. ŠEVČENKO, T. H. *Jan Hus (kacíř)*. Kyjev, Praha: Čas, 1919.
88. ŠTÚR, L. *O národních písních a pověstech plemen slovanských*. Praha: František Řivnáč, 1853.

89. TANZER, V. a HAMERSKÝ, M. *Karel Havlíček. Sborník ke 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského*. Brno: Institut Karla Havlíčka Borovského, 2007.
90. VASYLJEVA, N. I. *Slovjanske movoznavstvo. Zbirnyk statej*. Kyjiv: Vydavnyctvo akademiji nauk Ukrajiny, 1961.
91. VÁVRA, J. K charakteru a vývoji česko-ruských vztahů a slovanské vzájemnosti v 18. století a na počátku 19. století. *Historický časopis*. 1960, č. 8, s. 238–342.
92. VÁVRA, J. *Osvícenská éra v česko-ruských stycích: Ignác Born. Česká společnost nauk a Petrohradská akademie věd v letech 1779–1791*. Praha, 1975.
93. VÁVRA, J. Petrohradská akademie věd a česko-ruské styky za raného osvícenství. *Slovanský přehled*. 1974, č. 60, s. 100–111, 175.
94. VÁVRA, J. Podstata a problémy česko-ruských kulturních vztahů za pozdního feudalismu. *Slovanský přehled*, 1973, č. 59, s. 257–265.
95. VAVŘÍNEK, V., ed. *Josef Dobrovský, Fundator studiorum slavlicorum. Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Praze 2003*. Praha: Slovanský ústav, 2004.
96. VLADYKA, J. F. L. *Čelakovský: český milý svaté Rusi*. Praha: Práce, 1949.
97. VOZNJAK, M. *Pysannja Markijana Šaškevyča*. Lviv: 1912.
98. WENZIG, J. Slovanské národní písně. In *Sebrané spisy*. Praha: 1874.
99. ZADOROŽNYJ, V. Dejaki frahmenty z istoriji slovac'cko-ukrajins'kych ta čes'sko-ukrajins'kych naukovych zv'jazkiv (XIX – poč. XX st.). In: *Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín 1848–1918*. Zborník venovaný prof. PhDr. Michalovi Danilákovi, CSc., k jeho 65. narodeninám. Prešov: Universum, 1999.
100. ZILYNSKYJ, B. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 2002.
101. ZILYNSKYJ, B. Česká ukrajinistika v historické produkci devadesátých let. *Slovanské historické studie*. 2001, roč. 27, s. 93–94.
102. ZILYNSKYJ, O. a VELINSKÁ, E. *Taras Ševčenko v české kultuře*. Praha: Slovanská knihovna, 1962.
103. ŽÁČEK, V. *Slovanský sjezd v Praze 1848*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1958.
104. ŽIDLICKÝ, V. a GENYK-BEREZOVSÁ, G. *Současná sovětská literatura. Část III*. Praha: Svět sovětů, 1966.

Příloha k disertační práci